ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 2 (1980)

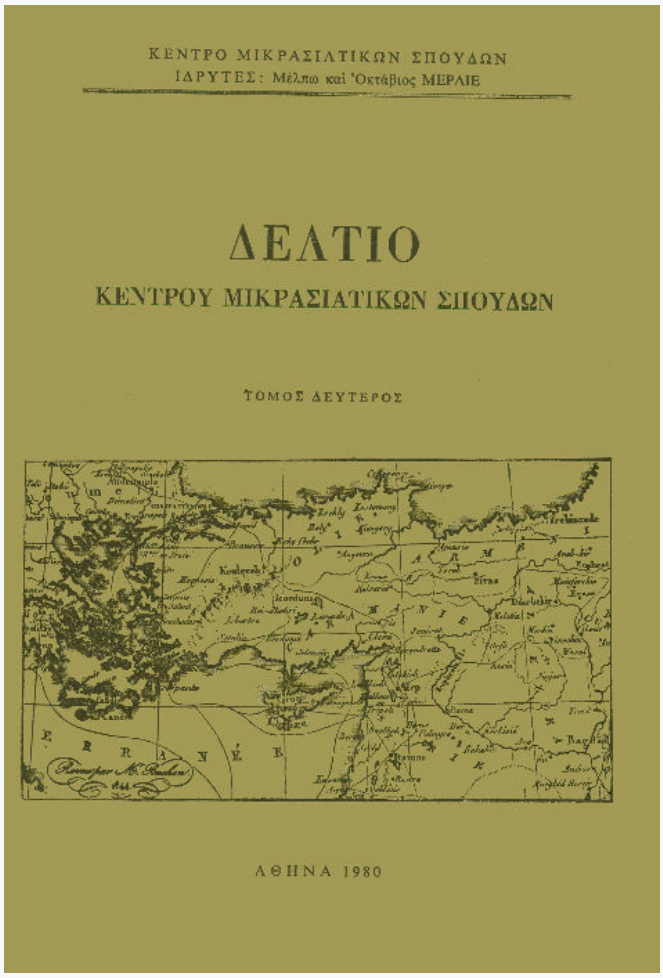

Ο Λίβας της Τραπεζούντας και το τμήμα της ανατολικής Μαύρης θάλασσας στις αρχές του 16ου αιώνα

M.Tayyib Gokbilgin, Ευαγγελία Μπαλτά

doi: 10.12681/deltiokms.250

Copyright © 2015, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Gokbilgin M., & Μπαλτά Ε. (1980). Ο Λίβας της Τραπεζούντας και το τμήμα της ανατολικής Μαύρης θάλασσας στις αρχές του 16ου αιώνα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, *2*, 121–182. https://doi.org/10.12681/deltiokms.250

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 12/10/2024 11:00:35

Ο ΛΙΒΑΣ[1] ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ μελέτη τοῦ M. Tayyib Gökbilgin γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας καὶ τοῦ τμήματος τῆς Ἀνατολικῆς Μαύρης θάλασσας στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα δημοσιεύθηκε στὸ τούρκικο περιοδικὸ Belleten (τεῦχ. 102, Ἀπρίλιος 1962) ποὺ ἐκδίδει τὸ Ἵδρυμα Τουρκικῆς Ἱστορίας (Türk Tarih Kurumu).

Ἡ μελέτη του βασίστηκε στὰ κατάστιχα τῆς περιοχῆς Τραπεζούντας ποὺ βρίσκονται στὰ Ἀρχεῖα Προεδρίας τῆς Κωνσταντινούπολης. Ὁρισμένα ἀπὸ τὰ κατάστιχα αὐτὰ χρησιμοποίησε ὁ N. Beldiceanu, ἐνῶ παλιότερα, τὸ 1945, εἶχε δημοσιεύσει ὁ Barkan** τὸν κανουνναμὲ τῆς πόλης Τραπεζούντας.*

Μέσα στὰ πλαίσια μεταφράσεων, ἀπὸ τὰ τούρκικα, ἄρθρων ποὺ ἀφοροῦσαν τὸ μικρασιατικὸ χῶρο, μεταφράστηκε, γιὰ νὰ δημοσιευθεῖ, καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ Gökbilgin ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Γεώργιο Μαυροχαλυβίδη καὶ Γεώργιο Παντελίδη. Τὴ μετάφραση τῶν δύο συνεργατῶν εἶχε ἐλέγξει ἡ Κα Ἐλισάβετ Ζαχαριάδη-Οἰκονομίδη, ἡ ὁποία ἔκανε ὁρισμένες παρατηρήσεις (βλ. σημείωμά της μὲ ἡμερομηνία 12.4.68) σχετικὰ μὲ τὴ σωστότερη ἀπόδοση στὰ ἑλληνικὰ τῶν τούρκικων ὅρων, ὅπως καὶ ὁρισμένες ὑποδείξεις.

Τὸ 1978 ἀνέλαβα τὴν ἐπιμέλεια τῶν χειρογράφων τῆς ὑπάρχουσας μετάφρασης, πιστεύοντας ὅτι ἡ δημοσίευση τῆς μελέτης τοῦ Gökbilgin γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Τραπεζούντας θὰ βοηθοῦσε τοὺς Ἕλληνες ἱστορικοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ θέματα

1. Τὰ βιβλία ἀπογραφῶν (tahrir defterleri, tapu defterleri) τοῦ Ἀρχείου Προεδρίας ποὺ ἦταν πηγὲς γι' αὐτὴ τὴ μονογραφία εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἀρ. 52 (Ἐγ. 921), Ἀρ. 53 (Ἐγ. 923-937), Ἀρ. 387 (Ἐγ. 929), Ἀρ. 288 (Ἐγ. 961).

(Σημ. τοῦ συγγραφέα).

** Nicoară Beldiceanu, «Biens Monastiques d'après un registre Ottoman de Trébizonde (1487). Monastères de la Chrysokephalos et du Pharos», Revue des Études Byzantines, 35 (1977), 175-213.*

*** Ömer Lûtfî Barkan, XV ve XVI inci asirlarda osmanlı imparatorlugunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları; I Kanunlar, Istanbul, 1945, 56-61. (Οἱ νομικὲς καὶ οἰκονομικὲς βάσεις τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰώνα).*

οἰκονομικῆς ἱστορίας. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς εὐθύνης μου ἔκανα τὸν ἔλεγχο κατευθείαν ἀπὸ τὸ τούρκικο κείμενο, προκειμένου ν' ἀποφευχθοῦν γλωσσικὰ λάθη, παραποιήσεις ἢ ἁπλουστεύσεις στὴν ἀπόδοση τῶν διοικητικῶν, οἰκονομικῶν καὶ νομικῶν ὅρων. Ὅπου ἦταν δυνατὸ νὰ ἀποδοθοῦν στὰ ἑλληνικὰ οἱ τουρκικοὶ ὅροι μὲ ἀντίστοιχους ἑλληνικούς, αὐτὸ ἔγινε. Τὶς περισσότερες φορές, ὅταν μάλιστα πρόκειται γιὰ φόρους καὶ ἀξιώματα, συνοδεύονται ἀπὸ τὸν τούρκικο ὅρο μέσα σὲ παρένθεση. Ἐπίσης ἔγιναν ὑποσημειώσεις-σχόλια, –ὅπου θεωρήθηκε κάτι τέτοιο ἀπαραίτητο– γιὰ νὰ δοθεῖ στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη ἡ ἀκριβὴς σημασία τοῦ ὅρου μέσα στὰ πλαίσια τῆς Ὀθωμανικῆς ἱστορίας τῶν θεσμῶν, καὶ μιὰ στοιχειώδης βιβλιογραφία γιὰ ὅσους θὰ ἤθελαν περισσότερα στοιχεῖα.

Γιὰ τὴ σύνταξη τῶν ὑποσημειώσεων-σχολίων ποὺ ἀφοροῦν φόρους, ἀξιώματα, ὅρους οἰκονομικούς, διοικητικούς, νομικοὺς εἶχα ὡς ὁδηγό μου τὴν ἐργασία τοῦ Βασίλη Δημητριάδη (Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἐβλιγιᾶ Τσελεπῆ, Θεσσαλονίκη, 1973) τὸν ὁποῖο θὰ ἤθελα καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση νὰ εὐχαριστήσω γιὰ τὶς ὑποδείξεις του.

F.M.

Ἡ Τραπεζούντα καὶ ἡ περιφέρειά της ἔμεινε γιὰ πολὺ καιρὸ μετὰ τὴν ἅλωσή της ἀπομονωμένη καὶ χωρισμένη[2] ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Δὲν εἶχε συμπεριληφθεῖ στὴν ὀργάνωση ἐγιαλετίων[3]. Διοικοῦνταν ἀπὸ ἀνεξάρτητους ἀνώτερους διοικητὲς καὶ ἱκανοὺς στρατιωτικοὺς ἡγέτες: τὰ κάστρα ἀπὸ φρούραρχους (dizdar)[4] καὶ σουμπασῆδες[5], οἱ πόλεις καὶ οἱ κωμοπόλεις ἀπὸ καδῆδες (kadı)[6], ζαΐμηδες (zaim)[7] καὶ ἐμίρηδες (ümera)[8]. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἔστελναν ἀπὸ τὴν ἕδρα τοῦ κράτους μερικοὺς βεζίρηδες (vezir)[9] καὶ σημαίνουσες προσωπικότητες.

Μόλις τὴν ἐποχὴ τοῦ Βαγιαζίτ Β΄[10], ὅταν στάλθηκε ἐδῶ ὁ πρίγκιπας Σελὶμ[11] ὡς σαντζάκμπεης[12], φαίνεται ὅτι ἄρχισε νὰ ἀποκτᾶ μὲς τὴν ὀργάνωση τῆς Αὐτοκρατορίας μεγάλη σπουδαιότητα ἀπὸ ἄποψη διοικητική, στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομική, νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν ὕπαρξή της καὶ νὰ προσελκύει τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἕδρας τοῦ κράτους. Ἀρχικά, δὲν περίμενε κανεὶς ὅτι θὰ ἀποκτοῦσε ἡ περιοχὴ αὐτὴ κάποια ἀνάπτυξη, ὥστε νὰ καταλάβει τὶς πρῶτες θέσεις στὴν κοινωνική, οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κίνηση καὶ δραστηριότητα τῆς Αὐτοκρατορίας, ἐπειδή, καὶ μετὰ τὴν προσάρτησή της στὸ κράτος τῶν Ὀσμανλήδων, γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ οἱ μὴ μουσουλμάνοι ραγιάδες ἀποτελοῦσαν τὴν πλειονότητα τῶν κατοίκων της. Ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἀπαιτοῦνταν καιρὸς γιὰ νὰ προσλάβει τουρκοϊσλαμικὸ χαρακτήρα καὶ ἔτσι νὰ ἀρχίσει μὲ αὐτὴ τὴν ταυτότητα νὰ παίζει κάποιο ρόλο. Γι' αὐτό, καὶ στὰ ἀρχεῖα μας τὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ γιὰ τὸ σαντζάκι[13] τῆς Τραπεζούντας ἀρχίζει ἀπὸ χρονολογία σχετικὰ νεώτερη. Δυστυχῶς δὲ βρίσκονται ἀνάμεσα στὶς καταχωρήσεις περιοχῶν τοῦ 15ου αἰώνα καὶ κώδικες ποὺ ν' ἀνήκουν στὴν περιοχὴ αὐτή. Ἔχοντας αὐτὸ ὑπόψη μας θὰ προσπαθήσουμε σ' αὐτὴ τὴ μελέτη νὰ μεταφέρουμε μὲ τὸν καταλληλότερο τρόπο τὸ καθεστὼς τῆς περιοχῆς καὶ τὴ διοικητική, κοινωνικο-οικονομικὴ μορφὴ καὶ ὑποδομή της, παραθέτοντας ἱστορικὲς ἐγγραφὲς καὶ καταχωρήσεις ποὺ ἀναφέρονται στὸ λιβὰ τῆς Τραπεζούντας, κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα καὶ κυρίως κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελίμ[14] (1515: Ἐγ. 921).

Παρατηροῦμε ὅτι ὁ λιβὰς τῆς Τραπεζούντας ἐνσωματώθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Α΄ στὸ ἐγιαλέτι Tokat-Amasya-Sivas[15], ποὺ λεγόταν Ροὺμ ἐγιαλετί[16], δηλαδὴ ἐγιαλέτι τοῦ Μικροῦ Ροὺμ (Eyalet-i Rûmiye-i Suğra). Ἀρχικά, τὸ ἐγιαλέτι αὐτὸ κατὰ τὸ 15ο αἰώνα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τοὺς λιβάδες:

I. Ἀμάσειας (Amasya)

II. Τοκάτης-Σεβάστειας (Tokat-Sivas)

III. Σόνισας-Νεοκαισάρειας (Sonisa-Niksar)

IV. Καραχισὰρ Σαρκὶ (Karahisar-ı Şarkî) ἢ Ἀνατολικὸ Καραχισὰρ Χασὰν (Karahisar-ı Hasan draz)

V. Τζανὶκ (Canik)[17]

καὶ λεγόταν βιλαέτι[18] τοῦ Παλιοῦ Ρούμ (Vilâyet-i Rum-i Kadîm). Στοὺς πέντε αὐτοὺς λιβάδες βρίσκονταν 28 καζάδες[19], δηλ. περιοχὲς καδηλικίων. Ἀργότερα, τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελίμ, προστέθηκαν μερικὲς νέες κτήσεις σ'αὐτὸ τὸ ἐγιαλέτι

VI. ὁ λιβὰς τῆς Τραπεζούντας (μὲ 8 καδηλίκια)

VII. ὁ λιβὰς Kemah[20] (μὲ 2 καδηλίκια)

VIII. ὁ λιβὰς Bayburt[21] (μὲ 2 καδηλίκια)

IX. ὁ λιβὰς Malatya[22] (ἔχοντας μαζὶ μὲ τὸ Gerger[23] καὶ Kâhta[24] 3 καδηλίκια)

X. Ὁ λιβὰς Ντιβριγὶ-Νταρένδε (Divriği - Darende)[25], περιοχὴ 2 καδηλικίων. Τὸ τμῆμα αὐτὸ στοὺς κώδικες ἀπογραφῆς, κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα, εἶχε ὀνομαστεῖ βιλαγέτι τοῦ Νέου Ρούμ (vilayet-i Rûm-i Hâdis) δηλ. περιοχὴ ποὺ προστέθηκε μεταγενέστερα.

Παρατηροῦμε ὅτι, ἕνα τμῆμα ἀπὸ αὐτὲς τὶς χῶρες ποὺ προστέθηκαν, ἦταν περιοχὲς ποὺ εἶχαν προσαρτηθεῖ μετὰ τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Σαφεβὶ[26] καὶ τῶν Μαμελούκων[27]. Στὴν Τραπεζούντα τὴν ἐποχὴ ποὺ προστέθηκαν αὐτὲς οἱ περιοχὲς ἢ λίγο πρίν, εἶχε διαμορφωθεῖ ἕνας ἀνεξάρτητος λιβὰς (στὴν ἀρχὴ ὡς σαντζάκι πρίγκιπα) ποὺ ὕστερα ἀπὸ ἕνα ἰδιόμορφο καθεστὼς πέρασε σὲ μιὰ κανονικὴ καὶ ὁμαλὴ κατάσταση σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχύοντες κανονισμούς. Ὡστόσο ἡ διοικητικὴ αὐτὴ διαίρεση ὑπῆρχε μόνο κατὰ τὸ 16ο αἰώνα. Ἦταν φυσικὸ ἡ προσάρτηση τῆς Τραπεζούντας καὶ τῆς Μαλάτιας στὸ ἴδιο ἐγιαλέτι νὰ δημιουργεῖ ἀπὸ πρακτικὴ ἄποψη πάρα πολλὲς δυσκολίες στὴ διοίκησή τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἀργότερα τὰ σαντζάκια αὐτὰ ὑπήχθηκαν σὲ χωριστὴ διοικητικὴ διαίρεση. Ἔτσι, ὥστε ἡ Μαλάτια ἔγινε ἕνα ἀπὸ τὰ σαντζάκια τοῦ ἐγιαλὲτ Dülkadir (Maraş[28] - Elbistan). Τὰ σαντζάκια Şarkî Karahisar, Bayburt, Kemah προσαρτήθηκαν στὸ νεοδημιουργημένο ἐγιαλέτι τοῦ Ἐρζερούμ.

Ὁ λιβὰς τῆς Τραπεζούντας μὲ τὰ σαντζάκια Batum[29] καὶ Gönye ἀποτέλεσαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα ἕνα νέο, ἑνιαῖο ἐγιαλέτι ποὺ περιελάμβανε ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀνατολικῆς Μαύρης Θάλασσας ὡς τὸ σαντζάκι τοῦ Τζανίκ (Σαμψούντα). Αὐτό, ὅπως καὶ παλαιότερα, εἶχε μείνει στὸ ἐγιαλέτι τοῦ Ρούμ. Ἀλλά, ἐπειδὴ θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα, θὰ ἐξετάσουμε τὸ λιβὰ τῆς Τραπεζούντας μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἐγιαλὲτ τοῦ Ρούμ.

Ἐδῶ πρῶτα πρῶτα παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ σχηματίσουμε μιὰ σαφὴ ἰδέα καὶ νὰ δώσουμε μιὰ ἑρμηνεία στοὺς ὅρους ἐ γ ι α λ έ τ ι (eyâlet) καὶ β ι λ α έ τ ι (vilâyet). Ὅπως ξέρουμε, τὸ κράτος τῶν Ὀσμανλήδων κατὰ τὴν

ἐποχὴ τῆς ἵδρυσής του, ἀφοῦ κατάρτισε τὰ ἐγιαλέτια Ρούμελης (Rumeli)[30] καὶ Ἀνατολῆς[31] (Anadolu), ὀργάνωσε μὲ τὴ σειρά τους καὶ τὰ ἐγιαλέτια Ροὺμ (Rum), Καραμὰν (Karaman), Ντούλκαντιρ (Dülkadir) καὶ διαίρεσε τὸ καθένα, ὡς μιὰ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἑνότητα, σὲ σαντζάκια (ὀργάνωση λιβάδων). Ἐδῶ γιὰ τὰ μέρη αὐτά, ὁ ὅρος ἐγιαλέτι σήμαινε τὴ μεγαλύτερη ἐπίσημη διοικητικὴ ἐπαρχία, δηλαδὴ μιὰ ἑνότητα (μιὰ μονάδα) ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ πολλὲς μεμονωμένες φυσικὲς καὶ γεωγραφικὲς περιοχές. Συνέβαινε καμιὰ φορὰ ἀντὶ αὐτοῦ τοῦ ὅρου νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς συνώνυμή του καὶ ἡ λέξη βιλαέτι. Ἄλλωστε, σὲ μερικὰ κατάστιχα, ποὺ τὰ εἴχαμε ὡς βάση γιὰ τὸ θέμα αὐτό, τὸ ἐγιαλέτι Ροὺμ αὐτὴ τὴν ἐποχή, καταγράφεται «βιλαέτι τοῦ Παλιοῦ Ροὺμ» (vilâyet-i Rum-i Kadîm) καὶ βιλαέτι τοῦ Νέου Ροὺμ (vilayet-i Rûm-i Hâdis). Κι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕνα παράδειγμα γιὰ ὅσα σχετικὰ εἴπαμε παραπάνω. Πρέπει νὰ προσθέσουμε, ὅμως, ἀμέσως ὅτι στὰ ἴδια κατάστιχα ὁ ὅρος βιλαέτι χρησιμοποιεῖται ὡς ὅρος ποὺ δηλώνει μιὰ πολὺ πιὸ μικρὴ διοικητική, στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομικὴ περιφέρεια. Θίγοντας ἀμέσως παρακάτω τὸ θέμα αὐτό, παρατηροῦμε –τὸ ἀναφέρουμε ὡς παράδειγμα– ὅτι χαρακτηρίζεται μὲ τὸν ὅρο βιλαέτι ἕνα μόνο τμῆμα μιᾶς περιφέρειας καδηλικίου (kaza): Βιλαέτι Ἰσκελὲ τοῦ καζᾶ Ἀρχοβί, Βιλαέτι Τσεπνὶ τοῦ καζᾶ Κιουρτούν.

Εἶναι γνωστὸ μὲ πόση προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια γίνονταν οἱ κατὰ τόπους ἀπογραφὲς τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν γαιῶν, κατὰ τὸ διάστημα ποὺ ὑφίστατο ἡ ἐξουσία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως ἐπίσης πόσο σπουδαῖο ρόλο ἔπαιζαν στὶς κάθε εἴδους διαδικασίες. Ἀκόμη εἶναι γνωστὸ πόσο συνδεδεμένες ἦταν μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν ἡ κτηματικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάσταση καὶ ὀργάνωση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Προκειμένου νὰ σχηματίσουμε κάποια γνώμη θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκθέσουμε ἐδῶ συνοπτικὰ τὴ γενικὴ κατάσταση τοῦ Ροὺμ ἐγιαλέτι κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Κανουνὶ (Νομοθέτη)[32]. Πῶς δηλ. ἦταν μὲ τὰ παλιὰ καὶ νέα σαντζάκια του, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα συμπεριλαμβανόταν καὶ ὁ λιβὰς τῆς Τραπεζούντας:

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τὸ ἐγιαλέτι τοῦ Ρούμ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 43 καζάδες καὶ 46 κάστρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 42 ἦταν τιμαριωτικὰ καὶ τὰ 4 τὰ κατεῖχαν μισθωτοὶ στρατιωτικοὶ (ulûfeli)[33]. Διοικοῦνταν ἀπὸ ἕναν μπεηλέρμπεη (μιρμιράν)[34], καὶ 9 σαντζάκμπεηδες (Ümerây-ı Elviye)[35]. Στὴν τεράστια αὐτὴ περιοχὴ βρίσκονταν 37 πόλεις καὶ κωμοπόλεις, 6.447 χωριά, 3.759 γεωργικὲς περιοχὲς (mezraa)[36], 256 τσιφλίκια (çiftlik)[37] καὶ 154 ὁμάδες (φυλὲς νομαδικὲς ποὺ τὸ χειμώνα καὶ τὸ καλοκαίρι ἄλλαζαν τόπο διαμονῆς). Ἐπίσης στὴ μεγάλη αὐτὴ περιοχή, ποὺ ἁπλωνόταν ἀπὸ τὴν Τραπεζούντα ὥς τὴ Μαλάτια, ὑπῆρχαν 43 καδῆδες, ἕνας γιὰ κάθε πόλη καὶ κωμόπολη, ποὺ ἦταν ἐπιφορτισμένοι μὲ καθήκοντα ἐκδικάσεως δικαστικῶν, διοικητικῶν, δημοτικῶν καὶ

οἰκονομικῶν ὑποθέσεων, 5 μιραλάηδες (miralay) ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ στρατιωτικά, γιὰ τὴ δημόσια τάξη καὶ ἀσφάλεια, 86 ζαΐμηδες, 3.810 τιμαριοῦχοι σπαχῆδες (timarları sipahi)[38], 46 φρούραρχοι γιὰ τὰ κάστρα, 40 ἐπιμελητὲς κάστρων (kale kethüdası)[39], 7 πυροβολητές, 1 καπετάνιος, 2.335 φύλακες στὰ κάστρα (kale müstahfir) ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.021 τιμαριοῦχοι (aded-i timarlı)[40], 1.114 μισθωτοὶ καὶ ξέχωρα 1.008 ἀζάπηδες (azap)[41]. Σ' ὅλο τὸ ἐγιαλέτι σημειώνονται 9 ἁλυκές, 1 ὀρυχεῖο καλλαΐτη, μιὰ θερμοπηγή, 10 πτωχοκομεῖα (imaret), 35 ἱεροδιδασκαλεῖα (medrese)[42], 93 τζαμιά, 216 τεμένη (mescit)[43], 79 λουτρά, 17 ξενῶνες (kervansaray), 13 διδασκαλεῖα, 1.275 μοναστήρια καὶ ἀσκητήρια (zaviye) δερβίσηδων[44], 3 σκεπαστὲς ἀγορὲς (bedestan)[45], 86 μύλοι, βαφεῖα, ποτοποιεῖα[46], μαγαζιὰ καὶ ἄλλα καταστήματα ποὺ ἦταν καταχωρημένα ἕνα πρὸς ἕνα. Τὰ κατάστιχα παρουσιάζουν 215.503 ἄτομα νὰ ἀπασχολοῦνται σ'αὐτὰ τὰ καταστήματα. Εἶχαν ἐξακριβωθεῖ λεπτομερῶς οἱ φορολογικὲς μονάδες (hane)[47] ποὺ δὲν ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ πληρώνουν ἔκτακτους φόρους (avariz)[48], ὅπως π.χ. 17 ἀπόγονοι τοῦ προφήτη Μωάμεθ (sâdât)[49], 1.285 ἰμάμηδες[50], χατίπηδες[51], μουεζίνηδες[52] καὶ ἄλλοι, 1.286 ἀπόμαχοι σπαχῆδες ἢ παιδιὰ σπαχήδων, ἀναγνῶστες τοῦ Κορανίου[53], φύλακες μαυσωλείων, ἐρημίτες, ἡγούμενοι δερβίσηδων, «πολιοὶ» γέροντες, ἀνάπηροι, ὀρυζοπαραγωγοί, ἱερακοτρόφοι (şahinciyan)[54], γεφυροποιοί, μουσελλίμηδες[55], ἐν ἐνεργείᾳ σπαχῆδες, στρατιῶτες ποὺ παίρνουν μέρος σὲ ἐπικίνδυνες ἐπιχειρήσεις (canbaz)[56], φύλακες στενῶν, κάτοχοι βερατίων[57], ὑπηρέτες κάστρων καὶ ὑδραγωγείων, ἁλατωρύχοι καὶ ἄλλοι. Ἔτσι εἶχαν ἀπογραφεῖ καὶ οἱ φορολογικὲς μονάδες ποὺ πλήρωναν ἔκτακτους φόρους (avariz): μουσουλμανικὲς (100.073 hane, 38.489 ἄγαμοι), χριστιανικὲς (hane-i gebran)[58], 18.983 ἄγαμοι, 2.030 χῆρες). Τὸ σύνολο τῶν ἐσόδων ἀπὸ τὶς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριὰ ὁλόκληρου τοῦ ἐγιαλὲτ ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸν κεφαλικὸ φόρο (cizye)[59], κατ' ἀποκοπὴν φόρους καὶ μισθώματα (mukataâ)[60], φόρους ὑπὲρ τῆς σουλτανικῆς Αὐλῆς καὶ φόρους γαιῶν καὶ κτημάτων (malikâne)[61], ὑπερέβαινε τὰ τριακόσια ἑξήντα τρία φορτία (yük)[62] δηλ. τοὺς 36. 320.818 ἀκτσέδες[63]. Ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ πάνω ἀπὸ ἑβδομήντα τρία φορτία, δηλαδὴ 7.340.114 ἀκτσέδες προορίζονταν γιὰ τὶς σουλτανικὲς προσόδους (padişah hasları)[64]· ἑφτὰ φορτία (700.000 ἀκτσέδες σὺν τὰ τέλη ἀπὸ βεράτια καὶ ἐπιστολὲς) γιὰ τὶς προσόδους τοῦ μπεηλέρμπεη· εἴκοσι ἕξι φορτία, δηλ. 2.655.700 ἀκτσέδες γιὰ τὶς προσόδους τῶν σαντζάκμπεηδων· γιὰ τὶς προσόδους τῶν ζαΐμηδων καὶ τῶν σπαχήδων ἀπὸ τὰ τιμάριά τους πάνω ἀπὸ ἑκατὸν ὀγδόντα τρία φορτία, δηλ. 18.307.523 ἀκτσέδες καὶ ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ τὰ φορτία γιὰ τὶς προσόδους ἀπὸ τὰ τιμάρια τῶν ἀζάπηδων καὶ τῶν φυλάκων τῶν κάστρων. Πάνω ἀπὸ πενήντα ἑφτὰ φορτία (5.714.819 ἀκτσέδες) μαζὶ μὲ βακούφια (vakıf)[65] καὶ κτήματα πλήρους κυριότητας (emlâk)[66] διαθέτονταν γιὰ τὶς προσόδους τῶν ἀπογόνων τῶν ἱδρυτῶν βακουφίων (evlâtlık vakıflar).

Παρατηροῦμε ὅτι ἔχουν ἐξακριβωθεῖ μὲ κάθε πιστότητα καὶ ἀκρίβεια καὶ μὲ κάθε λεπτομέρεια ὅσοι ἔμψυχοι καὶ ἄψυχοι φορεῖς ἐξουσίας ὑπάρχουν στὸ ἐγιαλέτι, ἐπίσης οἱ πηγὲς τῶν ἐσόδων τους καὶ ὁ προορισμὸς τῆς διάθεσής τους. Ἐπίσης δόθηκαν ὅλες οἱ ὑποχρεώσεις, τὰ δικαιώματα καὶ οἱ εὐθύνες τῶν ἁρμοδίων καὶ ἀξιωματούχων, ὥστε νὰ μὴ μένουν σκοτεινὰ σημεῖα. Τώρα ἀφοῦ σχηματίσαμε μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα γιὰ τὸ ἐγιαλέτι τοῦ Ρούμ, ἄς ρίξουμε καὶ μιὰ ματιὰ ἀπὸ πιὸ κοντὰ στὴ γενικὴ ὄψη καὶ κατάσταση, στὸ χαρακτήρα καὶ τὴν ὀργάνωση τοῦ λιβὰ τῆς Τραπεζούντας τὴν ἴδια περίοδο. Θὰ συνεχίσουμε τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐξέτασή του μὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὶς λειτουργίες του, τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομική του κατάσταση.

1. Ο ΚΑΖΑΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

Α) Ἡ πόλη Τραπεζούντα:

Συνοικίες (mahalle)[67]:

Κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Κανουνὶ (1520 - 1523 – Ἐγ. 926 - 929) εἶχαν καταγραφεῖ ἐννέα μουσουλμανικὲς συνοικίες στὴν Τραπεζούντα.

Τέσσερις ἀπὸ αὐτὲς ἦταν στὸ μεσαῖο κάστρο (Orta Kale): 1. συνοικία τοῦ παλιοῦ τζαμιοῦ (Câmi-i atik) μὲ 45 οἰκογένειες, 2. συνοικία τοῦ τεμένους τῆς μητέρας τοῦ ἀείμνηστου σουλτάνου Ἀμπdουλλὰχ (γιοῦ τοῦ Βαγιαζὶτ Β΄) μέσα στὸ μεσαῖο κάστρο (Mahalle-i mescit-i valide-i merhum Sultan Abdullah der kale-i evsat) μὲ 47 οἰκογένειες, 3. συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Παραμυθᾶ (Mescit-i kısshahan) μὲ 7 οἰκογένειες, 4. συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Χατζῆ-Μπαμπᾶ (Mescit-i Hacı-Baba) μὲ 4 οἰκογένειες.

Δυὸ στὸ κάτω κάστρο (aşaği kale):

1. Συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ ἀφέντη (mevlana)[68] Σούτζα μέσα στὸ κάτω κάστρο (Mahalle-i mescit-i Mevlâna Śuca der Kale-i zîr) μὲ 26 οἰκογένειες·

2. Συνοικία τοῦ τεμένους στὴν πόλη τῆς ἀγορᾶς στὸ κάτω κάστρο (Mahalle-i mescit-i der bâb-i der Kale-i zîr) μὲ 14 οἰκογένειες.

Μιὰ κοντὰ στὸ σεράι:

Συνοικία κοντὰ στὸ Διοικητήριο, τοῦ τεμένους τοῦ Χουσεῖν Ἀγᾶ[69] (ἀρχιθησαυροφύλακα στὸ σεράι τῆς Τραπεζούντας) μὲ 2 οἰκογένειες (Mahalle-i mescit-i Hüseyin Ağa ki serhazin bûd).

Μιὰ κοντὰ στὸ Διπλὸ Λουτρώνα (Çifte - hamam):

Συνοικία τοῦ τεμένους τῆς Ἀμάσειας κοντὰ στὸ Διπλὸ Λουτρώνα μὲ 15 οἰκογένειες (mahalle-i mescit-i Amasya der nezd-i hamam Çifte) καὶ μιὰ τοῦ Νέου Τζαμιοῦ (Yeni Cami) ἔξω ἀπὸ τὴν τότε πόλη:

Συνοικία τοῦ Yeni Cami ἔξω ἀπὸ τὴν τότε πόλη, 19 οἰκογένειες (Mahalle-i Câmi-i cedit der bîrun-ı şehir).

Στὶς συνοικίες αὐτὲς πού, ὅπως ἀναφέρεται, εἶχαν καταγραφεῖ 201[70] ἄτομα, ὑπῆρχαν 179 μουσουλμανικὲς οἰκογένειες, 10 ἰμάμηδες, 7 μουεζίνηδες, 2 φρουροὶ κάστρων καὶ 1 φύλακας τζαμιοῦ. Στὶς μουσουλμανικὲς αὐτὲς συνοικίες προστέθηκαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰώνα (1554 - Ἐγ. 961) καὶ οἱ παρακάτω μουσουλμανικὲς συνοικίες· διευκρινίζεται ὅτι αὐτὲς καταγράφηκαν ἀργότερα στὸ βιβλίο ἀπογραφῆς (haric-i ez defter):

1. Συνοικία τοῦ βυρσοδεψείου. 2. Συνοικία τοῦ ἄλλου βυρσοδεψείου κοντὰ στὸν παλιὸ λουτρώνα. 3. Συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Κισσοῦ (Sarmaşık). 4. Συνοικία τῆς πλατείας μὲ τὸ Πλατάνι (Kavak) ποὺ εἶναι γνωστὴ μὲ τὴν ὀνομασία συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Μεχμὲτ Τζελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Χότζα Ἀλῆ (Mescit-i Hoca Ali zâde Mehmet Çelebi). 5. Συνοικία τοῦ Şehre küstü κοντὰ στὸ σεράι, 21 ἄτομα. 6. Συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Χαλὶλ ἀγᾶ, ποὺ ἀλλιῶς ὀνομάζεται συνοικία τῶν νέων ἀζάπηδων, 10 ἄτομα. 7. Συνοικία τοῦ πτωχοκομείου τῆς Κυρᾶς[71], 66 ἄτομα. 8. Συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Ἀχμὲτ Τσελεμπῆ, 22 ἄτομα. 9. Συνοικία τοῦ τεμένους τοῦ Μπαϊραμζαδέ, 25 ἄτομα. 10. Συνοικία τοῦ Ζαγανός, 9 ἄτομα. 11. Συνοικία τοῦ βασιλικοῦ λιβαδιοῦ, 73 ἄτομα. 12. Συνοικία τοῦ τζαμιοῦ τοῦ Ἰσκενδὲρ πασᾶ (συνοικία τοῦ τζαμιοῦ τοῦ μακαρίτη Ἰσκενδὲρ πασᾶ κοντὰ στὴ νέα πλατεία - ὁμάδα μουσουλμάνων ποὺ ἦρθαν ἀπὸ ἔξω καὶ ἐγκαταστάθηκαν). 13. Συνοικία τοῦ Χατζῆ Χασὰν (ἡ γνωστὴ ὡς συνοικία τοῦ Ἀμπντουλλὰχ Τσελεμπῆ) 13 ἄτομα. 14. Κοινότητα τοῦ τεμένους τοῦ Χότζα Κασίμ κοντὰ στὸ μπεζεστένι.

Παρατηροῦμε ὅτι, ἐνῶ σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα αὐξάνουν τόσο γρήγορα οἱ συνοικίες τῆς Τραπεζούντας καὶ ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμός, ἀντίστοιχα οἱ χριστιανικὲς συνοικίες καὶ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς της λιγοστεύει. Γύρω στὰ 1520, οἱ χριστιανικὲς συνοικίες εἶχαν καταγραφεῖ σὲ τρεῖς κατηγορίες:

Ἡ πρώτη: ἡ κοινότητα τῶν ἀπίστων (gebran) στὴν Τραπεζούντα, ποὺ ἦταν οἱ Ρωμιοὶ ντόπιοι κάτοικοι τῆς πόλης. Αὐτοί, ὅπως παρατηροῦμε, παρουσιάζονται ὡς 774 οἰκογένειες καὶ 86 χῆρες σὲ 10 συνοικίες: Συνοικία Ἁγίας Σοφίας[72] (ἀλλιῶς συνοικία Ὀχούντς) 234 σπίτια, Συνοικία Μισὸ Καστορὶ 41 σπίτια, Συνοικία Ἅγιο Ὀβγιὰν 94 σπίτια, Συνοικία Ζωγράφου 141 σπίτια, Συνοικία τῆς πλατείας 208 σπίτια, Συνοικία παπάδων 2 σπίτια.

Ἡ δεύτερη: Συνοικία Ἀρμενίων, 151 οἰκογένειες, 8 ἄγαμοι, 38 χῆρες.

Καὶ ἡ τρίτη κατηγορία ἦταν οἱ φράγκικες συνοικίες τῆς πόλης ποὺ ἀποτελοῦσαν τρεῖς συνοικίες:

Συνοικία φράγκικη, 40 οἰκογένειες, 9 ἄγαμοι, 12 χῆρες.

Συνοικία Ζαφτούνδα, ἀλλιῶς τοῦ Τσουκαλᾶ, 102 οἰκογένειες, 4 ἄγαμοι, 12 χῆρες.

Συνοικία Μπεκσίντ, ἀλλιῶς Λάκκος τοῦ Μύλου, (Değirmenderesi), 17 οἰκογένειες.

Συνολικὰ ὁ πληθυσμὸς Ρωμιῶν, Ἀρμενίων, Φράγκων ἦταν ἐκείνη τὴν ἐποχή, σὲ 14 συνοικίες, 1.253 ἄτομα[73] (1.084 οἰκογένειες, 148 χῆρες, 21 ἄγαμοι). Ἀπὸ τὸ φόρο τους σπέντζα[74] ἐξασφαλιζόταν πρόσοδος 28.135 ἄσπρων. Ὡστόσο ὁ πληθυσμὸς τῶν συνοικιῶν αὐτῶν, κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰώνα, εἶχε μειωθεῖ, μὲ ἐξαίρεση τὴν Ἀρμένικη συνοικία (156 ἄτομα), μολονότι εἶχαν ἔρθει ἀπὸ ἀλλοῦ χριστιανοὶ ραγιάδες ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὶς συνοικίες τῆς Πλατείας καὶ τοῦ Τσουκαλᾶ (Meydan - Çömlekçi). Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ρωμέικων συνοικιῶν εἶχε μειωθεῖ σὲ 382 ἄτομα καὶ μιᾶς φράγκικης ἔφτασε σὲ 49 ἄτομα.

ΚΑΝΟΥΝΝΑΜΕΔΕΣ[75] ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, σύμφωνα μὲ συνήθειες ποὺ εἶχαν θεμελιωθεῖ ἀπὸ παλιά, κάθε ἐγιαλέτι ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιαιτερότητά του καὶ τὶς συνθῆκες του, κάθε περιφέρεια ἀνάλογα μὲ τὴ δομὴ καὶ τὶς ἀνάγκες της, ὑπόκειντο σὲ διαφορετικοὺς οἰκονομικοὺς καὶ φορολογικοὺς ὅρους. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐφαρμόζονταν στὰ διάφορα μέρη φορολογικὰ συστήματα, λίγο διαφορετικὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἔτσι ἐπὶ παραδείγματι, παρατηροῦμε ὅτι, στὶς πρῶτες σελίδες ἢ σὲ συγκεκριμένα μέρη τῶν καταστίχων (defter)[76] τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας, ἀναγράφονται καὶ καθίστανται γνωστὲς στοὺς ἁρμόδιους οἱ ἀναγκαῖες βασικὲς ὁδηγίες καὶ ἀρχές, ποὺ εἶχαν σχέση μὲ φορολογικὰ θέματα καὶ οἰκονομικὰ στοιχεῖα. Αὐτὲς ἔπρεπε νὰ τηροῦνται στὴν προκειμένη περίπτωση καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὲς πάντοτε γίνονταν οἱ διάφορες διατυπώσεις. Ὅπως σὲ κάθε τόπο, ἔτσι καὶ στὴν Τραπεζούντα διαθέτονταν καὶ ὁρίζονταν οἱ διάφορες πηγὲς ἐσόδων ποικίλης προελεύσεως. Μερικὲς παρουσιάζονταν ἀπὸ ἰδιαίτερα σουλτανικὰ ἔσοδα καὶ ἄλλες ἀναλογοῦσαν σ' αὐτὴν ἢ σὲ κείνη τὴν ἐξουσία ἢ σὲ ἵδρυμα. Ἐκ τῶν προτέρων καθορίζεται καὶ παγιώνεται τὸ τί ἔσοδα ἢ μὲ ποιὰ μέτρα καὶ σταθμὰ θὰ τὰ ἐξασφάλιζε κάθε χρόνο ἡ καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς πηγές. Ὁ τρόπος ποὺ ἐξασφαλίζονταν τὰ ἔσοδα διέφερε λίγο πολὺ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο. Στὴν προκειμένη περίπτωση, οἱ βασικὲς ἀρχὲς ποὺ εἶχαν θεσπιστεῖ κωδικοποιήθηκαν μὲ μορφὴ κανουνναμέδων. Μποροῦμε νὰ τοὺς παραθέσουμε μὲ τὴν ἑξῆς σειρά:

α) Κανουνναμὲς τῆς σκάλας τῆς Τραπεζούντας (Trabzon iskelesi kanunnâmesi)

Ἕνας ἔμπορος, μουσουλμάνος ἢ χριστιανὸς ποὺ φέρνει ὑφάσματα μέσω ξηρᾶς, ἂν τὰ πουλήσει στὴν Τραπεζούντα πληρώνει τρεῖς ἀκτσέδες στοὺς ἑκατό. Ἂν δὲν τὰ πουλήσει καὶ τὰ μεταφέρει μὲ καράβι ἀλλοῦ, πληρώνει τέσσερις ἀκτσέδες στοὺς ἑκατό. Ἂν ἡ πραμάτεια αὐτὴ ἔρθει στὴν Τραπεζούντα μὲ πλοῖο, καὶ ἐκτιμηθεῖ, εἰσπράττονται τέσσερις ἀκτσέδες στοὺς

ἑκατὸ ἐπὶ τῆς ἀξίας της. Ἐπίσης ἔμπορος ποὺ φέρνει ἐμπόρευμα διὰ θαλάσσης, ἄν, ἀφοῦ τὸ πουλήσει, ἀγοράσει λινὸ πανὶ καὶ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Τραπεζούντα, πάλι θὰ πληρώσει γιὰ φόρο σκάλας τέσσερις ἀκτσέδες στοὺς ἑκατό. Ἔμπορος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ μὴ μουσουλμανικὲς χῶρες (darülharb) καὶ δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνει κεφαλικὸ φόρο, δίνει πέντε ἀκτσέδες στοὺς ἑκατὸ εἴτε ἔρθει διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης. Ἂν ἔρθει ἐμπόρευμα ποὺ μπορεῖ νὰ ζυγιστεῖ μὲ καντάρι (kantar)[77], ὡς δικαίωμα κανταριοῦ (kantar hakkı[78]) εἰσπράττεται ἕνας ἀκτσὲς ἀπὸ τὸν πουλητὴ καὶ ἕνας ἀπὸ τὸν ἀγοραστή. Ἀπὸ ἔμπορο ποὺ ἀπέκρυπτε τὴν πραμάτεια του ἀπὸ τὸ τελωνεῖο, ὁ ἐμίνης[79] (emin) καὶ ὁ ταμίας (âmil[80]) εἰσέπρατταν παλαιότερα διπλὸ φόρο ὡς πρόστιμο. Ἐνῶ ὅμως ἡ πραμάτεια ἐπιστρεφόταν στὸν ἰδιοκτήτη της, τώρα διατάσσεται νὰ κατασχεθεῖ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου. Ἀπὸ τὸν πουλητὴ ποὺ φέρνει πραμάτεια ἀπὸ ξηρᾶς, θὰ εἰσπράττονται καὶ ἀπὸ τὸν πουλητὴ καὶ ἀπὸ τὸν πελάτη του τρεῖς στοὺς ἑκατὸ ἀκτσέδες. Ντόπιος Τραπεζούντιος ἂν δὲν πουλήσει τὸ λινό του, ἀφοῦ βάλει τοὺς ἁρμοδίους νὰ τοῦ τὸ καταμετρήσουν καὶ κατόπιν ἀναχωρήσει, πληρώνει τρεῖς στοὺς ἑκατὸ ἀκτσέδες ἂν ἀναχωρεῖ διὰ ξηρᾶς, καὶ τέσσερις στοὺς ἑκατὸ ἂν ἀναχωρεῖ διὰ θαλάσσης. Ἂν δὲ φύγει καὶ τὸ πουλήσει σὲ κάποιον πάλι στὴν πόλη, καὶ αὐτὸς στὸν ὁποῖο τὸ πούλησε ἀναχωρήσει διὰ ξηρᾶς, ἀπ' αὐτὸν τὸν πελάτη εἰσπράττεται ἕνας ἀκτσές.

Ἂν ἔλθει στὴν Τραπεζούντα καράβι φορτωμένο κρασὶ καὶ βγάλει τὰ βαρέλια (fıçı)[81] καὶ τὰ πουλήσει, εἰσπράττονται εἴκοσι πέντε ἀκτσέδες γιὰ κάθε βαρέλι. Ἂν χωρὶς νὰ ξεφορτώσει, συνεχίσει τὸ ταξίδι του εἰσπράττονται δέκα πέντε ἀκτσέδες γιὰ κάθε βαρέλι καὶ ἑφτάμισι ἀκτσέδες γιὰ μισὸ βαρέλι. Γιὰ τὸ βαρέλι ρακῆς θὰ εἰσπράττονται 28 ἀκτσέδες καὶ γιὰ τὸ μισὸ ἐννιά. Ἂν ἔρθει κρασὶ σὲ βαρέλια μὲ μικρὲς βάρκες ἀπὸ κοντινὰ μέρη, εἰσπράττονται 30 ἀκτσέδες γιὰ κάθε βαρέλι καλοῦ κρασιοῦ, 25 γιὰ τὸ μέσης ποιότητας καὶ γιὰ μισὸ βαρέλι δωδεκάμισι ἀκτσέδες. Ἂν ὅμως εἶναι γνωστὸ τὸ βάρος τοῦ κρασιοῦ, εἰσπράττεται ἕνας ἀκτσὲς γιὰ δυὸ μέδρα (medra ἢ mudra[82]).

Ἂν ἔρθουν καράβια ἀπὸ ἄλλα μέρη φορτωμένα στάρι, κριθάρι, κεχρὶ καὶ ἄλλα γεννήματα, ποὺ ἔχουν μετρηθεῖ σὲ κιλὲ (kile)[83], εἰσπράττεται ἕνας ἀκτσὲς στὰ δύο κιλέ. Συνήθως ὅμως, ἐκτιμητὴς ὑπολογίζει τὸ φορτίο τοῦ πλοίου καὶ εἰσπράττεται ὁ τελωνειακὸς δασμός.

Ἂν καράβι ἐξαιτίας φουρτούνας καταφύγει στὸ λιμάνι Τραπεζούντας, καὶ δίχως νὰ ξεφορτώσει, φύγει πάλι, ἀπὸ αὐτὸ δὲν εἰσπράττεται τελωνειακὸς δασμός. Σὲ ἀντίθετη περίπτωση εἰσπράττεται.

Θὰ εἰσπράττεται δεκάτη γιὰ ὅ,τι ψάρια ψαρεύονται στὸ λιβὰ τῆς Τραπεζούντας. Γιὰ τὸ κρασὶ ποὺ φτάνει μὲ ἄλογα, εἰσπράττονται δύο ἀκτσέδες στὸ γεφύρι τοῦ Ντεγιρμενdερέ. Σὲ κανένα δὲν πρέπει νὰ προτείνεται κάτι, ἔξω ἀπὸ τοὺς κανόνες αὐτούς.

β) Κανουνναμὲς ντελάληδων Τραπεζούντας (Trabzon dellâliye kanunnâmesi):

Ἂν ἕνα καράβι φέρει κρασὶ σὲ βαρέλια καὶ ἔπειτα τὰ μεταφέρει ἀλλοῦ, εἰσπράττονται πέντε ἀκτσέδες ὡς δασμός, οἱ τρεῖς ὡς φόρος βαρελιῶν (fiçi resmi) καὶ οἱ δυὸ ὡς φόρος κρασιοῦ (şarap resmi). Γιὰ μισὸ βαρέλι εἰσπράττονται τρεῖς ἀκτσέδες ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἐνάμισος εἶναι φόρος βαρελιοῦ καὶ ὁ ὑπόλοιπος ἐνάμισος φόρος κρασιοῦ. Θὰ εἰσπράττονται ἑφτὰ ἀκτσέδες ὡς δασμὸς γιὰ κάθε βαρέλι ρακῆς ποὺ προορίζεται γι' ἄλλο μέρος καὶ γιὰ τὸ μισὸ πέντε. Ἀπὸ τὰ ἱστιοφόρα φορτηγὰ εἰσπράττονται πενήντα ἀκτσέδες ὡς δικαίωμα λιμανιοῦ (liman hakkı). Ἀπὸ τὰ βαριὰ φορτηγὰ καράβια ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθός τους, εἰσπράττονται εἴκοσι, τριανταπέντε, σαράντα ἀκτσέδες. Ἂν μία βάρκα φέρει κρασὶ καὶ τὸ πουλήσει στὴν Τραπεζούντα, γιὰ κάθε βαρέλι κρασιοῦ μὴ ὀρεινῆς προέλευσης, εἰσπράττονται ἕξι ἀκτσέδες, οἱ τρεῖς ὡς φόρος βαρελιοῦ καὶ οἱ τρεῖς ἀκτσέδες γιὰ κάθε βαρέλι, μόνο ὡς φόρος κρασιοῦ. Τὸ δικαίωμα λιμανιοῦ γιὰ τὶς βάρκες κυμαίνεται ἀπὸ 2 ὡς 15 ἀκτσέδες. Ἀπὸ τὶς βάρκες ποὺ ψαρεύουν καὶ τὶς ὁποῖες ὀνομάζουν sula εἰσπράττονται δύο ἀκτσέδες. Ἂν ἔρθει κρασὶ μὲ ἄλογο ἀπὸ ξηρᾶς, γιὰ κάθε ἄλογο εἰσπράττονται τέσσερις ἀκτσέδες. Γιὰ τὸ λινὸ πανὶ ποὺ ἔρχεται στὴν πόλη ἀπ' ἔξω καὶ πουλιέται, εἰσπράττεται ἀπὸ τὸν πουλητὴ μισὸς ἀκτσὲς καὶ μισὸς ἀκτσὲς ἀπὸ τὸν ἀγοραστὴ γιὰ τὸ πουλημένο πανί. Ἀλλὰ οἱ μουσουλμάνοι τῆς πόλης ἂν πουλήσουν λινὸ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο δὲν εἰσπράττεται φόρος. Ἀλλά, ἂν ἕνας μουσουλμάνος πουλήσει σὲ χριστιανό, ὁ ντελάλης πρέπει νὰ τὸν ἀναφέρει μέσα σὲ 24 ὧρες στὸν ταμία καὶ τὸν ἐμίνη. Σὲ ἀντίθετη περίπτωση, ὁ ντελάλης τιμωρεῖται μὲ πρόστιμο ποὺ τὸ παίρνει ὁ ἀρχηγὸς τῶν ντελάληδων (dellâliye âmil).

γ) Κανουνναμὲς τῆς Ἀγορανομίας Τραπεζούντας (Trabzon Ihtisap kanunnâmesi):

Ἀπὸ τὶς βάρκες ποὺ φέρνουν κρασὶ καὶ τὸ πουλοῦν στὴν Τραπεζούντα, εἰσπράττονται γιὰ κάθε βαρέλι δώδεκα ἀκτσέδες ὡς «ἀκτσὲς ποτηριοῦ» (bardak akçesi). Γιὰ μισὸ βαρέλι εἰσπράττονται ὀκτὼ ἀκτσέδες. Εἰσπράττονται πέντε ἀκτσέδες γιὰ διατίμηση ἀπὸ κάθε βάρκα ποὺ φέρνει ψάρια ὁποιουδήποτε εἴδους καὶ τὰ πουλάει. Ἂν ἕνα καράβι φέρνει σιτάρι, κριθάρι, κεχρὶ κι ἄλλα σιτηρὰ καὶ θέλει νὰ τὰ πουλήσει, θὰ ζητήσει ἐκτίμηση τοῦ φορτίου του σὲ κιλὲ ἀπὸ τὸν ἀγορανόμο (muhtesip[84])· γιὰ τὸ ἕνα κιλὲ θὰ δώσει φόρο πέντε ἀκτσέδες. Γιὰ μισὸ κιλὲ θὰ εἰσπράττονται δυόμισι ἀκτσέδες. Ἂν ἔρθει καράβι μὲ τρόφιμα ἢ ἄλλα ἐμπορεύματα ποὺ μποροῦν νὰ ζυγιστοῦν καὶ πουληθοῦν εἰσπράττονται πέντε ἀκτσέδες γιὰ κάθε ἑκατὸ batman[85]. Ἂν ἔρθουν ψάρια σὲ βαρέλια, εἰσπράττονται γιὰ διατίμηση δέκα πέντε ἀκτσέδες γιὰ κάθε

βαρέλι καὶ γιὰ κάθε καντάρι χαβιάρι 5 ἀκτσέδες. Γιὰ τὰ φροῦτα ποὺ ἔρχονται στὰ μαγαζιὰ κάθε ἐποχὴ ὡς διατίμηση εἰσπράττονται 2 ἀκτσέδες τὸ χρόνο, ἐνῶ ἀπὸ τὰ μαγαζιὰ χαβιαριοῦ ἕνας ἀκτσές.

Οἱ ψωμάδες πληρώνουν ὡς «δικαίωμα πέτρας» (taş hakkı[86]) πέντε ἀκτσέδες κάθε φορὰ ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια ποὺ ἐπικρατεῖ, καθορίζεται διατίμηση. Εἰσπράττονται γιὰ δικαίωμα πέτρας εἴκοσι ἀκτσέδες ἀπὸ τὸ βοηθὸ ψωμᾶ, ὅταν ἀρχίσει νὰ φτιάχνει μόνος του ψωμιά. Ἂν πουλήσουν λειψὰ στὸ ζύγι οἱ ψωμάδες καὶ οἱ μπακάληδες, γιὰ κάθε δράμι εἰσπράττεται ἕνας ἀκτσές. Ἂν τὸ ψωμὶ δὲν εἶναι καλοψημένο ἢ εἶναι μαῦρο ἢ δὲν τὸ ξεφουρνίζουν καθαρό, εἰσπράττονται γιὰ πρόστιμο 5 - 30 ἀκτσέδες. Ἂν πουλιέται ἰχθυέλαιο στὴ χριστιανικὴ συνοικία, εἰσπράττεται ἕνας ἀκτσὲς γιὰ δυὸ λαγήνια. Ἀπὸ κάθε καπηλειὸ τῆς πόλης εἰσπράττονται κάθε τρίμηνο πέντε ἀκτσέδες. Ἀπὸ τὰ κρεοπωλεῖα εἰσπράττονται τὸ χρόνο πέντε ἀκτσέδες, ὡς φόρος ἀγορανομίας. Γιὰ τὰ βοοειδῆ ποὺ ἔρχονται ἀπ' ἔξω καὶ σφάζονται στὴν πόλη, εἰσπράττονται δύο ἀκτσέδες γιὰ κάθε ζῶο.

δ) Κανουνναμὲς φόρου μετάξης (ipek resmi) Τραπεζούντας

Ὅπως οἱ παραπάνω φόροι καὶ ὁ φόρος ποὺ εἰσπράττεται γιὰ τὸ μετάξι ποὺ πουλιέται στὴν Τραπεζούντα, θεωρεῖται ἀπὸ τὶς προσόδους τοῦ σουλτάνου (Pâdişah hasılar). Ὅταν ἕνας ἔμπορος φέρει στὴν Τραπεζούντα μπρισίμι καὶ τὸ πουλήσει, εἰσπράττονται σύμφωνα μὲ τὸν κανονισμὸ ζυγίσματος μεταξιοῦ τῆς Τραπεζούντας 65 ἀκτσέδες ἀπὸ τὸν πουλητὴ καὶ 65 ἀκτσέδες ἀπὸ τὸν ἀγοραστὴ γιὰ ἕνα βεζνὲ (vezne) ποὺ ὑποδιαιρεῖται σὲ 30 λίτρα (κάθε λίτρο ὑποδιαιρεῖται σὲ 120 δράμια καὶ κάθε βεζνὲς σὲ 3600 δράμια, καθότι τριάντα λίτρα ἔκαναν ἕνα βεζνέ). Ἐπιπλέον εἰσπράττονται ὡς «ἀκτσὲς πέτρας» (taş akçesi) τέσσερις ἀκτσέδες ἀπὸ τὸν πουλητὴ καὶ τέσσερις ἀπὸ τὸν ἀγοραστή. Οἱ ἑπτὰ ἀκτσέδες ἀπὸ τὸ φόρο αὐτὸ κρατιόνταν ὡς σουλτανικὸ ἔσοδο καὶ ὁ ἕνας γιὰ τοὺς ντελάληδες.

Ἂν τυχόν, ὁ ἔμπορος δὲν πουλοῦσε τὸ μπρισίμι καὶ τὸ μετέφερε στὴν Πόλη ἢ στὴν Προύσα, δὲν θὰ πλήρωνε κανένα φόρο. Ἂν, ὅμως, μὲ τὴ θέλησή του πλήρωνε τὸ φόρο στὴν Τραπεζούντα, ὅταν πουλοῦσε ἀλλοῦ τὸ μπρισίμι του, θὰ ἔπαιρνε ἀπὸ κεῖ (ἀπὸ τὸ μέρος πούλησης) μιὰ ἱεροδικαστικὴ βεβαίωση καὶ θὰ τὴν ἔφερνε κατόπιν στὸν ταμία τῆς Τραπεζούντας.

ε) Κανουνναμὲς φόρου κηροποιείων (Şem'hâne resmi) Τραπεζούντας:

Καὶ ὁ φόρος τῶν κηροποιείων τῆς Τραπεζούντας ἦταν ἀπὸ τὶς ἰδιαίτερες σουλτανικὲς προσόδους. Σύμφωνα μὲ νόμο ποὺ θεσπίστηκε, τὸ μελισσοκέρι

ποὺ ἐρχόταν ἀπ' ἔξω, τὸ ἀγόραζαν στὴν Τραπεζούντα πρὸς 45 ἀκτσέδες τὸ batman. Ὅταν τὸ ἐπεξεργάζονταν καὶ ἔφτιαχναν κεριά, καὶ τὸ πουλοῦσαν ἀφοῦ τὸ ζύγιζαν, τὸ batman αὐτῶν τῶν κεριῶν πουλιόταν πρὸς 84 ἀκτσέδες. Τὸ batman τοῦ κεριοῦ ποὺ δὲν ἔμπαινε στὴ ζυγαριὰ καὶ λεγόταν «mürde»[87], πουλιόταν πρὸς 108 ἀκτσέδες. Τὸ κερὶ ποὺ ἔρχεται ἀπ' ἔξω, δὲν θὰ πουλιέται παραπάνω ἀπὸ 62 ἀκτσέδες, ὅσο ἀκριβὰ κι ἂν στοίχισε.

Ὁ φόρος ποὺ εἰσπράττεται ἀπὸ τὶς βιοτεχνίες κηροποιείας στὴν Τραπεζούντα ἦταν ἀπὸ τὶς ἰδιαίτερες κατ' ἀποκοπὴν σουλτανικὲς προσόδους καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα ἐξασφάλιζε εἰσόδημα 15.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. Τὰ κατ' ἀποκοπὴν ἔσοδα ἀπὸ τὰ κηροποιεῖα τῆς Ἀδριανουπόλεως (Edirne) κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα ἦταν 100.000 ἀκτσέδες στὰ τρία χρόνια, ποὺ σημαίνει ὅτι ἦταν διπλάσια σχεδὸν ἀπὸ κεῖνα τῆς Τραπεζούντας. Παρ' ὅλα αὐτά, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ φορολογικὴ δυναμικότητα τῶν κηροποιείων τῆς Τραπεζούντας ἦταν κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ ἴδια, πάνω κάτω, μὲ ἐκείνη τῆς Τοκάτης, ἀφοῦ καὶ τὸ 890 Ἐγ. (1485) τὰ κατ' ἀποκοπὴν ἔσοδα ἀπὸ τὰ κηροποιεῖα της, μαζὶ μὲ μερικὰ ἄλλα κατ' ἀποκοπὴν ἔσοδα (φόροι βαφείων, ποτοποιείων, ζωαγορᾶς, ἀγορᾶς σιτηρῶν κτλ.), ἔφταναν τοὺς 102.700 ἀκτσέδες.

στ) Κανονισμὸς Τοποτηρησίας (Niyâbet[88]) τῆς Τραπεζούντας:

(Κανονισμὸς Τοποτηρησίας τῆς Τραπεζούντας ποὺ ἀφορᾶ τὸ σαντζάκμπεη).

Φόρος τοποτηρησίας (niyâbet resmi) σημαίνει φόρος ποὺ παίρνει ὁ ναΐπης (nâip)[89]. Σὲ κάθε πόλη, ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιαιτερότητά της κι ἀνάλογα μὲ τὶς πηγὲς ποὺ ἐξασφάλιζαν τὰ ἔσοδα, ὑπάρχει ἕνας φόρος κατ' ἀποκοπήν, ὁ λεγόμενος φόρος τοποτηρησίας. Ἀλλὰ ὁ φόρος τῆς τοποτηρησίας ἐφαρμοζόταν κι ἔξω ἀπὸ τὶς πόλεις στὶς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριὰ ὡς çift resmi[90] καὶ σὲ ὅλα τὰ μέρη ὅπου εἰσπράττονταν ὁποιοσδήποτε φόρος δεκάτης (öşür)[91]. Ὅπως συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ σχετικὸ κανονισμό, ὁ φόρος τοποτηρησίας ποὺ ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Τραπεζούντα ἀνῆκε στὸ σαντζάκμπεη δηλ. ἡ ἐπιχορήγηση ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτὴ προσόδων, ἀφοροῦσε τὸ mirlivâ. Ἑπομένως ὁ τοποτηρητὴς (nâip) γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται λόγος ἐδῶ, ἴσως νὰ εἶναι ὁ τοποτηρητὴς τοῦ σαντζάκμπεη. Κι αὐτὸς μποροῦσε νὰ εἶναι ἕνας σούμπασης ἢ τοποτηρητὴς τοῦ καδῆ.

Ὑπῆρχε σὲ μερικὰ μέρη «τοποτηρητὴς τῶν ἀπίστων» (kâfir nâibi) ποὺ συγκέντρωνε τὸν κεφαλικὸ φόρο ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ραγιάδες καὶ βλέπουμε ὅτι ἕνας τέτοιος φόρος τοποτηρησίας ὑπῆρχε στὴν Ἀδριανούπολη τὸ 16ο αἰώνα πάλι.

Ὁ κανονισμὸς τοποτηρησίας Τραπεζούντας διευκρινίζει κατ' ἀρχὴν ποιὰ εἶναι ἡ πρόσοδος τοποτηρησίας, δηλαδὴ τὰ ἔσοδα ποὺ ἀποτελοῦν τὸ θέμα φορολογίας ὑπὲρ τῆς τοποτηρησίας στὴν Τραπεζούντα, καὶ καθιστᾶ γνωστὸ τί σήμαινε «τίτλος πλοίων» (gemi tapusu) ὡς ἑξῆς:

«Ἡ πρόσοδος τοποτηρησίας, ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω, λέγεται Iskarbadiya δηλ. 'τίτλος πλοίων'». Ὅταν κατασκευαζόταν ἕνα καράβι ἀπὸ κάθε πλοῖο ποὺ μετέφερε βαρέλια θὰ εἰσπράττονταν ἕξι ἀκτσέδες κι ἔτσι ὅσα βαρέλια κι ἂν μετέφερε, θὰ εἰσπράττονταν ἕξι ἀκτσέδες γιὰ κάθε βαρέλι ὡς δασμὸς γιὰ «τίτλο πλοίων» (gemi tapusu). Ἐπίσης ὅταν κατασκευάζεται καινούριο καράβι εἰσπράττονται πέντε ἀκτσέδες ὡς «ἀξία πίσσας» (zift bahâsı) κι αὐτὰ λέγονταν «μαυράδικα». Ὅταν ἐκεῖνος ποὺ κατασκεύαζε καινούριο καράβι δὲν ἀγόραζε ἀπὸ τὸν âmil τὴν πίσσα ποὺ τοῦ χρειαζόταν, θὰ πλήρωνε τοὺς πέντε ἀκτσέδες ὡς δασμὸ γιὰ τὴν ἀξία τῆς πίσσας. Ἂν ἀγόραζε τὴν πίσσα ἀπὸ τὸν âmil, θὰ πλήρωνε 60 ἀκτσέδες· τὴν πίσσα αὐτὴ τὴν παίρνει ὁ âmil ἀπὸ τὸ σαντζάκμπεη πρὸς 30 ἀκτσέδες. Δὲν ἐπιτρέπεται τὸ καράβι νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ νὰ ἀποπλεύσει, ἂν δὲν ἀνεβεῖ ὁ nâip. Γι' αὐτὸν τὸν ἀπόπλου τὰ καράβια πληρώνουν δικαίωμα τοποτηρησίας (niyâbet hakkı) 60 ἀκτσέδες τὸ καθένα, ἐνῶ τὰ μεγάλα φορτηγὰ πλοῖα πληρώνουν 40-45 ἀκτσέδες ἢ ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση τοῦ πλοίου 15-20-25-30-35 ἀκτσέδες. Ὁ σούμπασης τῆς πόλης θὰ δίνει τὴ σφραγίδα στοὺς ἐμπόρους ποὺ μπαίνουν στὸ καράβι καὶ ἔναντι θὰ παίρνει ἕναν ἀκτσέ, ἐνῶ ὁ πλοίαρχος πληρώνει γι' αὐτὸ 10 ἀκτσέδες.

Ὅταν ἀναχωρεῖ τὸ καράβι, ὁ ναῦπης μπαίνει σ' αὐτὸ καὶ ἐλέγχει τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς λοιποὺς ἐπιβάτες καὶ εἰσπράττει ἕναν ἀκτσὲ ὡς «ἀκτσὲ κατευοδίου» (selâmetlik) καὶ ἀπὸ τὸν πλοίαρχο δέκα ἀκτσέδες γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Ὅπως καρπώνεται ὁ ναῦπης τὴ δεκάτη ἀπὸ τ' ἀμπέλια, τὰ περιβόλια, τὶς ἐλιές, τὸ σιτάρι, τὸ κριθάρι καὶ τ' ἄλλα δημητριακά, ἔτσι καρπώνεται καὶ τὸ φόρο παντρειᾶς (arûsiyye resmi[92]). Ἀκόμη στὸ ναῦπη ἀνήκουν τὰ πρόστιμα γιὰ ἀδικήματα καὶ ἐγκλήματα. Ἂν ἕνας ἔμπορος ἔρθει στὴν πόλη ἢ φύγει ἀπ' αὐτήν, θὰ εἰσπράττονται δυὸ ἀκτσέδες γιὰ κάθε φορτίο ἀλόγου ὡς διόδια (yol bacı). Αὐτὰ τὰ τέλη (bac)[93] εἰσπράττονταν γιὰ κάθε φορτίο ἀλόγου στὸ γεφύρι τοῦ Değirmendere. Ἐπειδὴ ἀπὸ παράπονα ποὺ ὑποβλήθηκαν στὴν ἕδρα τοῦ Κράτους καὶ στὴν κυβέρνηση, ἔγιναν γνωστὲς καταχρήσεις π.χ. ὅτι, ἐνῶ εἰσέπραττε ὁ ναῦπης τὸ φόρο ἀπὸ κάποιον, κατόπιν καὶ ἄνθρωπος τοῦ σαντζάκμπεη εἰσέπραττε τὸ ἴδιο ἢ καὶ μεγαλύτερο ποσό· ἐπίσης ὅτι γιὰ ἀκτσὲ σφραγίδας (mühür akçesi), ἀντὶ γιὰ ἕναν ἀκτσέ, ἔπαιρναν δυόμισυ ἀκτσέδες· ὅτι γιὰ ἐμπόρευμα ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ καράβι ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη καὶ τὸν πλοίαρχο κάτι ὡς δῶρο (armağan) ποὺ ἔφτανε γιὰ κάθε καράβι τοὺς ἑκατὸ ὡς διακόσιους ἀκτσέδες· ὅτι οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ λιμανιοῦ, ἀφοῦ ἐπέτρεπαν σ' ἕνα καράβι ν' ἀναχωρήσει, τὸ ἀκολουθοῦσαν στὸ

Polathâne καὶ στὸ Akçe-Kale καὶ μὲ διάφορες προφάσεις κατηγορώντας τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν στὸ καράβι, ἔπαιρναν τὰ λεφτά τους, στὸ ἑξῆς δὲν θὰ ἐπιτρέπονται αὐτά, ἀλλὰ θὰ ἀκολουθοῦνται οἱ διαδικασίες ποὺ ὑπῆρχαν ἀνέκαθεν.

ζ) Γιὰ τοὺς μύλους τοῦ Değirmendere:

Οἱ κάτοικοι τῆς πόλης παραπονέθηκαν ὅτι, ὅταν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὸ Değirmendere χαλοῦσε κι ἀχρήστευε τοὺς ὑδατοφράκτες καὶ τὰ αὐλάκια τῶν μύλων ποὺ ἦταν ἐκεῖ, οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν μύλων, ἀρκετὲς φορὲς τὸ χρόνο, ὁδηγοῦσαν βίαια ἐδῶ τοὺς ντόπιους μουσουλμάνους καὶ χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Τραπεζούντας καὶ τοὺς ὑποχρέωναν νὰ ἐπισκευάζουν τοὺς ὑδατοφράκτες τῶν μύλων. Ἡ ὑπόθεση ἀναφέρθηκε στὴν Ἰστανμποὺλ στὸ Αὐτοκρατορικὸ Διβάνι (Divân-ı Hümayun). Κατόπιν τούτου, σύμφωνα μὲ ἱερὴ διαταγὴ (emr-i şerif) ποὺ ἐκδόθηκε, στὸ ἑξῆς οἱ μουσουλμάνοι καὶ οἱ χριστιανοὶ δὲ θὰ ὁδηγοῦνται βίαια καὶ δὲ θὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτή. Κάθε ἰδιοκτήτης τοῦ μύλου θὰ ἐπισκευάζει ὁ ἴδιος τὸ αὐλάκι τοῦ μύλου του καὶ κανεὶς δὲ θὰ ἐξαναγκαστεῖ. Καὶ γιὰ νὰ μὴν παρουσιαστεῖ παράβαση στὸ θέμα αὐτό, καταγράφτηκε στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα (defter-i cedîd-i Sultanîye).

η) Κανουνναμὲς τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας:

Ι. Σύμφωνα μὲ τὴν καταγραφὴ τοῦ ἔτους Ἐγείρας 961 (1554):

1. Ὁ καθένας (πολίτης φορολογούμενος) ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τῶν τιμαρίων στὸ σαντζάκι τῆς Τραπεζούντας πρέπει νὰ ἐργάζεται τρεῖς μέρες τὸ χρόνο στὰ σουλτανικὰ ἀμπέλια, γιὰ νὰ μὴν καταστραφοῦν.

2. Κάθε οἰκογένεια νὰ πληρώνει δυὸ ἀκτσέδες γιὰ φόρο λαχανόκηπου (resm-i bostan[94]).

3. Καταγράφτηκε γιὰ τὰ ἐλεύθερα τιμάρια (serbest[95]) φόρος τοποτηρησίας (resm-i niyâbet) ἕξι ἀκτσέδες καὶ γιὰ τὰ μὴ ἐλεύθερα τρεῖς ἀκτσέδες.

4. Οἱ ραγιάδες, ὅταν οἱ τιμαριοῦχοι ἔρχονται στὰ τιμάριά τους, πρέπει νὰ τοὺς δείχνουν σεβασμό. Γιὰ νὰ μὴν ἀμφισβητηθοῦν οἱ διατάξεις, τὰ δικαιώματα καὶ τὰ ἔθιμα ποὺ ἀνέκαθεν ἰσχύουν γιὰ τοὺς τιμαριούχους, καταχωρήθηκαν στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα.

5. Καθορίστηκε δεκάτη γιὰ τοὺς baştine[96]. Νὰ μὴ ζητεῖται σπέντζα ἀπὸ τοὺς baştine.

6. Τὰ τέλη καὶ οἱ φόροι ποὺ ἀνῆκαν στοὺς τιμαριούχους ἐλαττώνονταν, ὅταν οἱ ραγιάδες ἔχοντας ἄλλους πόρους ζωῆς ἢ κάνοντας τὸν τυχοδιώκτη (levendlik edip[97]) δὲν ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ γεωργία, ἢ καλλιεργοῦσαν ἕνα μόνο μέρος ἀπὸ τὶς γαῖες του, βάζοντας ἄλλους ἢ τοὺς ὑπηρέτες τους νὰ τὸ κάνουν.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν καλλιεργοῦσαν ὅλες τὶς γαῖες ποὺ κατεῖχαν, ἢ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἐμπόριο ἄφηναν ἐντελῶς ἀκαλλιέργητες τὶς γαῖες ποὺ εἶχαν στὴν κυριότητά τους. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν συνηθιζόταν παλιότερα νὰ εἰσπράττονται ὡς levendlik δύο κιλὲ σιτάρι καὶ 1 κιλὲ κριθάρι, δηλ. σύνολο τρία κιλέ. Διατάσσεται νὰ εἰσπράττονται ἀπὸ τοὺς ραγιάδες ποὺ ἀφήνουν ἐντελῶς ἀκαλλιέργητες τὶς γαῖες τους 3 κιλὲ ὡς levendlik. Ἀπὸ τοὺς ραγιάδες ποὺ ἀφήνουν ἕνα μέρος τῶν γαιῶν τους ἀκαλλιέργητο νὰ εἰσπράττεται ἡ δεκάτη καὶ νὰ δίνεται στοὺς τιμαριούχους, ἀφοῦ ἐκτιμηθεῖ καὶ ἀποφασιστεῖ τί θὰ μποροῦσαν ν' ἀποδώσουν οἱ ἐγκαταλειμμένες ἀκαλλιέργητες γαῖες.

7. Χωρὶς συζήτηση νὰ δίνεται στὸ ἀκέραιο ἡ δεκάτη στὸν τιμαριοῦχο, σὲ ὁποιοδήποτε τιμάρι κι ἂν εἶναι ἡ διαμονή του, ἡ κατοικία, τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ περιβόλια του.

II. Τὸ τμῆμα τοῦ κανουνναμὲ ποὺ προστέθηκε κατὰ τὴν καταγραφὴ τοῦ ἔτους 991 Ἐγείρας (1583):

8. Ἐπειδὴ τὰ κέρδη τῶν ραγιάδων σὲ ἄλλους τομεῖς ἦταν μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ τῆς γεωργίας καὶ μποροῦσαν νὰ πληρώνουν τὰ τρία κιλέ, ποὺ εἶχαν ἐκτιμηθεῖ γιὰ levendlik, κι ἔτσι πάλι δὲ φρόντιζαν γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν γαιῶν τους –πράμα ποὺ μείωνε τὰ εἰσοδήματα τῶν σπαχήδων ἀπὸ τὰ τιμάριά τους– οἱ σπαχῆδες παρουσιάστηκαν στὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ ἀνέφεραν τὴν κατάστασή τους. Τότε ἐκδόθηκε ἱερὴ διαταγὴ νὰ εἰσπράττονται ἀπὸ τοὺς μὴ ἀσχολούμενους μὲ τὴ γεωργία γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἑβδομήντα πέντε κιλὲ γιὰ levendlik. Ἐπειδὴ ἐπανειλημμένα πάλι παρουσιάζονταν σπαχῆδες στὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ ἀνέφεραν ὅμοιες περιπτώσεις, ἐκδόθηκε σουλτανικὸ διάταγμα ποὺ καταχωρήθηκε στὸ νέο κώδικα: νὰ εἰσπράττονται 5[98] κιλὲ γιὰ levendlik. Ἀπὸ κείνους ποὺ εἶχαν καὶ ἄλλο ἐπάγγελμα καὶ καλλιεργοῦσαν ἕνα μόνο μέρος ἀπὸ τὶς γαῖες τους πρέπει νὰ εἰσπράττεται ἀποζημίωση ὡς levendlik γιὰ ὅσο διάστημα δὲν καλλιεργοῦν τὸ σύνολο. Καὶ οἱ σπαχῆδες μ' αὐτὸ τὸ πρόσχημα δὲν πρέπει νὰ ζητοῦν levendlik ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν γαῖες.

Ὅταν οἱ πατέρες μερικῶν ραγιάδων ἐγκαταλείποντας τὶς γαῖες τους παντρεύονται σὲ ἄλλα χωριὰ καὶ μένουν ἐκεῖ δέκα πέντε χρόνια, ἐγγράφονται ραγιάδες ἐκεῖ. Οἱ γαῖες ποὺ εἶχαν στὸ χωριὸ ἀπ' ὅπου σηκώθηκαν καὶ ἔφυγαν «εἶναι δεσμευμένα ἐδάφη» (zemin bağlanmıstır). Γιὰ νὰ μὴ χάνεται λοιπὸν ἡ δεκάτη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ οἱ γαῖες τους ἔχουν δεσμευθεῖ, ἂν δὲν τὶς καλλιεργοῦν ἢ δὲ βάζουν ἄλλους νὰ τὶς καλλιεργήσουν, νὰ εἰσπράττεται, ἀφοῦ καθοριστεῖ, ἀποζημίωση γιὰ levendlik, ἐκτὸς ἂν ἔχουν πουλήσει τὶς γαῖες τους σὲ ἄλλον μέσω τοῦ σπαχῆ τους. Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση, οἱ σπαχῆδες γιὰ νὰ μὴ μειώνονται τὰ ἔσοδα τῶν τιμαρίων τους, νὰ τοὺς ζητοῦν

τὸ levendlik ἀνάλογα μὲ τὶς γαῖες ποὺ ἔχουν στὴν κατοχή τους καὶ ποὺ χωρὶς νὰ ὑπάρχει λόγος ἔμειναν ἀκαλλιέργητες καὶ παραμελημένες.

9. Καὶ ἐπειδὴ τὰ σύνορα τῶν χωριῶν τοῦ παραπάνω λιβᾶ εἶναι «ἀσαφῆ καὶ ὄχι ξεκάθαρα καὶ καθορισμένα», ὁ δεκατισμὸς γινόταν ἀπὸ τὸν καθένα ὑπήκοό του (herkes raiyyetlû raiyyetin). Νὰ δεκατίζουν πάλι, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως παλιὰ συνηθιζόταν.

10. Τὸ φόρο τοῦ μούστου (şıra resm-i), ποὺ προερχόταν ἀπὸ κληματαριές, ποὺ σὲ μερικὰ μέρη βρίσκονταν πάνω στὰ δέντρα, ἦταν ἔθιμο νὰ τὸν παίρνει ὁ παλιὸς σπαχὴς καὶ τὸ φόρο τῶν σιτηρῶν (hububat resm-i) ποὺ παράγονταν στὸ ἔδαφος τὸν ἔπαιρνε κατὰ τὸ ἔθιμο κάποιος ἄλλος σπαχής. Πάλι τὸ ἴδιο ἀποφασίστηκε νὰ γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ἔθιμο.

11. Ἐπειδὴ ἡ ἀσχολία μὲ τὴ γεωργία στὸν παραπάνω λιβᾶ ἀπαιτεῖ πολὺ κόπο καὶ μόχθο καὶ ἡ ἀπόδοση εἶναι πολὺ μικρή, μερικοὶ ραγιάδες φεύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ πηγαίνουν σὲ ἄλλα βιλαέτια καὶ ζοῦν σκορπισμένοι μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ προγενέστερος γραμματέας τοῦ βιλαετιοῦ δὲν μπόρεσε νὰ καταγράψει σωστὰ τὰ ὀνόματά τους. Κι ἄλλων τὰ ὀνόματα κατέγραψε λάθος, ἄλλων δὲν κατέγραψε τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων τους, ἀλλὰ τῶν παππούδων τους κι ἄλλους πάλι τοὺς κατέγραψε ἁπλῶς μὲ τὸ οἰκογενειακό τους. Ἐπειδὴ οἱ ραγιάδες ποὺ σκόρπισαν ἐδῶ καὶ κεῖ δὲν ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ διενέξεις, ἐκδόθηκε φιρμάνι νὰ ἀπογραφοῦν ἐκ νέου. Καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὑψηλὴ διαταγὴ προσῆλθαν οἱ ραγιάδες, ὅσο ἦταν αὐτὸ δυνατό, καὶ ἀπογράφτηκαν. Κι αὐτοὺς ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ τοὺς ὑποχρεώσουν νὰ προσέλθουν, κατέγραψαν τὰ ὀνόματά τους καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων, τῶν παππούδων καὶ τῆς οἰκογένειάς τους, ἀφοῦ ἔγινε ἡ σχετικὴ ἔρευνα μὲ προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια καὶ ρωτήθηκαν γι' αὐτὰ οἱ συγχωριανοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς τους. Ἔτσι, αὐτοὶ οἱ ραγιάδες ποὺ κατοικοῦν σ' ἄλλα χωριὰ καὶ σ' ἄλλα βιλαέτια, ἂν δὲν εἶναι ἐγγεγραμμένοι ἀλλοῦ, νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους τους χωρὶς συζήτηση στὸν τόπο ποὺ καταγράφτηκαν.

12. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ ραγιάδες ποὺ κατὰ τὴν ἀπογραφὴ δὲν παρουσιάστηκαν ἢ ἀπὸ ἀμέλειά τους δὲν καταχωρήθηκαν καὶ δὲν εἶναι ἐγγεγραμμένοι σὲ ἄλλο χωριό, ἀνήκουν στὸ σπαχὴ τοῦ χωριοῦ τους. Δὲ δικαιοῦται αὐτὸς ποὺ κάνει τὴν ἀπογραφὴ νὰ ἐπεμβαίνει, ἂν μάλιστα τυχαίνει νὰ εἶναι γιὸς ἢ ἀδελφὸς ραγιᾶ. Καὶ ἂν κάποιοι ραγιάδες ἢ σπαχῆδες δόλια καταχώρησαν δυὸ φορὲς ὁρισμένους ραγιάδες, αὐτοὶ οἱ διπλοεγγεγραμμένοι θὰ πληρώνουν τὸ φόρο τους στὸ σπαχὴ τοῦ χωριοῦ, στὸ ὁποῖο διαμένουν πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια.

13. Ὁ σούμπασης δὲν μπορεῖ νὰ ἐπεμβαίνει στὰ ἐλεύθερα ζιαμέτια τῶν ζαΐμηδων, ἂν συμβεῖ κάποιος φόνος σ' αὐτά. Ἡ ἐπιβολὴ ποινῆς θὰ γίνεται πάλι ἀπὸ τὸ ζαΐμη ἐπὶ τόπου. Στὸ ἑξῆς νὰ μὴν ἐπεμβαίνει ὁ σούμπασης τοῦ σαντζακίου στὶς ὑποθέσεις πταίσματος καὶ κακουργήματος.

14. Ὅταν ὁ μπεηλέρμπεης ἢ ὁ σαντζάκμπεης χρειαστεῖ κριθάρι, σανό,

ἄχυρο, ξύλα ἢ ἐπιβληθεῖ κάποιος ἄλλος φόρος, νὰ μὴν ἐπιβαρύνονται ἀναγκαστικὰ τὰ ἐλεύθερα ζιαμέτια, ἀλλὰ τὰ μὴ ἐλεύθερα.

15. Ἂν ἕνας ραγιὰς δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴ γεωργία, ἀλλὰ ἀσκεῖ κάποιο ἄλλο ἐπάγγελμα καὶ δὲ δίνει στὸ σπαχή του γεωργικὰ προϊόντα ἀξίας ἑβδομήντα πέντε ἀκτσέδων, θὰ πληρώνει τὸ ὑπολειπόμενο, ὥστε νὰ συμπληρωθεῖ τὸ ποσό. Κι ἀπὸ κεῖνο τὸ ραγιὰ ποὺ κυνηγώντας τὰ μεγάλα κέρδη πηγαίνει σ' ἄλλο βιλαέτι καὶ κάνει ἐκεῖ τὸ χαλκιὰ ἢ τὸν ἔμπορο καὶ ἔρχεται στὸ σπίτι του μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἢ κάθε δυὸ χρόνια, ἀφοῦ ἔχει κερδίσει ἀρκετά, νὰ εἰσπράττονται γιὰ levendlik 150 ἀκτσέδες.

16. Ὅταν πάλι ἔγινε ἀπογραφὴ στὸ σαντζάκι τῆς Τραπεζούντας, ὁ ἀπογραφέας τοῦ βιλαετιοῦ κατέγραψε τοὺς τεκέδες τοῦ σαντζακιοῦ καὶ ἐκείνους ποὺ ἐκ περιτροπῆς καλλιεργοῦσαν τὶς γαῖες τῶν τεκέδων στὸ νέο κώδικα ὡς ραγιάδες καὶ τοὺς παραχώρησε στὰ τιμάρια μερικῶν σπαχήδων. Ὅταν πιὰ ἦρθαν τὰ βιβλία ἀπογραφῆς στὴν Ἕδρα τῆς Εὐτυχίας[99], ἐκδόθηκε διαταγὴ νὰ καταγραφοῦν οἱ γαῖες τῶν τεκέδων ὅπως προηγούμενα ἦταν καταγραμμένες στὰ παλιὰ βιβλία κι αὐτοὶ ποὺ καλλιεργοῦν ἐκ περιτροπῆς τὶς γαῖες τῶν τεκέδων νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι φόρου ὅπως καὶ πρὶν. Ὅσοι ἀπ' αὐτὴ τὴν κατηγορία καλλιεργητῶν δὲ στέλνουν τὸν ἀριθμὸ σπαθιῶν ποὺ ὁρίζει ὁ παλιὸς κώδικας νὰ τοὺς κατάσχονται τὰ προϊόντα ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία οἰκονομικῶν (mevkuf). Ὅσοι ἔχουν ἔρθει ἀπὸ ἄλλα χωριὰ κι ἔχουν καταγραφεῖ σ'αὐτὰ τὰ βιλαέτια καὶ δὲν εἶναι παιδιὰ αὐτῶν ποὺ μένουν στὰ κτήματα τῶν τεκέδων, νὰ θεωροῦνται ραγιάδες. Ἐκδόθηκε διαταγή, ποὺ καταχωρήθηκε στὸ νέο κώδικα, νὰ πληρώνουν στοὺς σπαχῆδες τους, ὅπως οἱ ἄλλοι ραγιάδες, τὰ δικαιώματα καὶ τοὺς φόρους τῶν γαιῶν ποὺ κατέχουν καὶ καλλιεργοῦν.

ΣΟΥΛΤΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΟΔΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

Ἕνα σημαντικὸ μέρος ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῆς πόλης εἶχε ὁριστεῖ ὡς ἰδιαίτερη σουλτανικὴ πρόσοδος. Σύμφωνα μὲ τοὺς παραπάνω καταχωρημένους κανουνναμέδες εἶχαν προσδιοριστεῖ οἱ πηγὲς τῶν προσόδων του. Τὸ μεγαλύτερο ποσὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔσοδα προέρχονταν ἀπὸ τὸν κατ' ἀποκοπὴ φόρο τοῦ λιμανιοῦ τῆς Τραπεζούντας ποὺ εἶχε καταχωρηθεῖ ὅτι ἦταν 476.666 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. Παρατηροῦμε ὅτι τὸ ποσὸ αὐτὸ καὶ τὰ ἄλλα ἔσοδα ἔμειναν τὰ ἴδια τόσο στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη ὅσο καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰώνα. Τὸ σύνολο τῶν ἰδιαίτερων σουλτανικῶν προσόδων ἀπὸ τὴν Τραπεζούντα ἔφτανε τοὺς 759.378 ἀκτσέδες: Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν ντελάληδων ἦταν 70.000 ἀκτσέδες, ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῆς ἀγορανομίας (şehir ihtisap) 30.000, ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος κηροποιίας 15.000, ὁ φόρος ζυγίσματος μεταξιοῦ (mizân-ı harîr) 47.712, ἐπίσης τέλη ἀπὸ

τὴν πούληση ἁλατιοῦ (τὰ ἁλατωρυχεῖα συμπεριλαμβάνονταν στὶς αὐτοκρατορικὲς προσόδους) περίπου 100.000 ἄσπρα καὶ ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν μεταλλείων δηλ. τοῦ κάστρου Canca ποὺ ξέρουμε ὅτι βρίσκεται κοντὰ στὴν Gümüşhane ('Αργυρούπολη), 200.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. 'Από τὰ κατάστιχα φαίνεται πὼς στὸ σύνολο τῶν 759.378 ἀκτσέδων, κατὰ τὸ ἔτος 1554 ('Εγ. 961), ὁ κατ' ἀποκοπὴν ἐτήσιος φόρος pençyek[100] τῆς Τραπεζούντας ἦταν 8.882 ἀκτσέδες.

ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΟΥ ΜΙΡΛΙΒΑ (ΣΑΝΤΖΑΚΜΠΕΗ)

Οἱ πρόσοδοι τοῦ σαντζάκμπεη τῆς Τραπεζούντας ἀπὸ τὴν πόλη Τραπεζούντα τὴν ἐποχὴ τοῦ 'Ισκεντὲρ Μπέη ἐξασφαλίζονταν πρῶτα ἀπὸ τὸ φόρο σπέντζα ποὺ πλήρωναν οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Τραπεζούντας. Αὐτοί, ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, ἦταν 1.084 οἰκογένειες, καὶ μαζὶ μὲ τὶς χῆρες καὶ τοὺς ἄγαμους, 1.253[101] ἄτομα σὲ 14 συνοικίες. Τὸ βασικὸ εἰσόδημα τοῦ σαντζάκμπεη, οἱ 28.135 ἀκτσέδες, προερχόταν ἀπὸ τοὺς 25 ἀκτσέδες ποὺ πλήρωνε τὸ κάθε σπίτι. Τὰ δευτερεύοντα ἔσοδα προέρχονταν ἀπὸ διάφορους κατ' ἀποκοπὴν φόρους (mukataa) μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος, «ἡ τοποτηρησία πόλης» (niyâbet-i şehir), ὑπαγόταν στὴν κατηγορία τους. Αὐτὰ τὰ κατ' ἀποκοπὴν ἔσοδα ἀποτελοῦνταν ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὰ ἑξῆς κονδύλια καὶ μέχρι σχεδὸν τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα ἐμφάνιζαν τοὺς ἴδιους ἀριθμούς.

1. 'Ο κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῆς τοποτηρησίας πόλης, ποὺ παραπάνω καταχωρήσαμε τὸν κανονισμό του, καὶ ὁ φόρος ποὺ εἰσπράττονταν ἀπὸ τὶς κοπέλλες καὶ τὶς γυναῖκες ποὺ παντρεύονταν καὶ λεγόταν resm-i arusane ἢ resm-i arusiyye, 10.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.

2. 'Ο κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἀπὸ τὰ başhane δηλ. τὰ καταστήματα ποὺ πουλοῦσαν κεφάλια προβάτων καὶ βοοειδῶν μαζὶ μὲ τὸν κατ' ἀποκοπὴ φόρο προβάτων καὶ βοοειδῶν, 7.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.

3. 'Ο κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἀπὸ τὰ ποτοπωλεῖα (bozahane) τῆς πόλης, 5.000 ἀκτσέδες.

4. Φόρος κατ' ἀποκοπὴν γιὰ τὰ kile (resm-i kile).

5. Δασμὸς (baç) κατ' ἀποκοπὴν γιὰ τὰ ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια, 500 ἀκτσ.

6. Φόρος δεκάτης κατ' ἀποκοπὴν γιὰ τὶς γαῖες τῆς πόλης, 2.000 ἀκτσέδες.

7. Φόρος δεκάτης κατ' ἀποκοπὴν γιὰ γαῖες ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν πόλη, δηλαδὴ ποὺ βρίσκονται γύρω ἀπ' αὐτὴν 3.000 ἀκτσέδες.

8. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος γιὰ τὰ ὀπωρικὰ τῶν σουλτανικῶν γαιῶν, 5.000 ἀκτσέδες.

9. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος κρασιοῦ (şarap resm-i) ποὺ ἔρχεται διὰ θαλάσσης, 4.000 ἀκτσέδες.

10. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἀπὸ τοὺς τίτλους ἰδιοκτησίας πλοίων (gemi tapusu) μαζὶ μὲ τὸν κατ' ἀποκοπὴν δασμὸ γιὰ τὴν προσάραξή τους στὴν ξηρὰ (kara-bâcı), 14.000 ἀκτσέδες.

11. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν σουλτανικῶν ἀμπελιῶν, 200 ἀκτσέδες.

12. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἀπὸ τὰ ἐδάφη καραβανιῶν, 1.050 ἀκτσέδες.

13. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοποτηρησίας τοῦ Değirmen-deresi, 300 ἀκτσέδες.

14. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν ἀμπελιῶν καὶ τῶν κήπων τοῦ Değirmen-deresi, 200 ἀκτσέδες.

15. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος γιὰ τὸ δρόμο τοῦ Değirmen-deresi, 500 ἀκτσέδες.

16. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος γιὰ τὸ δρόμο τῆς Maçka, 200 ἀκτσέδες.

17. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ γραμματικοῦ (kitabet resm-i) ἀπ' αὐτοὺς ποὺ περνοῦν ἀπὸ τὸ Akçaâbâd, 500 ἀκτσέδες.

18. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἀπὸ τὰ κατ' ἔτος ἐνοίκια τῶν 84 μύλων τῆς πόλης, 36 ἀκτσέδες γιὰ κάθε μύλο. Σύνολο 2.626 ἀκτσέδες.

Τοποτηρησία (Niyâbet-i şehir) Σύνολο 59.076 ἀκτσέδες.

Ἄλλοι κατ' ἀποκοπὴν φόροι ἐκτὸς τῆς τοποτηρησίας τῆς πόλης.

19. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν βαφείων τῆς πόλης, 7.000 ἀκτσέδες.

20. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ ἐθίμου κατευοδώσεως τῶν πλοίων (selâmetlik âdeti), 9.166 ἀκτσέδες.

21. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν ἐγκαταλειφθεισῶν περιουσιῶν στὸ δημόσιο θησαυροφυλάκιο τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας, 21.888 ἀκτσέδες

22. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ ἐτήσιου προϊόντος τῶν λιβαδιῶν, 10 τεμάχια, ποὺ ἀνῆκαν στὶς γαῖες τοῦ μιρλιβᾶ, 3.904 ἀκτσέδες.

23. Κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν μύλων τῆς πόλης ποὺ βρίσκεται στὸ Değirmen-deresi. 84 μύλοι, 2.626 ἀκτσέδες (καταχωρήθηκε κατ' ἐπανάληψη)[102].

(Γνωρίζουμε ἕναν πρὸς ἕναν τοὺς ἰδιοκτῆτες αὐτῶν τῶν μύλων μέσω τοῦ κώδικα καταγραφῆς. Στὰ 1.554 τέσσερις ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μύλους ἀνῆκαν στὸν Μπογιατζὴ Μουσταφά, ὁ ἕνας ἦταν γνωστὸς ὡς μύλος τοῦ Bodros. Ἀνάμεσα στοὺς ἰδιοκτῆτες τῶν μύλων ἀναφέρονται ὁ γιὸς τοῦ Χαμντί, ὁ Μαχμοὺτ Ἀγάς, ὁ Ντερβὶς Ἀλή, ὁ μιραλάης Φερχάντ Μπέης, ὁ Χοτζὰ-Κασὶμ ὁ Χουσρὲβ Τσελεμπῆ, γιὸς τοῦ γραφέα Μουχιντὶν, ὁ Χότζα Ἀλή, ὁ φρούραρχος Μουσταφά, ὁ Μανσοὺρ Μπέης, ὁ μύλος τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἀρμενίων κ.ἄ.)

Οἱ κατ' ἀποκοπὴν φόροι, ἐκτὸς τοῦ φόρου τοποτηρησίας, σὺν τοὺς φόρους τῶν μύλων συνολικὰ ἔφταναν τοὺς 44.584 ἀκτσέδες.

ΤΟ ΒΑΚΟΥΦΙ ΤΟΥ ΠΤΩΧΟΚΟΜΕΙΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ ΠΟΥ ΑΝΗΚΕ ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΓΙΑΒΟΥΖ ΣΟΥΛΤΑΝ ΣΕΛΙΜ

Τὸ πτωχοκομεῖο αὐτὸ εἶχε συσταθεῖ στὸ ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελίμ, τῆς Γκιούλμπαχαρ Χατούν, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς συνοικίες τῆς Τραπεζούντας, ποὺ εἴδαμε πιὸ πάνω, στὴ «συνοικία τοῦ Πτωχοκομείου τῆς Κυρᾶς» (Imâret-i Hâtuniyye Mahallesi). Καὶ τὰ βακούφια τοῦ πτωχοκομείου ποὺ ἵδρυσε ἐδῶ, βρίσκονταν ὅλα στὴν Τραπεζούντα –ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα λουτρώνα ποὺ εἶχε χτίσει στὴν Πόλη– καὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὰ ἑξῆς κονδύλια:

1. Ἔσοδα ἀπὸ τὴ σκεπαστὴ ἀγορὰ (bedesten).
2. Ἐνοίκιο τοῦ διπλοῦ λουτρώνα (çifte hamam) κοντὰ στὸ Διοικητήριο (sarây-ı âmire).
3. Ἐτήσια δόση ἀπὸ τὸ λουτρώνα τοῦ Tekfur-çayır, 400 ἀκτσέδες.
4. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ κήπου τοῦ σεραγιοῦ στὸ Tekfur-çayır, 1.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
5. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ Tekfur-çayır, 1.500 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
6. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν γαιῶν ποὺ ἁπλώνονται ἀπὸ τὸ σεράι τοῦ Tekfur-çayır ὡς τὸ σεράι τοῦ Τσελεμπῆ Σουλτάν, 1.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
7. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ λιβαδιοῦ τοῦ Namazgâh, 40 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
8. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ κήπου Karos, 505 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
9. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ ἐλαιώνα τοῦ νεκροταφείου (mezarlık-zeytunu), 300 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
10. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ τριφυλλιοῦ, 500 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
11. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ λιβαδιοῦ κοντὰ στὸ μύλο, 360 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
12. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος 6 μύλων κοντὰ στὴ γέφυρα τοῦ Değirmen-deresi, 12.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
13. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος 124 καταστημάτων, 10.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.
14. Ὁ κατ' ἀποκοπὴν φόρος τοῦ καινούριου λουτρώνα ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ τζαμὶ τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ στὴν Ἰστανμπούλ, 75.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.

Σύνολο 39.760 ἀκτσέδες

«Σύνολο ἐσόδων ἀπὸ τὰ βακούφια τῆς μητέρας τοῦ μακαρίτη σουλτάνου Σελὶμ Χάν στὴν πόλη τῆς Τραπεζούντας ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ καινούριου λουτρώνα στὴν Ἰστανμπούλ»

μαζὶ μὲ τὰ ἔσοδα τοῦ λουτρώνα στὴν Ἰστανμπούλ, 114.760 ἀκτσέδες. Τὸ βακούφι αὐτὸ ἔχει βακουφικὰ χωριὰ στοὺς ναχιγιέδες[103] Akçaâbâd, Maçka, Yomra τοῦ καζᾶ τῆς Τραπεζούντας. Παρακάτω θὰ ἀναφερθοῦμε σ' αὐτά.

ΤΟ ΒΑΚΟΥΦΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΜΕΧΜΕΤ ΦΑΤΙΧ[104]

Στὴν Τραπεζούντα εἶναι καταχωρημένα μερικὰ βακούφια τοῦ σουλτάνου Μεχμὲτ Φατίχ. Δὲν ἀναφέρεται, ἂν τὰ ἔσοδα αὐτά, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ ἐνοίκια καταστημάτων, μύλων, λουτρώνων καὶ ξενώνων (kervansaray) προορίζονταν γιὰ κάποιο τζαμὶ τῆς Τραπεζούντας ἢ ὑπάγονταν στὰ βακούφια τῆς Πόλης. Γίνεται γνωστὸ μόνο πῶς τὸ μοναστήρι τῆς Χρυσοκεφάλου[105] στὴν Τραπεζούντα εἶχε μετατραπεῖ σὲ τζαμὶ μετὰ τὸν Φατὶχ ὅπως καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Σοφίας (Ayasofya).

Τὰ βακουφικὰ αὐτὰ ἔσοδα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὰ ἑξῆς κονδύλια:

1. Μηνιαῖα ἐνοίκια 53 καταστημάτων, 439 ἀκτσέδες.
2. Μηνιαῖα ἐνοίκια 24 μύλων στὸ Değirmen-deresi, 175 ἀκτσέδες.
3. Ἡ μηνιαία δόση τοῦ λουτρώνα στὸ Orta-Kale, 398 ἀκτσέδες.
4. Ἡ μηνιαία δόση τοῦ λουτρώνα ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο, 173 ἀκτσέδες.
5. Ἡ μηνιαία δόση τοῦ ξενώνα (kervansaray) τῆς πόλης, 20 ἀκτσέδες.

Σύνολο ἐσόδων 1.205:

«ἀπὸ τὰ κατὰ μήνα ἐνοίκια τῶν βακουφιῶν τοῦ μακαρίτη σουλτάνου Μεχμὲτ Χὰν καὶ τὰ κατ' ἀποκοπὴ μισθώματα».

ΤΑ ΒΑΚΟΥΦΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ ΤΩΝ ΕΥΝΟΥΧΩΝ ΜΑΚΑΡΙΤΗ (HAZINEDAR-BAŞI)[106] ΜΑΧΜΟΥΤ ΑΓΑ

Κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἀπὸ τὸ μοναστήρι, τὸ περιβόλι, τὸ λουτρώνα, τὸ σπίτι του, τὸ μύλο, τὰ μαγαζιὰ καὶ τὶς γαῖες του, 2.660 ἀκτσέδες τὸ χρόνο.

ΤΑ ΒΑΚΟΥΦΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ ΤΩΝ ΕΥΝΟΥΧΩΝ ΜΑΚΑΡΙΤΗ (KAPI-AĞASI)[107] ΜΑΧΜΟΥΤ ΑΓΑ

Ἐτήσιο εἰσόδημα ἀπὸ τοὺς κατ' ἀποκοπὴν φόρους τοῦ μοναστηριοῦ, τοῦ λιβαδιοῦ, τοῦ λουτρώνα ποὺ βρίσκεται στὸ κάτω κάστρο, τοῦ καραβὰν σαραγοῦ τῶν μαγαζιῶν, τῶν μύλων καὶ τοῦ περιβολιοῦ, 9.310 ἀκτσέδες.

Ἡ γενικὴ εἰκόνα τῆς πόλης Τραπεζούντας στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη (1523) εἶχε προσδιοριστεῖ ὡς ἑξῆς:

Ἕνα κάστρο, δυὸ τζαμιά, ὀκτὼ μικρὰ τεμένη, ἕξι βακουφικοὶ λουτρῶνες, ἕνα βαφεῖο, ἕνα ποτοποιεῖο, ἕνα βακουφικὸ καραβὰν σεράι, 167 βακουφικὰ μαγαζιά, 205 μύλοι –τὰ ἔσοδα τῶν 168 μύλων τὰ ἔπαιρνε ὁ σαντζάκμπεης οἱ ὑπόλοιποι 47 ἦσαν βακουφικοί– καὶ 1.263 οἰκογένειες (179 μουσουλμανικὲς

καὶ 1.084 χριστιανικὲς) μὲ 1.453[108] ἄτομα (2 χατίπηδες, 10 ἰμάμηδες, 7 μουεζίνηδες, 2 ἀναγνῶστες Κορανίου καὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς 21 ἄγαμοι καὶ 148 χῆρες). Καὶ εἶχαν ὁριστεῖ ἀπὸ τοὺς κατ' ἀποκοπὴν φόρους καὶ τὶς διάφορες ἄλλες προσόδους 131.793 ἀκτσέδες ὡς ἰδιαίτερα ἔσοδα τοῦ μιρλιβᾶ (σαντζάκμπεη), 759.378 ἀκτσέδες ὡς ἰδιαίτερα σουλτανικὰ ἔσοδα καὶ 127.934 ἀκτσέδες γιὰ τὰ βακούφια.

Ἐξάλλου, κατὰ τὴ χρονολογία αὐτή, βλέπουμε 6 τεκέδες (zaviye). Ὁ ἕνας ἀπ' αὐτούς, στὴν περιοχὴ Meydan (δίχως ἄλλο στὸ Kavak-Meydanı). Ὁ τεκὲς τοῦ Κουρπὰν Ἀμπντὰλ βρισκόταν κατὰ τὸ 921 Ἐγ.[109] στὴν κατοχὴ τοῦ γιοῦ του. Ἕνας ἄλλος ἦταν ὁ τεκὲς τοῦ odabaşı[110] Sinan Bey κοντὰ στὸ Câmi-i Cedîd (Νέο τζαμὶ) καὶ τὸν εἶχε στὴν κατοχή του ὁ Dede Fethullah. Ὁ τεκὲς τοῦ Χίζὶρ Ἀμπντὰλ πάλι στὴν ἴδια περιοχὴ ποὺ τὸ εἶχε στὴν κατοχή του κάποιος Χατζὴ Ἀζίζ. Καὶ ἕνας ἄλλος, ὁ τεκὲς τοῦ Kalender-hâne, ποὺ τὸν εἶχε στὴν κατοχή του ὁ Ντερβὶς Ἀλή.

Β) Ναχιγιέδες τῆς Τραπεζούντας

α) Ὁ ναχιγιὲς Akçaâbâd

Τὸ Akçaâbâd (Polathâne) ἦταν καταχωρημένος ὡς ναχιγιὲς ὑπαγόμενος στὸν καζὰ τῆς Τραπεζούντας. Τὴν ἐποχὴ αὐτή, ἦταν ζιαμέτι κάποιου ὀνόματι Χίζὶρ Τσελεμπῆ μὲ ἔσοδα 24.000 ἀκτσέδες. Ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ εἰσοδήματος αὐτοῦ εἰσπράττονταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Haso ποὺ ἦταν ἕνα ἀπ' τὰ χωριὰ τοῦ Akçaâbâd. Στὸ ναχιγιὲ αὐτὸ βρισκόταν καὶ τὸ τιμάριο τοῦ Μεχμέτ, γιοῦ τοῦ ζαΐμη, ποὺ ἀναφερόταν καὶ μὲ τὸ ὄνομα Χίζὶρ Σούμπασης καὶ τὰ τιμάρια τῶν σπαχήδων Μουσταφὰ Τσαούς, Μεχμὲτ Τατάρ, Χαμζᾶ, Ἀλῆ γιοῦ τοῦ Γιακούμπ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶχαν παραχωρηθεῖ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐποχῆς τοῦ Κανουνὶ (Ἐγ. 928, 933, 935)[111]. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τιμαριούχους αὐτοὺς τὰ εἶχαν ἀποκτήσει λόγω ἀνδρείας καὶ ἄλλοι πάλι ἀπὸ θανάτους καὶ χηρεύσεις θέσεων.

Παρατηροῦμε ὅτι στὸ ναχιγιὲ Akçaâbâd τὰ τιμάρια τῶν ζαΐμηδων ἐξασφάλιζαν ἔσοδα 77.000 ἀκτσέδες ἀπὸ 9 χωριά, ὅπου ὑπῆρχαν 720 οἰκογένειες (113 μουσουλμανικὲς καὶ 607 χριστιανικὲς) μὲ 757[112] ἄτομα. Ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ Akçaâbâd κατανέμονταν ὡς ἑξῆς:

1. Στὸ μιρλιβὰ τῆς Τραπεζούντας, 21.700 ἀκτσέδες. Τὸ ποσὸ προερχόταν ἀπὸ δύο χωριὰ τοῦ ναχιγιὲ αὐτοῦ ὅπου ὑπῆρχαν 65 οἰκογένειες (14 μουσουλμανικὲς καὶ 51 χριστιανικὲς) ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ 78 φορολογούμενα ἄτομα (nefer mükellef).

2. Στοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας (132 ἄτομα μὲ τιμάρια στοὺς ναχιγιέδες Maçka καὶ Yomra), 196.400 ἀκτσέδες. Τὸ ποσὸ αὐτὸ προερχόταν ἀπὸ 74 χωριὰ καὶ 2 mezraa τοῦ Akçaâbâd μὲ 2.452 οἰκογένειες (206

μουσουλμανικὲς καὶ 2.246 χριστιανικὲς) ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ 2.734 φορολογούμενα ἄτομα.

3. Στὸ πτωχοκομεῖο τῆς μητέρας τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γιαβοὺζ στὴν Τραπεζούντα, 150.997 ἀκτσέδες. Τὸ ποσὸ αὐτὸ προερχόταν ἀπὸ 21 χωριὰ μὲ 1.655 οἰκογένειες (80 μουσουλμανικὲς καὶ 1.575 χριστιανικὲς) ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ 1.830 ἄτομα.

β) Ὁ ναχιγιὲς Yomra

Ἡ Yomra ποὺ ὡς ναχιγιὲς ὑπαγόταν στὸ καδηλίκι (καζὰ) τῆς Τραπεζούντας, ἦταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἕνα ἐλεύθερο (serbest) ζιαμέτι ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Σινὰν Τσαούς. Σερασκέρης[114] τῆς Yomra ἦταν κάποιος Τατζεντὶν Ντιβανὲ ποὺ εἶχε ἐλεύθερο τιμάριο. Γι' αὐτὸν εἶχαν ὁριστεῖ τὰ ἔσοδα τοῦ χωριοῦ Komera (τὸ χωριὸ Komera καὶ στὴ σημερινὴ ὀργάνωση ἀνήκει στὴ Yomra, ποὺ ὅλοι του οἱ κάτοικοι ἦταν χριστιανοὶ καὶ διευκρινίζεται ὅτι εἶχαν ἔρθει «ἀπ' ἔξω»).

Οἱ ἁρμόδιες στρατιωτικο-διοικητικὲς ἀρχὲς καὶ ὀργανισμοὶ τῆς Yomra εἶχαν ὡς ἰδιαίτερα ἔσοδα καὶ πόρους τὰ ἑξῆς:

1. Ὁ σουλτάνος εἶχε ὡς ἰδιαίτερες προσόδους τὰ ἔσοδα τῶν χωριῶν Hara, Varvara, Dirona, Kohali, Oğuz (παρατηροῦμε ὅτι τὰ χωριὰ αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ στὴ σημερινὴ ὀργάνωση). Μόνο ἀπὸ τὴν ἑξῆς καταχώρηση συμπεραίνει κανεὶς ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὰ χωριὰ Dirona καὶ Kohali εἶναι τὸ ἴδιο χωριό:

> «Τὸ χωριὸ Dirona, ποὺ τὸ ἄλλο του ὄνομα εἶναι Kohali, ὑπάγεται στὴ Yomra, ἀπὸ τὴν ἀκαλλιέργητη γῆ τοῦ σουλτάνου, τὸ ἄσυλο τοῦ κόσμου».

Στὸ χωρίο Oğuz ὑπάρχει ἁπλῶς ἕνα μερίδιο (hisse)[115] καὶ σημειώνεται ὅτι τὸ ἄλλο του ὄνομα εἶναι Mesahor. Πιθανὸ νὰ εἶναι τὸ χωριὸ Mesarya ἀπὸ τὰ σημερινὰ κεντρικὰ χωριὰ τῆς Τραπεζούντας.

2. Ὁ σαντζάκμπεης τῆς Τραπεζούντας εἶχε τὶς προσόδους ἑνὸς mezraa καὶ δύο χωριῶν ὅπου ὑπῆρχαν 217 οἰκογένειες (7 μουσουλμανικὲς καὶ 208 χριστιανικὲς) ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ 247 ἄτομα. Οἱ πρόσοδοι αὐτοὶ ἔφταναν τοὺς 33.450 ἀκτσέδες. Ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ προερχόταν ἀπὸ πρόστιμα γιὰ πταίσματα καὶ νυμφικὰ τέλη (arûsiyye resimleri) στὸ ζιαμέτι τῆς Yomra:

> «πρόστιμα γιὰ πταίσματα τοῦ ζιαμετιοῦ Yomra
> νυφικὰ τέλη ἀπὸ νέες στὸ ζιαμέτι Yomra».

3. Στοὺς ζαΐμηδες καὶ στοὺς τιμαριούχους σπαχῆδες τῆς Yomra εἶχαν διατεθεῖ τὰ ἔσοδα 13 χωριῶν καὶ ἑνὸς mezraa ὅπου ὑπῆρχαν 1.140 σπίτια (41 μουσουλμανικὰ καὶ 1.099 χριστιανικὰ) μὲ 1.303[116] ἄτομα μαζὶ με τοὺς baştine. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ ἔφταναν τοὺς 115.500 ἀκτσέδες.

Ἀνάμεσα στοὺς τιμαριούχους συναντοῦμε ἀνθρώπους ὅπως τὸ Χουσεῖν,

γιὸ τοῦ Ἰμπραὴμ Τσαούς, τὸν Ἀλή, γιὸ τοῦ ζαΐμη τῆς Yomra Σινὰν Τσαούς, τὸ γιὸ τοῦ Χαμτζᾶ, Μεχμέτ, ποὺ παλιότερα ἦταν στὴν Τραπεζούντα κεχαγιὰς τῶν κυνοτρόφων (zağarcılar kethüdâsı[117], τὸν Τραπεζούντιο Καραγκιὸζ τὸν Γιὰρ Ἀλῆ, κεχαγιὰ τοῦ μεσαίου κάστρου τῆς Τραπεζούντας καὶ κατασκευαστὴ ἐφιππίων. Σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο εἶχε παραχωρηθε˜τὸ χωριὸ Hoç ποὺ ὑπαγόταν στὴν Yomra (ἴσως νὰ εἶναι τὸ σημερινὸ χωριὸ Hos). Ἕνα μέρος ἀπὸ τὶς γαῖες τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ σουλτάνος Σελὶμ Γιαβοὺζ ἦταν πρίγκιπας ἀκόμα, προσαρτήθηκαν στὸ σουλτανικὸ λιβάδι· τώρα ὅμως, ὅπως φαίνεται ἀπὸ καταχωρημένο σχετικὸ σημείωμα παρακάτω ἐπανῆλθαν (οἱ γαῖες) στὸ παλιὸ καθεστώς:

«Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν στὴν Τραπεζούντα ὁ πανευτυχὴς Χουdacβενdιγκιάρ[118], ἐπειδὴ τὸ χόρτο δὲν ἐπαρκοῦσε γιὰ τὰ σουλτανικὰ ἄλογα, ἀφαιρέθηκαν γαῖες ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τοῦ χωριοῦ Χότς, ποὺ συνορεύει μὲ τὸ Μανακαμdὸζ καὶ προστέθηκαν στὸ λιβάδι τοῦ Μανακαμdόζ. Τώρα ἀποφασίστηκε σύμφωνα μὲ ἱερὴ διαταγὴ νὰ ἐπανέλθουν στὰ παλιά τους σύνορα. Ἐπιδικάστηκαν στοὺς ἴδιους κατοίκους τοῦ χωριοῦ Χότς οἱ γαῖες ποὺ εἶχαν προστεθεῖ στὸ προηγούμενο λιβάδι. Ἀποφασίστηκε νὰ τὶς καλλιεργοῦν. Κανέναν νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίζει».

Ἐπίσης παρατηρεῖ κανεὶς πὼς στὸ ναχιγιὲ αὐτὸν ἔχουν τιμάρια καὶ σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας καθὼς καὶ ἄνδρες τῶν κάστρων τῆς Τραπεζούντας, Γκιόρελε, Τορούλ, Τρίπολης ὅπως καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι π.χ. ὁ Καγιά, γιὸς τοῦ Τιμούρ, ὁ Μουσταφὰ ἀπὸ τὴν Καισάρεια πού, ἐπειδὴ ἦταν σπαχῆδες στὴν Τραπεζούντα, ἀπὸ ἐδῶ τὴ Γιόμρα εἶχαν προσόδους (dirlik)[119]. Στὰ τιμάρια αὐτά, ποὺ ὁ πληθυσμός τους ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου χριστιανικός, ἔχουν καταγραφεῖ χωρὶς νὰ διευκρινίζεται πότε ἔγινε αὐτὸ –πάντως ὅμως καὶ τὸ 15ο αἰώνα– καὶ οἱ Ρωμιοὶ ποὺ εἶχαν ἐξοριστεῖ στὴ Rumeli ἀπὸ ἀνώτατους λειτουργοὺς τοῦ κράτους, ὅπως τὸν Κασὶμ μπέη καὶ τὸν Οὐμοὺρ Μπέη[120], ὅπως καὶ Ρωμιοὶ ποὺ μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Τραπεζούντας εἶχαν φύγει μὲ τὸν αὐτοκράτορα Δαβὶδ Κομνηνό[121]. Τὰ κτήματα ὅλων αὐτῶν καθὼς καὶ τὰ βακούφια μερικῶν μοναστηριῶν εἶχαν γίνει τιμάρια μὲ ἐντολὴ τοῦ σουλτάνου. Ἀνάμεσα στοὺς κατόχους τῶν τιμαρίων αὐτῶν ὑπῆρχαν πρόσωπα ὅπως ὁ Τοροὺλ Χιζὶρ καὶ ὁ Μεχμὲτ Κιατίπ, ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου.

«Οἱ Μεχμὲτ Κιατίπ, γιὸς τοῦ Χασάν, δημόσιος δοῦλος (gulâm-i mîr)[122] καὶ Χιζὶρ, γιὸς τοῦ Ἰσκεντὲρ ἀπὸ τὴν Αὐλώνα, δημόσιος δοῦλος».

Ὁ κεχαγιὰς τοῦ κάστρου Γκιόρελε, Σιρμέρd, γιὸς τοῦ Χαμζᾶ, τιμαριούχου τοῦ χωριοῦ Çaçara (χωρὶς ἄλλο θὰ πρόκειται γιὰ τὸ σημερινὸ χωριὸ Cicera τῆς Τραπεζούντας).

«Ὁ Χαμζάς, γιὸς τοῦ Μεχμέτ, δημόσιος δοῦλος ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου τῆς Τρίπολης, ὁ Χαμζάς, γιὸς τοῦ Σαρουτζᾶ, δημόσιος δοῦλος, κεχαγιὰς τοῦ κάστρου Bedirme, ὁ Χαλὶλ Κιατὶπ γιὸς τοῦ Ὀσμὰν ἀπὸ τὴ Rumeli, ὁ Φερχὰντ γιὸς τοῦ Μουσταφᾶ ποὺ πρὶν ἦταν κεχαγιὰς τῶν κυνοτρόφων στὴν Τραπεζούντα, ὁ Ἀχμέτ, γιὸς τοῦ Τουραχὰν ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Anatolu, ὁ Γεωργιανὸς Μαχμοὺτ ἀπελεύθερος τοῦ Ἰμπραὴμ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Μεβλανᾶ ἀπὸ τὸ Φανάρι».

Τιμαριοῦχος σπαχὴς ἦταν καὶ ὁ Ἀρβανίτης Ἀλής, γιὸς τοῦ Κεμὰλ ποὺ καταγόταν ἀπὸ τοὺς ἔποικους τοῦ Μοριᾶ καὶ εἶχε γίνει σπαχὴς στὴν Τραπεζούντα.

«Τιμάριο τοῦ Ἀρβανίτη Ἀλῆ, σπαχῆ τῆς Τραπεζούντας ποὺ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἔποικους τοῦ Μοριᾶ».

Τὸ πῶς τὰ ἔσοδα τῶν διαφόρων χωριῶν περιῆλθαν στὴν πλήρη κυριότητα τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ἢ τὸ πῶς τὰ βακούφια κάποιου μοναστηριοῦ ἔγιναν τιμάρια, τὸ μαθαίνομε ἀπὸ καταγραφὲς ὅπως οἱ παρακάτω: Περὶ παραχωρήσεως τοῦ χωριοῦ Dirona σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας: «Στὴν ἀρχὴ τὰ ἑφτὰ σαμποὺρ[123] αὐτοῦ (τοῦ χωριοῦ) [σαμποὺρ, ἕνα εἶδος μέτρου σιτηρῶν καὶ μούστου] ἦταν τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἅη Ἐβιγιὰν (Ayo Eviyan), τὰ ἕξι σαμποὺρ ἦταν βακούφια τοῦ μοναστηριοῦ Şukâbaşoy, τὰ πέντε τοῦ βασιλιᾶ (Tekür)[124] [χωρὶς ἄλλο ἐννοεῖ τὸν αὐτοκράτορα Δαβὶδ Κομνηνὸ] καὶ τὰ πέντε σαμποὺρ ἦταν τοῦ ἄπιστου Μιχὰλ Ντουράντ, ποὺ ὁ Κασὶμ Μπέης εἶχε ἐξορίσει στὴ Rumeli.

Αὐτὸ τὸ χωριὸ λοιπὸν μὲ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου ἔγινε τιμάριο.

Γιὰ τὸ χωριὸ Komera, ποὺ παραχωρήθηκε στὸ σερασκέρη τῆς Yomra καταγράφεται:

«Στὴν ἀρχὴ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἔδιναν δέκα σαμποὺρ μούστου καὶ δυὸ μπατμάνια λάδι στὸν ἄπιστο Liyos Iskolaz ποὺ εἶχε ἐξοριστεῖ στὴν Πόλη, δέκα σαμποὺρ μούστου μαζὶ μὲ δύο μπατμάνια λάδι στὸν ἄπιστο Yani Fozladı, τὸν ὁποῖο ὁ Κασὶμ Μπέης ἐξόρισε στὴ Rumeli. Δέκα σαμποὺρ μούστου καὶ δύο μπατμάνια λάδι ἦταν τοῦ ἄπιστου Sivastro Halmalbos, ὁ ὁποῖος ἔφυγε μαζὶ μὲ τὸ βασιλιά του, δέκα σαμποὺρ μούστου καὶ δυὸ μπατμάνια λάδι στὸν ἄπιστο Yâni Coli, τὸν ὁποῖο ὁ Οὐμοὺρ Μπέης ἐξόρισε στὴ Rumeli. Τὸ χωριὸ Κόμερα μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ ἔγινε τιμάριο».

Βλέπει κανεὶς ἀκόμα καταχωρήσεις στὰ κατάστιχα κατὰ τὶς ὁποῖες μερίδες ἐσόδων ἀπὸ χωριὰ ἢ προσαυξήσεις (fazlalıkları) παραχωρήθηκαν σὲ ὁποιονδήποτε ἐκπληροῦσε ὑπηρεσία, π.χ. ἕνα ὁρισμένο μερίδιο τῆς Yomra παραχωρήθηκε ὡς τιμάριο στὸ Χαλὶλ Κιατὶπ ἀπὸ τὴ Rumeli, γιὸ τοῦ Ὀσμὰν μὲ μεταβίβαση τοῦ Μεχμὲτ Ρεῖς, ποὺ ἦταν γνωστὸς μὲ τὴν προσωνυμία Σαφρακουρουδὰν[125] («ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ γνωστοῦ ὡς Σαφρακουρουδὰν Μεχμὲτ Ρεῖς»). Ἕνα πάλι μερίδιο τοῦ χωριοῦ Χὸτς εἶχε παραχωρηθεῖ σὲ κάποιον ντερβίση τοῦ Σουλεϊμὰν Σολὰκ ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ ἀφέντη Μουχιντὶν ποὺ ἦταν τοποτηρητὴς τοῦ καδῆ τῆς Τραπεζούντας. Στὶς καταγραφὲς αὐτὲς βλέπουμε ὅτι μερικὲς γαῖες καταγράφονται ἐκ νέου ὡς μικρὲς κατ' ἀποκοπὴν πρόσοδοι, π.χ. ἡ δεκάτη κάποιων γαιῶν, ἐλαιοδέντρων κ.ἄ. εἶχε καταγραφεῖ ἐκ νέου στὸ ὄνομα τοῦ Χατζῆ Ἀλῆ ποὺ ἦταν πρώην κεχαγιὰς τῆς Τραπεζούντας. Καὶ κάποια ἔκταση στὸ χωριὸ Κόμερα εἶχε δοθεῖ μὲ ἐτήσιο κατ' ἀποκοπὴ μίσθωμα 10 ἀκτσέδες:

«ἡ ἔκταση 2 μοδίων μὲ κῆπο καὶ ἀμπέλι στὴν κυριότητα τοῦ Μεχμὲτ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Σινὰν μὲ ἐτήσιο κατ' ἀποκοπὴ μίσθωμα 10 ἀκτσέδων».

Ἀξιοπρόσεκτες εἶναι καὶ οἱ παρακάτω καταγραφὲς ποὺ μαρτυροῦν πῶς ὁρισμένοι πῆραν τιμάρια μὲ τὸ νὰ φέρουν βεράτια ἀπὸ τὴν Ἰστανμποὺλ –αὐτὸ συνέβη σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ τιμάρια τοῦ ναχιγιὲ τῆς Yomra– ἢ πῆραν τιμάρια, ἐπειδὴ ἦταν ἀπόγονοι σπαχήδων ἢ λόγω ἀνδρείας (yarar yiğit) ἢ τὰ πῆραν ὡς αὔξηση στὸ μίσθωμά τους.

«Τὸ τιμάριο τοῦ Μουσταφᾶ. Ἔφερε αὐτοκρατορικὸ βεράτι ἀπὸ τὴν Πύλη τῆς Εὐδαιμονίας. 24η Σεβὰλ τοῦ ἔτους 930»[126].

«Τὸ τιμάριο τοῦ Γιουσοὺφ στὸν παραπάνω λιβά. Μὲ τὴν προσαύξηση σὲ 5.000 ἀκτσέδες, παύθηκε ἀπὸ τιμάριο τῶν 4.680 ἀκτσέδων. Τελευταία ἡμέρα τοῦ Σαμπὰν 929»[127].

«Τὸ τιμάριο τοῦ Μεχμὲτ. Δόθηκε στὸν παραπάνω ἀναφερόμενο Μεχμέτ, ἐπειδὴ ἦταν γιὸς σπαχῆ ἐπέδειξε ἀνδρεία (yarar yiğit). 29η Ζιλχιτζὲ τοῦ ἔτους 935»[128].

«Τὸ τιμάριο τοῦ Μουσταφᾶ. Τὸ κατέχει ἀπὸ παλιά. Τοῦ δόθηκε αὔξηση καὶ ἔφτασαν τὰ ἔσοδα του τοὺς 7.000 ἀκτσέδες».

«Μὲ σουλτανικὴ ἀπόφαση δόθηκε τὸ τιμάριο 8.000 ἀκτσέδων τοῦ μακαρίτη Μαχμοὺτ Μπέη, ποὺ ἦταν μιρμιράν τοῦ Καραμάν, στὸν Ἀλή. 1η Ρετζέμπ τοῦ ἔτους 938»[129].

«Τὸ τιμάριο τοῦ Κορκμάζ, γιοῦ τοῦ Ἀλῆ. Εἶχε δοθεῖ στὸν πατέρα τοῦ ἀναφερομένου Ἀλῆ ζιαμέτι 24.000 ἀκτσέδων, ἀλλὰ πέθανε. Ὑπῆρχε ὅμως σουλτανικὴ ἀπόφαση νὰ δίνονται τιμάρια στὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει ζιαμέτι καὶ πέθαναν. Ἔτσι ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι γνήσιος γιὸς τοῦ παραπάνω τοῦ δόθηκε (τὸ τιμάρι) μὲ αὔξηση 1.400 ἀκτσέδων. 24η Σεβὰλ 934[130].

4. Στοὺς ἀζάπηδες τοῦ Κάστρου τῆς Τραπεζούντας εἶχαν δοθεῖ τὰ τιμάρια τῆς Γιόμρας, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὴν καταχώρηση:

«τιμάρια τῆς ὁμάδας τῶν ἀζάπηδων τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας στὸ ναχιγιὲ Γιόμρα τοῦ καζᾶ Τραπεζούντας».

Τὰ τιμάρια τῆς Γιόμρας ἀποτελοῦσαν: Τρία χωριὰ μὲ 1.092 οἰκογένειες (42 μουσουλμανικές, 1.050 χριστιανικὲς) 1.291 ἄτομα καὶ μὲ ἔσοδα 89.700 ἀκτσέδες. Οἱ ἀζάπηδες τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας, ποὺ μὲ τὴν ἰδιότητα αὐτὴ ἀπέκτησαν τιμάρια, ἦταν καταχωρημένοι σύμφωνα μὲ τὸν τόπο καταγωγῆς τους ἢ μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο τίτλο ἢ ἐπάγγελμα καὶ κάποτε καὶ μὲ τοὺς δυὸ τρόπους. Ἀπὸ μιὰ ἀπογραφὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελὶμ μαθαίνουμε τὶς ταυτότητές τους ὡς ἑξῆς:

«Μουσταφὰς ἀπὸ τὴν Τραπεζούντα, καπετάνιος, Μελὲκ Ἀχμὲτ γιὸς τοῦ Νικολακλίμα, Ἐμὶρ Ἀλὴ καπετάνιος, Ἐλιὰς γιὸς τοῦ Πιρὶ ἀπὸ τὴ Σαμψούντα ἀρχιθαλαμηπόλος, Σουλεϊμὰν Τραπεζούντιος ὑποδηματοποιός, Ἐβρενὸς ἀρτοποιὸς Τραπεζούντιος, Σουλεϊμὰν Τραπεζούντιος, Ἀπτουλλὰχ Σαφρακουρουντὰν Μεχμὲτ γραμματικὸς γιὸς τοῦ Μεϊμοὺν Γιουσούφ, Μεχμὲτ γιὸς τοῦ Νεμπὶ καπετάνιος, Μπαϊρὰμ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη σημαιοφόρος, Μεχμὲτ Κεφέ, Ἐλιὰς γιὸς τοῦ Ἀχμὲτ πεταλωτής, Ἀσλὰν ἄπιστος, Χουσεῖν γιὸς τοῦ Γιουσοὺφ τοῦ σελοποιοῦ, odabaşı, Χαμζὰς Τραπεζούντιος, Χαμζὰς Λαζός, Ἀλὴς ἀπὸ τὴν Προύσα, Ἀλὴς Τραπεζούντιος, Σουλεϊμὰν γιὸς τοῦ Ἐλιᾶς Τραπεζούντιος, Γιουσοὺφ Τραπεζούντιος, Ἀλὴς ἐπιστάτης λουτρῶνα Τραπεζούντιος, Ἰσκεντὲρ Τραπεζούντιος, Μουσταφὰ γιὸς τοῦ

'Αχμέτ, ἀπὸ τὸ Τζανίκ, Χιζὶρ γιὸς τοῦ 'Αλῆ, κοντο-Χαμτζὰς Τραπεζούντιος, Σουλεϊμὰν ἀπὸ τὸ Ὄφι, Τουργοὺτ ἀπὸ τὴν Καλλίπολη odabaşı, 'Αλῆς γιὸς τοῦ 'Αρὰπ odabaşı, Χαμζὰς 'Αρμένης ὁ γιγαντόσωμος, 'Ισκεντὲρ Τραπεζούντιος, Μουσταφᾶ ὁ Γεωργιανός, Σίρι Μέρντ Σμυρνιός, Σουλεϊμὰν συγγενὴς τοῦ Λουτφί, 'Αρσλὰν μπουρεκτσὴς ἀπὸ τὴν 'Αττάλεια, Μεχμὲτ ράφτης».

Παρατηροῦμε ὅτι ἂν καὶ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τιμαριούχους αὐτοὺς ἦταν Τραπεζούντιοι, ἀνάμεσά τους ὅμως ὑπῆρχαν καὶ ἄνθρωποι ποὺ εἶχαν ἔρθει ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας. Μεταξύ τους βλέπουμε μερικοὺς ἐπαγγελματίες: σελοποιούς, ἐπιστάτες λουτρώνων, ράφτες. 'Ακόμη ὑπῆρχαν τὰ τιμάρια τοῦ Χαμὶλ (ἢ Χαινὰλ) καὶ τοῦ Kalyoros, ποὺ ἦταν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας. Καὶ σημειώνεται γι' αὐτοὺς τοὺς Ρωμιοὺς ἀρχιτέκτονες ὅτι εἶχαν καταγραφεῖ στὸ λόχο (bölük) τῶν ἀζάπηδων καὶ ἔμεναν συνήθως στὰ τιμάριά τους στὴ Yomra. Ὅταν ὅμως ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνουν ἐπισκευὲς στὸ κάστρο τῆς Τραπεζούντας, ἔρχονταν καὶ πρόσφεραν τὶς ὑπηρεσίες τους.

5. Τὰ βακούφια τοῦ πτωχοκομείου τῆς μητέρας τοῦ σουλτάνου Σελὶμ. Τὰ ἔσοδα πτωχοκομείου τῆς Γκιούλμπαχαρ Χατοὺν[131] στὴν Τραπεζούντα ἀπὸ τὸ ναχιγιὲ τῆς Yomra ἦταν μόνον τὰ ἔσοδα τοῦ χωριοῦ Χότς (48 hane καὶ 18 baştine).

γ) Ὁ ναχιγιὲς Maçka[132]

Ὑπῆρχαν καὶ στὴ Maçka, ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους ναχιγιέδες, χάσια τοῦ σουλτάνου, τοῦ μιρλιβᾶ, τῶν ἀνδρῶν ποὺ φρουροῦσαν διάφορα κάστρα καθὼς καὶ βακουφικὲς γαῖες. 'Αλλὰ τὰ dirlik ποὺ εἶχαν ὁριστεῖ γιὰ τοὺς ζαΐμηδες καὶ τοὺς τιμαριούχους ἦταν μεγαλύτερα σὲ σύγκριση μὲ τὰ dirlik ποὺ δίνονταν σὲ ἄλλα μέρη.

1. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ χωριοῦ 'Ιλάσκα ποὺ ὑπαγόταν στὴ Maçka, ἦσαν ἰδιαίτερα εἰσοδήματα τοῦ Σουλτάνου.

2. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὶς φωλιὲς τῶν γερακιῶν στὸ ναχιγιὲ αὐτὸ συμπεριλαμβάνονται στὰ ἰδιαίτερα ἔσοδα τοῦ σαντζάκμπεη. Αὐτὰ μαζὶ μὲ τὰ ἔσοδα ἀπὸ παρόμοιες φωλιὲς στὸ Akçâabâd καὶ Yomra ἔφταναν τοὺς 1.300 ἀκτσέδες, (350 τοῦ Akçâabâd, 150 τῆς Γιόμρας καὶ 800 τῆς Μάτσκας) ποὺ εἶχαν καταχωρηθεῖ: «πρόσοδοι ἀπὸ τὶς φωλιὲς τῶν γερακιῶν[133] στὸν καζὰ τῆς Τραπεζούντας ὡς ἰδιαίτερα ἔσοδα τοῦ μιρλιβᾶ». Ὡστόσο γιὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ σαντζακμπέηδες στὶς φωλιὲς τῶν γερακιῶν ποὺ καταστρέφονταν ὑπῆρχε ἡ ἑξῆς διασάφηση:

«'Εκδόθηκε διαταγή, ποὺ καταχωρήθηκε στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα (defter-i cedîd-i sultânîye) οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀσχολοῦνται καὶ φροντίζουν τὶς φωλιὲς τῶν γερακιῶν νὰ ἀπαλλάσσονται ἐξάπαντος ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους (avârız), νὰ πληρώνουν ὅμως ἀνελλιπῶς τοὺς

ἄλλους φόρους, τὰ τέλη, τὸ haraç[134] καὶ σπέντζα. Ἐπίσης ἐκδόθηκε διαταγὴ νὰ πληρώνουν τὴ δεκάτη (öşür) στὸ σπαχή τους ὅσοι ἔχουν στὴν κατοχή τους μέρη, ὅπου ἔχουν καταστραφεῖ ἢ πουληθεῖ φωλιὲς γερακιῶν καθὼς καὶ νὰ μὴν ἐπεμβαίνουν οἱ σαντζακμπέηδες. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους αὐτὰ καταχωρήθηκαν στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα».

Οἱ φορολογικὲς πρόσοδοι τοῦ μιρλιβᾶ ἀπὸ 4 χωριά, 2 μύλους, 280 οἰκογένειες (21 μουσουλμανικές, 259 χριστιανικὲς) καὶ 325 ἄτομα[135] στὸν καζὰ τῆς Τραπεζούντας, ἔφταναν τοὺς 56.450 (21.700 + 33.450 + 1.300) ἀκτσέδες στοὺς ὁποίους συμπεριλαμβάνονταν οἱ παρακάτω πρόσοδοι καθὼς καὶ οἱ πρόσοδοι τῶν ναχιγιέδων τοῦ Akçaâbâd καὶ τῆς Yomra.

3. Τὰ τιμάρια τῶν ζαΐμηδων, τῶν σπαχήδων καὶ τῶν διαφόρων ἀξιωματούχων ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὰ κάστρα ἦταν στὸ σύνολό τους 47 χωριὰ καὶ δυὸ mezraa μὲ 1.907 οἰκογένειες μαζὶ μὲ τοὺς baştine (252 μουσουλμανικές, 1.655 χριστιανικές), 2.118 ἄτομα καὶ ἔσοδα 182.600 ἀκτσέδες.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σερασκέρης τῆς Maçka ἦταν κάποιος Μεχμὲτ Τσελεμπὴς ποὺ εἶχε τιμάριο στὸ χωριὸ Sürmene. Τὸ χωριὸ Hortokop ποὺ ὑπάγεται στὴ Maçka ἦταν ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ Μπουντὰκ ἀγᾶ, τιμάριο τοῦ Μαχμοὺτ Τσελεμπῆ, πρὶν ζαΐμη τοῦ Hemşin στὸν ὁποῖο ἀναφερθήκαμε παραπάνω ὅτι εἶχε μύλους στὸ Değirmenderesi καὶ ἦταν γιὸς τοῦ γραμματικοῦ Μουχιντίν[136]. Στὸ χωριὸ αὐτὸ ποὺ ὅλοι του οἱ κάτοικοι ἦταν χριστιανοί, οἱ φορολογούμενοι ραγιάδες τοῦ τιμαρίου ἦταν 31 οἰκογένειες, 4 ἄγαμοι, 4 χῆρες, 6 baştine. Ἕνα μέρος πάλι ἀπὸ τοὺς φορολογούμενους χριστιανοὺς τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ δίνουν τὴ σπέντζα καὶ τοὺς δασμούς τους στὸ φρουραρχεῖο Ἀχμὲτ Μποστανί. Μέρος, ἐξάλλου, ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ χωριοῦ Hortokop ἀνῆκε στὰ μοναστήρια Χρυσοκεφάλου, Ἁγίας Σοφίας καὶ Ἁγίου Φωκᾶ τῆς Τραπεζούντας[137], ποὺ μετὰ τὴν ἅλωσή της εἶχαν μετατραπεῖ σὲ τζαμιά.

Τὸ χωριὸ Murli ποὺ καὶ στὴ σημερινὴ ὀργάνωση ἐμφανίζεται ὡς ὑπαγόμενο στὴ Maçka ἦταν ἀπὸ τοὺς τεκέδες κάποιου Μεσὶχ ποὺ ἦταν συγγενὴς τοῦ Σαντὶ Μπέη, μπεηλέρμπεη τοῦ Ρούμ. Ἀνῆκε στὸ τιμάριο τοῦ γιοῦ τοῦ Μαχμοὺτ Τσελεμπῆ, Ἀχμὲτ Σιγιὰχ[138] ποὺ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας. Φορολογούμενες τοῦ τιμαριοῦ αὐτοῦ ἦταν οἱ 17 χριστιανικὲς καὶ 1 μόνο μουσουλμανικὴ οἰκογένεια τοῦ χωριοῦ, 1 χήρα καὶ 2 baştine. Κάθε οἰκογένεια πλήρωνε 25 ἀκτσέδες (οἱ χῆρες 11 ἀκτσέδες), συνολικὰ 431 ἀκτσέδες γιὰ φόρο σπέντζας. Ἡ μοναδικὴ μουσουλμανικὴ οἰκογένεια πλήρωνε ὡς φόρο bennak[139], 12 ἀκτσέδες.

Θὰ παραθέσουμε ἐδῶ καὶ τὰ ἄλλα κονδύλια τῶν ἄλλων φόρων ποὺ προστέθηκαν στὸ ποσὸ (τῶν 431 ἀκτσέδων) καὶ ποὺ ἔφταναν τοὺς 1.318 ἀκτσέδες γιὰ νὰ δώσουμε ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος μιὰ εἰκόνα γιὰ τὶς τότε τιμές, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὶς φορολογικές, γι' αὐτὴν τὴν ἐποχή, ὑποχρεώσεις κάθε χωριοῦ αὐτῆς τῆς περιοχῆς πρὸς τοὺς τιμαριούχους.

Δεκάτη σιτηρῶν 10 σαμποὺρ= 80 ἀκτσέδες. (Τὸ σαμποὺρ ἦταν μέτρο σιτη-

ρῶν γιὰ τὴ δεκάτη. Ἡ τιμὴ κάθε σαμποὺρ ἦταν 8 ἀκτσέδες.) Δεκάτη κριθαριοῦ 10 σαμποὺρ = 70 ἀκτσέδες. Δεκάτη φρούτων 40 ἀκτσέδες. Δεκάτη καρυδιῶν 2 σαμπούρ, 12 ἀκτσέδες (ἀξία ἑνὸς σαμποὺρ καρυδιῶν 6 ἀκτσέδες). Δεκάτη λιναριοῦ 10 merban (μέτρο λιναριοῦ τῆς περιοχῆς αὐτῆς) = 50 ἀκτσέδες. Φόρος γιὰ τὸ μέλι (κατ' ἀποκοπὴν) 18 ἀκτσέδες. Δεκάτη ἀπὸ τοὺς baştine 30 ἀκτσέδες (κάθε baştine πλήρωνε 15 ἀκτσέδες). Δεκάτη μούστου 10 σαμπούρ, 200 ἀκτσέδες (ἐφόσον τὸ κάθε σαμποὺρ μούστου ἄξιζε 20 ἀκτσέδες, σημαίνει πὼς ἦταν ἀξιόλογη πηγὴ ἐσόδων). Φόρος κρασιοῦ 10 ἀκτσέδες. Φόρος παντρειᾶς (arûs resmi) 30 ἀκτσέδες, γιὰ πταίσματα (cürüm) 50. Φόρος λαχανικῶν (bostan resmi) 36, τοποτηρησίας (niyâbet resmi) 54 καὶ φόρος χοίρων (hınzır resmi) 100 ἀκτσέδες.

Καὶ ὁ ἄλλος γιὸς τοῦ Μαχμοὺτ Τσελεμπῆ, ὁ Χαϊντὰρ ποὺ ἦταν ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας εἶχε τιμάρια στὴν περιοχή. Ἐξάλλου στοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας εἶχε διατεθεῖ ὡς τιμάριο τὸ χωριὸ Smarohsa ποὺ ἐνῶ παλιότερα ἐν μέρει ἀποτελοῦνταν ἀπὸ βακούφια μοναστηριῶν, εἶχε γίνει τιμάριο μὲ σουλτανική διαταγή. Τὸ χωριὸ Mesarya (πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ χωριὸ Meshor Ciganoy στὴ σημερινὴ ὀργάνωση) εἶχε παραχωρηθεῖ στὴ μπάντα τῶν γενιτσάρων τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας. Τὰ διάφορα μερίδια τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ (ποὺ μοιράζονταν ἀνάλογα σὲ 7,8,5 σαμποὺρ σιτηρῶν) ἦταν βακούφια τῶν μοναστηριῶν Sumale, Şoşkâyastos, Ayokos, Alabene καὶ μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ εἶχαν μετατραπεῖ σὲ τιμάρια. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἦταν χριστιανοί, ὅπως καὶ τοῦ İstilâho ποὺ ὑπαγόταν στὴν Μάτσκα (στὴ σημερινὴ ὀργάνωση δὲ συναντᾶ κανεὶς τέτοιο ὄνομα), ὅπου εἶχαν τιμάρια ἀπὸ τοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας, ὁ Καγιά, καὶ ὁ Σεχσουβάρ , γιοὶ τοῦ Μουσταφᾶ Τσαούς.

Ἀνάμεσα στοὺς φορολογουμένους βλέπει κανεὶς καὶ baştine. Μὲ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου τὰ μοναστηριακὰ βακούφια στὸ τελευταῖο αὐτὸ χωριὸ καθὼς καὶ οἱ γαῖες ἑνὸς Ρωμιοῦ ποὺ εἶχε ἐξοριστεῖ στὴ Rumeli εἶχαν γίνει τιμάρια. Σὲ κάποιο ἄλλο χωριό, τὸ μισὸ μερίδιο ἀπὸ ἕνα μύλο ἦταν κάποιου Ρωμιοῦ ποὺ ὀνομαζόταν Γιόργκη Σίμονος· ἐπειδὴ ὅμως ἀποδείχτηκε προδότης, τὸ μερίδιό του περιῆλθε στὰ ἰδιαίτερα ἔσοδα τοῦ σουλτάνου ἢ στὰ ἰδιαίτερα ἔσοδα τοῦ μιρλιβᾶ. Τὸ ὑπόλοιπο μισὸ παρέμεινε στὴν κυριότητα τοῦ Ρωμιοῦ Βασίλ Λαζοῦ πού, ὡς γνωστό, εἶχε ἐνεργήσει ὡς πιστὸς πατριώτης. Δόθηκε διαταγὴ τὸ χωριὸ Şıra (πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ σημερινὸ χωριὸ Sesera), ἀπὸ κτῆμα κάποιου Ρωμιοῦ ποὺ λεγόταν Ἀναστάς, γιοῦ τοῦ Μπαμπαχίζ, νὰ γίνει τιμάριο. Σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ ὑπῆρχαν, ἐκτὸς ἀπὸ 91 οἰκογένειες καὶ 28 baştine, καὶ 3 οἰκογένειες καὶ ἕνας baştine ποὺ ἀπὸ παλιὰ ἦταν ἀπαλλαγμένοι φορολογίας (müsellem)[140]. Σ' αὐτοὺς προστέθηκαν 4 οἰκογένειες ποὺ πρόσφατα εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ φορολογίες καὶ ποὺ ἄρθηκε ἡ ἰδιότητά τους ὡς müsellem δηλ. ἡ ἀπαλλαγή τους ἀπὸ φόρους ἔκτακτης ἀνάγκης (avariz vergisi) καὶ

ἐπανῆλθαν στὴν κατάσταση τῶν ραγιάδων: «Ἡ νέα κοινότητα μουσουλμάνων ἔγινε κοινότητα ραγιάδων. Ἡ παλιὰ κοινότητα μουσουλμάνων ἔγινε κοινότητα ραγιάδων». Μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ αὐτὸ τὸ χωριὸ εἶχε γίνει τιμάριο, ἐνῶ ἀρχικὰ τὰ 30 σαμπούρ του ἦταν ἀφιερωμένα στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, τὰ 20 σαμποὺρ στὸ μοναστήρι τοῦ Ἅη Γιώργη, τὰ 30 σαμποὺρ στὴ μονὴ Isfelyar καὶ τὰ 20 σαμποὺρ ἦταν περιουσία τῆς συζύγου τοῦ Οὐζοὺν Χασάν[141], Δέσποινας Ἀτοὺν[142] ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζούντας.

Ἰδιαίτερα διευκρινίζεται ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἐπανέφεραν στὴν περιοχὴ τοὺς müsellem πάλι σὲ κατάσταση ραγιάδων, ἦταν ἕνας ἐμίρης ὁ Περβανὲ Μπέης καὶ ὁ μπεηλέρμπεης τοῦ Ροὺμ Σαντὶ Μπέης:

«Ἡ νέα κοινότητα τῶν νέων μουσουλμάνων, ἔγινε κοινότητα ραγιάδων μὲ τὴ μέριμνα τοῦ Περβανὲ Μπέη. Ἡ νέα κοινότητα τῶν νέων μουσουλμάνων, ἔγινε κοινότητα ραγιάδων μὲ τὴ μέριμνα τοῦ Σαντὶ Μπέη».

Ἐξάλλου ἀνάμεσα στοὺς τιμαριούχους βλέπουμε γιὰ παράδειγμα τὸν Τραπεζούντιο δημόσιο δοῦλο Ἀλαγκιόζ, ἀπὸ τοὺς τσαούσηδες[143] τῶν σπαχήδων τῆς Τραπεζούντας, τὸ Μεχμέτ, γιὸ τοῦ Χιζὶρ Τσελεμπῆ, πάλι ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας, τὸν Ἀλή, γιὸ τοῦ δημοσίου δούλου Ἰλιὰς Κεφέ, τὸ Χατζὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ kapıcılar-başı[144] Μεχμὲτ Μπέη, γιὸ τοῦ Χαμζᾶ, τὸ Μεχμὲτ δοῦλο, γιὸ τοῦ Μαλκότς, τὸ Βόσνιο Γιουσούφ, δοῦλο τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, τὸ Μουσταφά, γιὸ τοῦ Γιουσούφ, πυροβολητή, ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοῦ κάστρου Bedirme (τὸ Bedirme ἦταν κάστρο κοντὰ στὴν Τρίπολη, βλ. παρακάτω· στὴ σημερινὴ ὀργάνωση εἶναι ἕνα χωριό), τὸν Ἰσκεντὲρ Μορά, ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοῦ κάστρου Canca (ἡ Canca εἶναι τὸ σημερινὸ κάστρο τῆς Ἀργυρούπολης), τὸν Ἀλή, γιὸ τοῦ Γιουσούφ ἀπὸ τὸ Βελιγράδι, τὸ Χαμζά, γιὸ τοῦ Ρετζέπ, τὸ Μαχμούτ, γιὸ τοῦ Βόσνιου Χαμζᾶ, τὸν kapıcı τοῦ κάστρου Bedirme Μεχμέτ, γιὸ τοῦ δημοσίου δούλου Σαρουτζᾶ, τὸν πυροβολητὴ Ντουρμούς, γιὰ τοῦ Γιουσούφ· ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου Akkerman τὸν Κορκμάζ, γιὸ τοῦ Ἰσκεντὲρ Μπέη, μιράλαη, στὴν Τραπεζούντα, τὸ γραμματέα Νιζαμεντὶν ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὴ Γεωργία.

Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ ἑξῆς καταχώρηση γιὰ τὸ πῶς εἶχε ἀπαλλαγεῖ ἕνας Ρωμιὸς ἀπὸ τὴ δεκάτη καὶ ἀπὸ τοὺς φόρους του γιὰ τὸ θάρρος καὶ τὸ ζῆλο ποὺ ἐπέδειξε σὲ μιὰ ἐπίθεση τοῦ Σὰχ-Ἰσμαήλ[145].

«Ἐπειδὴ ὁ παραπάνω Ἀνδρόνικος Τζουνὶ Κομπλοὺ ἀπὸ τὰ ἄξια παλληκάρια (yarar yiğit) ἐπέδειξε πολλὰ καὶ διάφορα δείγματα συναδελφοσύνης καὶ συντροφικότητας, ὅταν ἐπιτέθηκε στὸ κάστρο Canca ὁ Κιζίλbασης (Kizilbaş)[146] ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὴ δεκάτη καὶ τοὺς φόρους. Νὰ μὴν τοῦ ζητηθοῦν».

Τὴν ἐποχὴ αὐτή, σὲ μερικὰ χωριὰ ποὺ ἀνῆκαν σ' αὐτὰ τὰ τιμάρια βλέπουμε κι ἀπὸ ἕνα ραγιά, ποὺ πρόσφατα ἔγινε μουσουλμάνος[147]. Π.χ. στὸ χωριὸ Hamuriya ὑπῆρχε μαζὶ μὲ τὶς 42 οἰκογένειες (ὅλες «ἄπιστες» gebrân) ἕνας

ἄγαμος, 2 χῆρες, 3 πρώην müsellem ποὺ μέσω τοῦ Σαντὶ Μπέη (πασᾶ) ἔγιναν πάλι ραγιάδες, ἕνας müsellem ποὺ μέσω τοῦ Περβανὲ Μπέη ἔγινε κι αὐτὸς πάλι ραγιὰς καὶ ἕνας ὀνόματι Σιρμὲντ ποὺ πρόσφατα εἶχε γίνει μουσουλμάνος. Ἐπίσης καὶ στὸ χωριὸ Mozanto ποὺ ὑπαγόταν στὴν Maçka κοντὰ στὶς 24 οἰκογένειες καὶ 1 baştine ἦταν ἐγγεγραμμένος πάλι ἕνας μόνο μουσουλμάνος. Στὸ χωριὸ Galyane ποὺ κι αὐτὸ ὑπαγόταν στὴ Μάτσκα (στὴ σημερινὴ ὀργάνωση ὑπάρχει τὸ χωριὸ Galian - Mesahor) μαζὶ μὲ 40 χριστιανικὲς οἰκογένειες ραγιάδων καὶ 3 ἄτομα ποὺ ξανὰ θεωρήθηκαν müsellem ὑπῆρχαν καὶ δύο νεομουσουλμάνοι.

Ἐξάλλου, ἄνθρωποι τῶν γιῶν τοῦ Βαγιαζὶτ Β΄ καὶ γιοὶ ἢ συγγενεῖς μερικῶν προσώπων ἀναγνωρισμένου κύρους εἶχαν πάρει τιμάρια στὸ ναχιγιὲ Μάτσκα.

«Τιμάριο τοῦ Μουσταφᾶ, γιοῦ τοῦ Μουσᾶ, δούλου τοῦ σουλτάνου τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων. Τιμάριο τοῦ Κιρκάσιου Τζαφὲρ, δούλου τοῦ Μεχμὲτ Μπέη, τοῦ kethüda beraban τοῦ σουλτάνου Μουράτ. Τιμάριο τοῦ Γιουσούφ, δούλου τοῦ σουλτάνου Κορκούτ[148]. Τιμάριο τοῦ Μεχμὲτ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ μιράλαη τῆς Τραπεζούντας Ἰσκεντὲρ Μπέη γιοῦ τοῦ Μπαϊράμ ἀγᾶ. Τιμάριο τοῦ Μουσταφᾶ, γιοῦ τοῦ Μαχμούτ, γαμπροῦ τοῦ Κουρμπὰν Ἀμπντάλ».

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς καταγραφὲς ποὺ ὑπάρχουν, ἀνάμεσα στὰ ἔτη Ἐγείρας 927 - 937 (1518 - 1537) μερικὰ τιμάρια τοῦ ναχιγιὲ αὐτοῦ δόθηκαν σὲ σπαχῆδες, ποὺ μεταφέρθηκαν στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἀπὸ ἄλλα μέρη μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, ἢ τοὺς δόθηκαν ὡς προσαύξηση αὐτῶν ποὺ ἤδη κατεῖχαν. Ἔτσι εἶναι ἐγγεγραμμένα διάφορα τιμάρια: π.χ. στὸ Σουλεϊμὰν γιὸ τοῦ Μουρὰτ «ἐπειδὴ εἶναι γνήσιος γιὸς σπαχῆ» τιμάριο 2.992 ἀκτσέδων. Μήνας Σαμπὰν τοῦ 924[149]. Στὸν Ἀλή, γιὸ τοῦ Κοτσὶ Μπέη, «ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ τοὺς δούλους τοῦ σουλτάνου Χουdαβεντιγιὰρ» 10 Σεββὰλ τοῦ 927[150]. Στὸν κεχαγιὰ Γαζὴ «ὅταν διατάχθηκε νὰ τοῦ δοθεῖ προσαύξηση διακοσίων ἀκτσέδων στὰ χίλια ποὺ εἶχε» 9 Ζιλκαντὲ 929[151]. Σὲ κάποιον ὀνόματι Γιουσοὺφ ποὺ εἶχε προηγουμένως τιμάριο 3.900 ἀκτσέδων στὸ λιβὰ Κεμάχ, δόθηκε ἴσης ἀξίας τιμάριο στὸ ναχιγιὲ αὐτὸν (τῆς Μάτσκας) Τζουμὰντ 1 τοῦ ἔτους 931[152]. Σὲ κάποιον ὀνόματι Χασίπ, ἐπειδὴ ἦταν γιὸς κάποιου παλιοῦ δούλου τοῦ σουλτάνου, δόθηκε τιμάριο 2.500 ἀκτσέδων στὶς 18 Τζουμὰντ 1 τοῦ ἔτους 933[153]. Στὸ Γιὰρ Ἀχμέτ, σερασκέρη τῆς Τορούλ, τιμάριο 5.000 ἀκτσέδων γιὰ τὸ τιμάριο ἴσης ἀξίας ποὺ εἶχε στὸ ἴδιο σαντζάκι καὶ ἔπαψε νὰ τὸ κατέχει στὶς 2 Τζουμάντ 1 τοῦ 928[154]. Στὸν Τζιουντὶ Ἀγιάς, ποὺ παλιὰ εἶχε τιμάριο 5.000 ἀκτσέδων στὸ λιβὰ Μπαϊμπούρτ, δόθηκε τιμάριο σ'αὐτὸ τὸ ναχιγιὲ μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀσκεῖ καὶ καθήκοντα σερασκέρη. 15 Τζουμὰντ 1 τοῦ 933[155]. (Τὸ πρόσωπο αὐτὸ εἶναι ὁ Τραπεζούντιος Χατζὴ Ἀγιὰς Τζουντὶ ποὺ πιὸ κάτω θὰ ἀναφερθεῖ ὡς σερασκέρης στὰ Sürmene.) Μερικὰ ἀπὸ τὰ διάφορα τιμάρια εἶναι καταγραμμένα μὲ τὴ σημείωση ὅτι ἔχουν ἀπευθείας παραχωρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἕδρα τοῦ κράτους.

4. Στὴ μητέρα τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελὶμ γιὰ τὸ βακούφι τοῦ πτωχοκομείου τῆς Τραπεζούντας δόθηκαν ἔσοδα 56.507 ἀκτσέδων ἀπὸ 5 χωριὰ τοῦ ναχιγιὲ τῆς Μάτσκας μὲ 542 οἰκογένειες (40 μουσουλμανικές, 502 χριστιανικὲς) καὶ 634 ἄτομα[156].

δ) ὁ ναχιγιὲς Sürmene

Ὁ ναχιγιὲς Sürmene ποὺ ὑπαγόταν στὸν καζὰ Τραπεζούντας τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας ἦταν ἀνεξάρτητο ζιαμέτι καὶ στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελὶμ τὸ κατεῖχε ὁ Μουσταφὰ Τσελεμπής, γιὸς Κιατὶπ Μπαλί. Ἀργότερα, ὅπως συμπεραίνει κανείς, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη τὸ παραχώρησε σὲ κάποιον ὀνόματι Ἀλή. Πρῶτα πρῶτα 26 οἰκογένειες ὑποτελῶν (zimmi)[157] (μαζὶ μὲ δυὸ ἀγάμους καὶ μιὰ χήρα) 3 οἰκογένειες baştine, 9 οἰκογένειες müsellem καὶ 1 μόνο νεομουσουλμανικὴ στὸ χωριὸ Oyan (ἢ Avyan – δίχως ἄλλο τὸ χωριὸ Ayven στὴ σημερινὴ ὀργάνωση) συμπεριλαμβάνονται στὶς προσόδους αὐτοῦ τοῦ ζιαμετιοῦ τῶν 5.000 ἀκτσέδων: (1.191 φόρος σπέντζας ἐξαιρουμένων τῶν baştine ἀπὸ τὸ ποσὸ αὐτό, 12 ἀκτσέδες φόρος bennak μόνο γιὰ τοὺς μουσουλμάνους, 5.600[158] ἀκτσέδες ὡς δεκάτη βρώμης γιὰ 75 σομὰρ[159][σημαίνει πὼς 1 σομὰρ βρώμης ἄξιζε 8 ἀκτσέδες: τὸ σομὰρ ἦταν μέτρο σιτηρῶν καὶ ὑποδιαιροῦνταν σὲ 12 kile], 120 ἀκτσέδες ὡς δεκάτη φουντουκιῶν γιὰ 20 σομὰρ [1 σομὰρ φουντούκια ἄξιζε 6 ἀκτσέδες], 90 ἀκτσέδες ὡς δεκάτη κάστανων γιὰ 15 σομὰρ καὶ 60 ἀκτσέδες ὡς δεκάτη καρυδιῶν γιὰ 10 σομὰρ [ὅπως ἕνα σομὰρ φουντούκια, ἔτσι καὶ κάθε σομὰρ κάστανα καὶ καρύδια ἄξιζε 6 ἀκτσέδες], 800 ἀκτσέδες γιὰ 40 σαμποὺρ μούστου...). Στὶς προσόδους ἀκόμα συμπεριλαμβανόταν καὶ ὁ niyabet resm-i τοῦ ζιαμετιοῦ Sürmene μὲ 9.500 ἀκτσέδες, 6 ἀκτσέδες γιὰ κάθε οἰκογένεια –ἀπ' αὐτὸ καταλαβαίνει κανεὶς ὅτι 1.583 ἦταν οἱ φορολογούμενες οἰκογένειες αὐτοῦ τοῦ ζιαμετιοῦ σὲ ὅλο τὸ ναχιγιὲ Sürmene–, 2.500 ἀκτσέδες ἀπὸ χρηματικὲς ποινὲς γιὰ ἀξιόποινες πράξεις (cerâyim resmi), 1.500 ἀκτσέδες γιὰ φόρο παντρειᾶς (arûsiyye), 1.500 ἀκτσέδες ἀπὸ μίσθωμα τῆς θερινῆς βοσκῆς τοῦ χωριοῦ Boğalı, γιὰ τὴν ὁποία δίνεται ἡ πληροφορία ὅτι ἁπλωνόταν ἀπὸ τὴ Maçka ὥς τὸ Of. Συνολικὰ 20.000 ἀκτσέδες ἀποτελοῦσαν τὸ εἰσόδημα αὐτοῦ τοῦ ζιαμετιοῦ.

Μαζὶ μὲ αὐτό, ὡς συνολικὸ εἰσόδημα ὅλων τῶν τιμαρίων τοῦ ναχιγιὲ Sürmene, εἶχαν καταχωρηθεῖ 207.100 ἀκτσέδες ἀπὸ 2.514 οἰκογένειες μαζὶ μὲ τὶς οἰκογένειες τῶν baştine (124 μουσουλμανικὲς καὶ 2.390 χριστιανικὲς) καὶ 2.737 ἄτομα τῶν 23 χωριῶν καὶ 2 mezraa. Μεταξὺ αὐτῶν ποὺ πῆραν τιμάρια ἦταν ὁ σερασκέρης τῆς Sürmene ὁ Τραπεζούντιος Χατζὴ Ἀγιὰς Τζιουντί, γιὰ τὸν ὁποῖο πιὸ πάνω μιλήσαμε, ὁ Ἀλής, γιὸς τοῦ Μαχμούτ, γιοῦ τοῦ Μπαϊρὰμ ἀγᾶ (κάτοχος τοῦ χωριοῦ Makavla τῆς Sürmene), ὁ Χουσεῖν Τσί-

τάκ, ἀδελφὸς τοῦ Ἰσκεντὲρ Τιουρκμέν, ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας ὁ Κασὶμ Ζὲρντ δημόσιος δοῦλος, ὁ Ἀρβανίτης Μαχμοὺτ (κάτοχος τοῦ χωριοῦ Hamandos ποὺ ὑπάγεται στὴ Sürmene, ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τοῦ Ρούμ ἐγιαλὲτ ὁ Σαμπὰν γιὸς τοῦ Τουραχάν, ὁ Ἀρβανίτης Ντραβοὺντ ἀπὸ τὴ συντεχνία τῶν βυρσοδεψῶν, ὁ Χατζὴ Μεχμέτ, γιὸς τοῦ Σεφέρ, δημόσιος δοῦλος, φρούραρχος τοῦ κάστρου Gögez (τὸ χωριὸ-κάστρο Gögas στὸ ναχιγιὲ Koans ποὺ ὑπάγεται σήμερα στὴν Ἀργυρούπολη, ἦταν τὸ παλιὸ κάστρο Gögez), ὁ Μαχμοὺτ Τσελεμπὴς καὶ ὁ Χασὰν Τσελεμπὴς (κάτοχοι τοῦ χωριοῦ Ζαρόχα τῆς Sürmene ποὺ πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ σημερινὸ χωριὸ Σαργκόνα· οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἤρθαν ἀπ' ἄλλα μέρη), ὁ Τόντορος ἀπὸ τοὺς Ρωμιοὺς τῆς Sürmene, μιράλαης τῆς Τραπεζούντας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἰσκεντὲρ μπέη, ὁ Τραπεζούντιος Χασάν, ὁ ὁποῖος ἔπαιρνε ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τοῦ χωριοῦ Arakli (ἀλλιῶς Taş). Ὑπάρχουν κι ἄλλοι ποὺ πῆραν τιμάρια ὅπως οἱ παραπάνω. Τὸ ἄλλο μερίδιο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τοῦ χωριοῦ Arakli ἀνῆκε στοὺς Καγιὰ καὶ Σεχσουβάρ, γιοὺς τοῦ Μουσταφᾶ, ποὺ ἦταν γνωστὸς μὲ τὴν ἐπωνυμία Τσαροὺκ Τσαούς: «Καγιὰ καὶ Σεχσουβάρ, γιοὶ τοῦ γνωστοῦ μὲ τὴν ἐπωνυμία Τσαροὺκ Τσαούς, Μουσταφᾶ ἀδελφοῦ τοῦ Μιρτζᾶ Τσαούς». Τὸ χωριὸ Mahora –ὅπου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρχαν τρεῖς νεομουσουλμάνοι– συμπεριλαμβανόταν στὸ τιμάριο τοῦ «ἀρχιευνούχου Χαμζᾶ ἐπιμελητοῦ ὄνων». Ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ ἔσοδα εἶχε καὶ ὁ Τραπεζούντιος οἰνοχόος Χαμζάς, ποὺ ἦταν γνωστὸς ὡς Ἀρμοὺτ ἀγάς. Στὸ χωριὸ Halanik τῆς Sürmene παλιὰ εἶχε κτήματα ἡ Δέσποινα Χατούν, σύζυγος τοῦ Οὐζοὺν Χατούν.

Ἐπίσης ὑπῆρχαν στὴν περιοχὴ αὐτὴ πάρα πολλὰ μοναστηριακὰ βακούφια, πού, ὅπως καὶ ἄλλα, εἶχαν μετατραπεῖ ἀργότερα σὲ τιμάρια. Στὸ χωριὸ Hamandos τὰ κτήματα κάποιου Ρωμιοῦ (Μαβρὶ-Κώστα) ποὺ εἶχε σκοτωθεῖ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν δυνάμεων τοῦ Σάχ-Ἰσμαήλ, μετατράπηκαν μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ σὲ τιμάριο. Στὴν περιοχὴ Sürmene εἶχαν τιμάρια καὶ μερικὰ πρόσωπα, πού, ἐνῶ ἦταν ἐξόριστοι ἀπὸ τὸ Μοριά, εἶχαν συμπεριληφθεῖ στοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας:

«Ὁ Βεγίς γιὸς τοῦ Μίκι ἀπὸ τοὺς ἐξόριστους τοῦ Μοριᾶ καὶ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας, ὁ Χουσεῖν γιὸς τοῦ Μουσταφᾶ Τσελεμπῆ Μαζράκ, ὁ Σεχσουβὰρ γιὸς τοῦ Ἰμπραὴμ Μαζράκ, ὁ Μεχμὲτ ἀπὸ τὸ Τσεπνί, γιὸς τοῦ Ἰσκεντέρ, ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας, ὁ Μπεχσαγίς, γιὸς τοῦ Τανριβερμὶς ποὺ ἦταν ἀπὸ τὸ Καραμάν, ὁ Γιουσοὺφ ἀπὸ τὴ Βοσνία, ἀπὸ τοὺς σκλάβους (ğulâm) τῶν γενιτσάρων ὁ ὁποῖος πρὶν ἦταν ἀζάπης, ὁ Χιζὶρ Ντελλὰκ ἀπὸ τὴν κοινότητα τῶν γερακοτρόφων, (atmacacı), ὁ Τουρασὶ δημόσιος δοῦλος ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας φρούραρχος τοῦ μεσαίου κάστρου, ὁ Ἀλὴς γιὸς τοῦ Χαμζᾶ, ὁ ὁποῖος ἦταν πρώην ἀρχηγὸς τῶν μεταλλορύχων (sersaksuncıyan).

Καθὼς παρατηροῦμε μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς καταγράφηκαν σύμφωνα μὲ τὴν καταγωγὴ ἢ τὴν ὑπηρεσία τους. Μιὰ ἐγγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Τὸ παρακάνω τιμάριο, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ παραχωρούνταν σ' ὅσους εἶχαν τὴν ἰδιότητα τοῦ

καπετάνιου, δόθηκε γιὰ τὸ λόγο αὐτό, στοὺς ἀζάπηδες τῆς Τραπεζούντας. Στὸ παλαιὸ βιβλίο καταχωρήσεων οἱ καπετάνιοι ἦταν δύο, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε διάταγμα νὰ εἶναι περισσότεροι ἀπὸ δύο, παραλείφθηκε καὶ καταχωρήθηκε στὰ «χηρεύοντα». (Ἀρχὲς τοῦ σεβαστοῦ (μηνὸς) Ρετζὲ 921).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΖΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

Τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελίμ, ὁ καζὰς Τραπεζούντας μὲ τοὺς τέσσερις ναχιγιέδες του (Akçâabâd, Yomra, Maçka, Sürmene) παρουσιάζει τὴν ἑξῆς μορφή:

Καταχωρήθηκαν σὲ 199 χωριὰ καὶ 7 mezraa 13.730 οἰκογένειες μαζὶ μὲ τὶς οἰκογένειες τῶν baştine (1.094 μουσουλμανικές, 12.632 χριστιανικές). Ἀπ' αὐτές, 1.543 οἰκογένειες (200 μουσουλμανικές, 1.343 χριστιανικὲς) καταγράφτηκαν γιὰ τὶς ἰδιαίτερες προσόδους τοῦ μιρλιβᾶ· 6.381 οἰκογένειες (530 μουσουλμανικές, 5.851 χριστιανικὲς) γιὰ τὰ τιμάρια τῶν ζαΐμηδων καὶ τιμαριούχων· 2.452 οἰκογένειες (206 μουσουλμανικές, 2.246 χριστιανικὲς) γιὰ τὰ τιμάρια τῶν φρουρῶν τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας· 1.092 οἰκογένειες (42 μουσουλμανικὲς καὶ 1.050 χριστιανικὲς) γιὰ τὰ τιμάρια τῶν ἀζάπηδων στὸ κάστρο τῆς Τραπεζούντας καὶ 2.263 οἰκογένειες (120 μουσουλμανικές, 2.143 χριστιανικὲς) γιὰ τὰ βακούφια τῆς μητέρας τοῦ σουλτάνου Σελίμ. Καταχωρήθηκαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες τῶν κάστρων 15.499 ἄτομα[160]. Ὅλες οἱ πρόσοδοι τοῦ καζᾶ τῆς Τραπεζούντας ἦταν παραπάνω ἀπὸ εἰκοσιένα καὶ μισὸ φορτία (yük) δηλ. 2.158.861 ἀκτσέδες. Ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ οἱ 759.378 ἀκτσέδες προέρχονταν ἀπὸ τὰ κατ' ἀποκοπὴν μισθώματα τῶν ἰδιαίτερων σουλτανικῶν γαιῶν καὶ κτημάτων, οἱ 188.245 ἀκτσέδες ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα ἔσοδα τοῦ μιρλιβᾶ, οἱ 582.200 ἀκτσέδες ἀπὸ τὰ τιμάρια τῶν ζαΐμηδων καὶ τῶν τιμαριούχων, οἱ 196.400 ἀκτσέδες ἀπὸ τὰ τιμάρια τῶν φρουρῶν τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας, οἱ 89.700 ἀκτσέδες ἀπὸ τὰ τιμάρια τῶν ἀζάπηδων τοῦ κάστρου τῆς Τραπεζούντας καὶ οἱ 342.938 ἀκτσέδες ἀπὸ τὰ βακούφια τῶν Χουσεΐν καὶ Μαχμοὺτ ἀγᾶ ἀνῆκαν στὴ μητέρα τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γιαβούζ.

2. Ο ΚΑΖΑΣ RIZE

Ἕδρα αὐτοῦ τοῦ καζᾶ ἦταν ἡ πόλη Ρίζε καὶ τὸ κάστρο Ρίζε. Ἡ κωμόπολη, στὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη, εἶχε 215 οἰκογένειες χριστιανικές, 2 μουσουλμανικὲς καὶ 41 οἰκογένειες ποὺ πλήρωναν φόρο ὡς baştine. Εἶχε 3 μύλους. Ἐδῶ βρίσκονταν τὰ βακούφια ποὺ ἀνῆκαν στὸ μοναστήρι τοῦ Ἅη Ράντος. Σ' αὐτὸν τὸν καζὰ 2.225 οἰκογένειες (162 μουσουλμανικές, 2.063 χριστιανικὲς) καὶ 2.550 φορολογούμενα ἄτομα σὲ 8 χωριά, 35 συνοικίες ἐξασφάλιζαν 192.681 ἀκτσέδες γιὰ τὶς ἰδιαίτερες προσόδους τοῦ μιρλιβᾶ. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὰ τιμάρια τῶν ζαΐμηδων καὶ τὰ ἄλλα dirlik

ἔφταναν τοὺς 306.500 ἀκτσέδες ἀπὸ 3.927 οἰκογένειες (310 μουσουλμανικές, 3.617 χριστιανικὲς) καὶ 4.563 φορολογούμενα ἄτομα ἀπὸ 21 χωριά. Σερασκέρης τῆς Ρίζε ἦταν ὁ Βεϊσί, γιὸς τοῦ Μουσταφᾶ καὶ τὸ τιμάριό του ἦταν τὸ χωριὸ Çıkara, ποὺ ὑπαγόταν στὴ Ρίζε (στὴ σημερινὴ ὀργάνωση τὸ χωριὸ αὐτὸ ἴσως νὰ εἶναι τὸ χωριὸ Çukurlu) μὲ 9 οἰκογένειες (7 χριστιανικὲς καὶ 2 νεομουσουλμανικές). Αὐτὸ τὸ μέρος σύμφωνα μὲ τὶς καταχωρήσεις ἦταν «τοῦ Γκιουρτζὶ Κιαφὶρ» (τοῦ ἄπιστου Γεωργιανοῦ) καὶ μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ ἔγινε τιμάρι. Ἀργότερα σερασκέρης τῆς Ρίζε ἔγινε ὁ Χαϊντάρ, γιὸς τοῦ Ἀλῆ Τσελεμπῆ, μιραλάη τῆς Τραπεζούντας. Παρατηροῦμε πὼς ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῆς πόλης Ρίζε ἀνῆκε στὸ γιὸ τοῦ Μεχμὲτ Χαϊκάλ, Βεϊσὴ Τσελεμπή, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ σερασκέρη. Ὑπάρχει ἡ ἑξῆς καταγραφὴ γιὰ δυὸ κατοίκους τῆς Ριζὲ ποὺ διορίστηκαν γεφυροποιοί:

«Ἐπειδὴ οἱ παραπάνω Θόδωρος ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἐμελδὶν καὶ Καραγιάννης Ἐμελδὶν ἔκτισαν τὴ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ στὸ δρόμο τοῦ Τζαμιοῦ κι ἀνέλαβαν τὴ συνεχὴ συντήρησή της, διατάχθηκε ἡ ἀπαλλαγή τους ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους καὶ ἐπικυρώθηκε μὲ καταχώρηση στὸν κώδικα».

Παρατηροῦμε ὅτι κι ἀπ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ ὁ Κασὶμ Μπέης ἐξόρισε μερικὰ ἄτομα στὴ Rumeli. Ἐξάλλου ἀπὸ τὴν ἑξῆς καταχώρηση καταλαβαίνουμε ὅτι τὸ περιβόλι τοῦ Μεσαίου κάστρου στὴ Ρίζε δόθηκε στὴν κυριότητα τοῦ φρουράρχου τοῦ κάστρου τῆς Ρίζε.

«Ὁ Μεχμὲτ Ἀγάς, γιὸς τοῦ Ἐλιγιός, φρούραρχος στὸ κάστρο τῆς Ρίζε, ἔγινε ἰδιοκτήτης τοῦ περιβολιοῦ τοῦ Μεσαίου κάστρου στὴν πόλη Ρίζε σύμφωνα μὲ τίτλο ἰδιοκτησίας ποὺ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τοῦ κτηματολογίου τῆς Τραπεζούντας. Νὰ μὴ τοῦ ζητοῦνται δεκάτη καὶ φόροι».

Στὰ χωριὰ τῆς Ρίζε βρίσκονται τὰ τιμάρια τοῦ Ἀλῆ Κορούκ, σερασκέρη τῆς Hemsin, τοῦ Μαχμοὺτ Ναλπάντ Μπόσνα ἀνθρώπου τοῦ μιρλιβᾶ Μεχμὲτ Μπέη καὶ τῶν σπαχήδων ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Μαζράκ –ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐξόριστους τοῦ Μοριᾶ καὶ μερικοὺς ἔχουμε ἀναφέρει πιὸ πάνω– Ἀλῆ, γιοῦ τοῦ Μεχμὲτ Τζελεμπῆ Μαζράκ, Ζαγανὸς καὶ Οὐμούρ, γιῶν τοῦ Σουλεϊμὰν Μαζράκ, Ριουστὲμ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Μεχμὲτ Τσελεμπῆ Μαζράκ, ἔχει καταχωρηθεῖ ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τὸ χωριὸ Mirokalo (36 οἰκογένειες, 3 νεομουσουλμανικὲς) ποὺ ὑπαγόταν στὴ Ρίζε καὶ ἦταν ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ τελευταίου αὐτοῦ Μαζράκ, εἶχαν διοριστεῖ φροντιστὲς τῆς γέφυρας τοῦ Μιρόκαλο καὶ εἶχε ἐκδοθεῖ διαταγὴ νὰ μὴν πληρώνουν ἔκτακτους φόρους.

Στὰ χρόνια αὐτὰ ὁ ἰσλαμισμὸς εἶχε ἐξαπλωθεῖ πάρα πολὺ σ' αὐτὴν τὴν περιοχή, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν μουσουλμανικῶν οἰκογενειῶν στὸ χωριὸ Ξάνος (8 μουσουλμανικὲς οἰκογένειες, 67 χριστιανικὲς) ποὺ ὑπαγόταν στὴ Ρίζε καὶ ἀνῆκε στὸν Κασὶμ Ταμπάχ, δοῦλο τοῦ πρίγκιπα σουλτὰν Ἀχμέτ. Περισσότερο διαπιστώνεται αὐτὸ στὸ χωριὸ Μενοχόρτ, ποὺ κι αὐτὸ ὑπαγόταν στὴ Ρίζε καὶ προῆλθε ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ σερασκέρη Σουλεϊμάν,

πυροβολητῆ στὸ κάστρο τῆς Τραπεζούντας καὶ γιοῦ τοῦ Ἀτματζᾶ. Στὴ σημερινὴ ὀργάνωση δὲ συναντᾶμε χωριὰ μὲ τὸ ὄνομα Μιρόκαλο καὶ Ξάνος· σίγουρα θὰ ἔχουν ἄλλο ὄνομα.

Οἱ φρουροὶ τοῦ κάστρου Ρίζε ἦταν 31 καὶ κεχαγιάς τους ἦταν ὁ Χασὰν Σιγιὰχ (ὁ μαῦρος), γιὸς τοῦ Ἀιντίν. Τὸ τιμάριό του βρισκόταν στὸ χωριὸ Μόζαρα. Στὴ Ρίζε ὑπῆρχε καὶ ἕνα παλιὸ κάστρο ποὺ κι αὐτὸ εἶχε ἕναν ἐπιμελητή: «Τιμάριο τοῦ Καραγκιὸζ ἀπὸ τὸ Βιδίνι ἐπιμελητῆ τοῦ παλιοῦ κάστρου τῆς Ρίζε».

Τὸ καθεστὼς φορολογίας τοῦ χωριοῦ Τουνὶκ ποὺ ὑπαγόταν στὴ Ρίζε μὲ ἀφορμὴ κάποια ἐπέμβαση εἶχε καθοριστεῖ ὡς ἑξῆς:

«Οἱ ραγιάδες τοῦ ἀναφερόμενου χωριοῦ, ἦταν καταχωρημένοι νὰ πληρώνουν τὴ δεκάτη τους στὸν τιμαριοῦχο. Μερικὰ ἄτομα ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀπίστων ἰσχυριζόμενα ὅτι ἔχουν κτήματα στὸ χωριὸ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωμιοῦ Αὐτοκράτορα, εἰσπράττουν καθὼς πληροφορούμεθα φόρο δεκάτης. Ἐπειδὴ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ νόμο καὶ πρὸς ὅ,τι εἶναι καταχωρημένο στὸν κώδικα, ἀπαγορεύεται. Δόθηκε διαταγὴ νὰ μὴ δίνουν φόρο δεκάτης σὲ κανέναν ἄλλον, παρὰ μόνο στὸν τιμαριοῦχο».

Παρατηροῦμε ὅτι, τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη, τὸ συνολικὸ εἰσόδημα τῶν φρουρῶν τοῦ κάστρου τῆς Ρίζε στὸν καζὰ Ρίζε ἔφτανε τοὺς 47.784 ἀκτσέδες.

3. Ο ΚΑΖΑΣ HEMŞIN

Ὅπως παρατηροῦμε ἡ περιοχὴ Hemşin ποὺ καταχωρεῖται ὡς χωριστὸς καζὰς τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας, ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ναχιγιέδες (Hemşin, Kara-Hemşin, Eksanos) ποὺ τὶς πρόσοδές τους ἔπαιρνε ὁ μιρλιβάς. Τὰ χρόνια αὐτὰ ζαΐμης τῆς Hemşin ἦταν ὁ Μαχμοὺτ Τσελεμπὴς καὶ σερασκέρης ὁ Ἀλὴ Κορούκ. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς Hemşin ποὺ ἀνῆκαν στὸ μιρλιβὰ μὲ διαταγὴ ἀπὸ τὴν ἕδρα τοῦ κράτους καθορίστηκαν ὡς ἑξῆς:

«260 ὀκάδες μοῦστος πρὸς 25 ἀκτσέδες τὴν ὀκά, 6.500 ἀκτσέδες. 400 ὀκάδες στραγγισμένο μέλι πρὸς 12 ἀκτσέδες, 4.800 ἀκτσέδες. 12 ὀκάδες μελισσοκέρι πρὸς 50 ἀκτσέδες, 1.600 ἀκτσέδες. Φόρος τοποτηρησίας 6 ἀκτσέδες ἀπὸ κάθε οἰκογένεια, 2.100 ἀκτσέδες. Χρηματικὲς ποινὲς γιὰ ἀξιόποινες πράξεις σὺν τὸ νυφικὸ φόρο (arûsiyye), 2.000 ἀκτσέδες. Σύνολο 17.000 ἀκτσέδες».

Οἱ πρόσοδες τοῦ μιρλιβᾶ προέρχονταν ἀπὸ 34 χωριὰ μὲ 671 οἰκογένειες (214 μουσουλμανικές, 457 χριστιανικὲς) καὶ φορολογούμενα ἄτομα 682. Στὸ Hemşin ὑπῆρχαν δυὸ κάστρα: «Τὸ πάνω καὶ τὸ κάτω κάστρο». Εἶναι καταχωρημένο ὅτι οἱ 40 ἄνδρες τοῦ πάνω κάστρου ἔπαιρναν τὴ μέρα 182 ἀκτσέδες (ὁ φρούραρχος 10, ὁ κεχαγιὰς 7) καὶ τὸ χρόνο 64.780 ἀκτσέδες. Οἱ 30 ἄνδρες τοῦ κάτω κάστρου πληρώνονταν τὴ μέρα μὲ 147 ἀκτσέδες (ὁ φρούραρχος τὴ μέρα 12 καὶ ὁ κεχαγιὰς 7 ἀκτσέδες), μὲ 52.036 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. Ἀναφέρονται τὰ

σιτηρὰ καὶ ἐφόδια τῶν δυὸ κάστρων ξέχωρα. Ἦταν ἀποθηκευμένα 499 Κιλὲ στάρι στὸ πάνω κάστρο καὶ 382 σομὰρ στάρι καὶ 440 σομὰρ κεχρὶ στὸ κάτω κάστρο.

4. Ο ΚΑΖΑΣ OF (ΟΦΗ)

Ὁ ναχιγιὲς Ὄφη μαζὶ μὲ τὴν Kali-bravul ἀποτελοῦσαν μιὰ περιοχὴ ζιαμετιοῦ, ποὺ κατὰ τὴ χρονικὴ αὐτὴ περίοδο βρισκόταν ὡς ἐλεύθερο τιμάριο στὴν κυριότητα τοῦ Χουσεῖν Σιγιάχ, σπαχῆ τῆς Τραπεζούντας καὶ γιοῦ τοῦ δημόσιου δούλου Χασὰν ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ σερασκέρη Ἀτματζᾶ. Τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γιαβούζ, σερασκέρης τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἦταν ὁ Σουλεϊμὰν ἀπὸ τὴ συντεχνία τῶν πεδιλοποιῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Τὸ ἐδῶ τιμάριό του τὸ εἶχε πάρει ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ Ριουστὲμ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Ἰσκεντὲρ Μπέη Μαζράκ. Ἐδῶ βρίσκεται καὶ τὸ τιμάριο τοῦ ἰμάμη τοῦ φρουρίου τῆς Τρίπολης Μουσταφᾶ, γιοῦ τοῦ Χουσεῖν Φακίλογλου καὶ τὸ τιμάριο τῶν Χαϊντὰρ καὶ Χαλίντ, γιῶν τοῦ Τραπεζούντιου Ἀλῆ Τσελεμπῆ, ἀπὸ τοὺς γραμματικοὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου. Στὸν καζὰ Ὄφη βλέπουμε τὸ Καμπαχόρ, ποὺ ἀργότερα ἔγινε ζιαμέτι, νὰ χαρακτηρίζεται ὡς βιλαγιέτ. Ὑποθέτουμε πὼς τὸ χωριὸ αὐτὸ στὴ σημερινὴ ὀργάνωση ἔχει τὸ ὄνομα Κανταχόρ. Τὸ παραπάνω ζιαμέτι βρισκόταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν κατοχὴ κάποιου Γαχγιᾶ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ ἀφοσιωμένου Νταούντ, ὡς ἐλεύθερο. Σ' αὐτὸ ὑπαγόταν καὶ τὸ χωριὸ Hundca μὲ τὶς 63 χριστιανικές του οἰκογένειες –πιθανὸ νὰ εἶναι τὸ χωριὸ Hundezlar ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριὰ τοῦ Ὄφη. Τὸ Καμπαχὸρ εἶχε ξεχωριστὸ σερασκέρη ὀνόματι Μεχμέτ, γιὸ τοῦ Ἀλῆ ἀπὸ τὸ Καραμάν. Κι αὐτός, ὅπως ὁ ζαΐμης, ἦταν ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας. Στὸ τιμάριό του συμπεριλαμβάνονταν τὰ χωριὰ Ciro, Eksanid, Mahot.

5. Ο ΚΑΖΑΣ ATINA

Τὸ ζιαμέτι Atina βρισκόταν στὴν κατοχὴ τοῦ Ἐμὶρ Μπέη γιοῦ τοῦ μιράλαη τῆς Τραπεζούντας Ἰσκεντὲρ Μπέη. Στὸν καζὰ αὐτὸ βρίσκονταν τὰ χάσια τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ μιρλιβᾶ. Στὶς σουλτανικὲς προσόδους συμπεριλαμβανόταν καὶ τὸ χωριὸ Κιλαγουμπουλὰν ποὺ ὑπαγόταν στὴν Atina (67 χριστιανικές, 23 μουσουλμανικὲς οἰκογένειες). Τὸ ἔτος 929 Ἐγίρας (1.532) εἶχαν ὁριστεῖ γιὰ τὸν σαντζάκμπεη οἱ πρόσοδες κάποιου χωριοῦ μὲ 156 οἰκογένειες (18 μουσουλμανικές, 138 χριστιανικὲς) ποὺ ἔφταναν τοὺς 11.250 ἀκτσέδες. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ πῆραν τιμάρια στὸ ναχιγιὲ Atina βλέπουμε πὼς ἦταν ὁ καδὴς τῆς Τραπεζούντας Γιουσοὺφ Τσελεμπὴς γιὸς τοῦ ἀφέντη Σιγιάχ, ὁ Μπεββὰμπ Γιουσούφ, ποὺ ἐνῶ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου τοῦ Πάνω

Χεμσὶν εἶχε γίνει κεχαγιὰς στὸ κάστρο Kise (βρίσκεται στὸν καζὰ 'Αρχαβὶ) ὁ ἀφέντης Χιουσάμ, χατίπης στὸ τζαμὶ τῆς Atina, ὁ Μεχμέτ, γιὸς τοῦ Σουλεϊμὰν πού, ἐνῶ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου Μπεντίρμε εἶχε γίνει κεχαγιὰς στὸ κάστρο τῆς Τρίπολης, ὁ σερασκέρης τῆς περιοχῆς ποὺ ἁπλώνεται ἀπὸ τὴ χαράδρα Νουκρεζὲν ὡς τὸν ποταμὸ Τσορούχ, Χαμζὰς γιὸς τοῦ Μεχμὲτ Χαϊκάλ.

Στὸ χωριὸ Zavandos (μὲ 30 χριστιανικὲς καὶ 7 νεομουσουλμανικὲς οἰκογένειες), ποὺ ὑπαγόταν στὴν Atina, κάποιος Γιόργκη Μπαμπὶγκ ἐπιχείρησε νὰ εἰσπράξει φόρους γιὰ τὸ μοῦστο καὶ τὰ προϊόντα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ λέγοντας, «ὅτι εἶστε ραγιάδες δικοί μου ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωμιοῦ Αὐτοκράτορα».

Ἡ ὑπόθεση ἔγινε θέμα παραπόνων καὶ ἐπειδὴ ἦταν παράνομη ἡ ἐνέργεια ἀπαγορεύθηκε καὶ δόθηκε διαταγὴ νὰ δίνει ὁ πληθυσμὸς τὴ δεκάτη καὶ τοὺς φόρους μόνο στὸν τιμαριοῦχο. Ἕνα μερίδιο τιμαρίου (ἀπὸ 49 οἰκογένειες, 2 νεομουσουλμανικὲς) τοῦ χωριοῦ Vanâk (Venek στὴ σημερινὴ ὀργάνωση), ποὺ ὑπαγόταν κι αὐτὸ στὴν Atina ἀνῆκε, ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ 'Ιμπραὴμ Τσεπνί, στὸ τιμάριο τοῦ 'Εμὶρ γιοῦ τοῦ Γιακοὺπ «δημόσιου δούλου» ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου Gögas. Καὶ εἶχε ἐκδοθεῖ νέα διαταγὴ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους καὶ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία neftîlik (ὑπηρεσία στρατιωτῶν ποὺ κατὰ τοὺς πολέμους ἦταν ἐπιφορτισμένοι νὰ χρησιμοποιοῦν πῦρ grejuva) καὶ ὅτι στὸ ἑξῆς δὲ θὰ ἄλλαζε γι' αὐτοὺς αὐτὸ τὸ καθεστὼς ἐπειδὴ ἀπὸ πολὺ παλιὰ ἦταν φύλακες καὶ φρουροὶ τῶν στενῶν. Τὸ γενικὸ σύνολο τῶν ἐσόδων τοῦ καζᾶ Atina ἦταν 293.550 ἀκτσέδες (τοὺς 11.250 ἀκτσέδες γιὰ τὶς ἰδιαίτερες προσόδους τοῦ μιρλιβᾶ ἐξασφάλιζαν 156 οἰκογένειες καὶ τοὺς ὑπόλοιπους 282.300 ἀκτσέδες γιὰ τὰ dirlik τῶν ζαΐμηδων καὶ τῶν τιμαριούχων, 3.527 οἰκογένειες). Οἱ πρόσοδοι αὐτοὶ προέρχονταν ἀπὸ 3.683 οἰκογένειες (584 μουσουλμανικὲς καὶ 3.096 «ἀπίστων» (gebrân)· σύνολο 4.068 φορολογούμενα ἄτομα –μαζὶ μὲ τοὺς baştine– στὰ 30 χωριὰ τοῦ καζᾶ.

6. Ο ΚΑΖΑΣ ARHAVI

Παρατηροῦμε ὅτι στὶς ἀρχὲς τοῦ 16 αἰώνα ἦταν ἀρκετὰ πολύπλοκη ἡ ὀργάνωση καὶ ἡ διαίρεση τῆς οἰκονομικῆς διοίκησης τοῦ καζᾶ 'Αρχαβί. Ὁ καζὰς αὐτὸς ἦταν χωρισμένος σ' ἕνα σωρὸ τμήματα, ναχιγιέδες, τιμάρια, βιλαέτια, κάστρα καὶ μερικὲς φορὲς φαίνονταν σὰν νὰ μπαίνουν τὸ ἕνα μέσα στὸ ἄλλο. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὰ κατατάξει ὡς ἑξῆς:

α) ὁ ναχιγιὲς Laz:

Σ' αὐτὸ τὸ ναχιγιὲ παρατηροῦμε δυὸ ζιαμέτια. Τὸ ἕνα ζιαμέτι ἦταν τὸ

Λάζμαγαλ ποὺ τὸ χωριὸ 'Αρχαβὶ ὑπαγόταν σ' αὐτό: «ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ 'Αλῆ, γιοῦ τοῦ Μεχμὲτ Τσελεμπῆ Μαζρὰκ τὸ χωριὸ 'Αρχαβὶ ὑπάγεται στὸ Λάζμαγαλ». 'Εδῶ, ὅπως φαίνεται, τὸ «ὑπάγεται» στὸ Λάζμαγαλ ἔχει τὴν ἔννοια «συμπεριλαμβάνεται» στὸ ζιαμέτι Λάζμαγαλ. 'Επίσης τὸ χωριὸ Sidre, ποὺ ἀλλιῶς λέγεται Kutunid (στὴ σημερινὴ ὀργάνωση βλέπουμε δυὸ χωριὰ μὲ τὸ ὄνομα Kutunid: Πάνω καὶ Κάτω Kutunid ποὺ θὰ εἶναι τὸ ἴδιο χωριὸ) βρισκόταν μέσα στὸ ζιαμέτι Λάζμαγαλ ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ 'Αμπντουλλὰχ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Μουσταφᾶ Μπόσνα. Τὸ μερίδιο πάλι τοῦ χωριοῦ Κισὲ ὑπαγόταν στὸ ναχιγιὲ Λάζ, ἀλλὰ ἦταν ἀπὸ τὸ ζιαμέτι Λάζμαγαλ:

«Τὸ μερίδιο τοῦ χωριοῦ Κισὲ ὑπάγεται στὸ Λάζ. 'Ανῆκε στὸ ζιαμέτι Λάζμαγαλ ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ kapıcı-ağa Σινάν, κεχαγιᾶ τοῦ κάστρου Κισέ».

Ὅπως φαίνεται τὸ χωριὸ αὐτὸ ἦταν συγχρόνως καὶ κάστρο καὶ τὸ πιὸ μεγάλο τμῆμα του ἦταν τιμάρι μὲ ἀνεξάρτητη μορφὴ στὴν κατοχὴ τοῦ «δημόσιου δούλου» 'Αλῆ Σόφια, φρούραρχου στὸ κάστρο Κισὲ ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ 'Ισκεντέρ, γιοῦ τοῦ Μουσταφᾶ. 'Ηταν καταχωρημένο πάλι στὸν κώδικα: «τὸ χωριὸ Kise ποὺ ὑπάγεται στὸ Λὰζ καὶ ἀνήκει στὸ ζιαμέτι». 'Επίσης τὸ χωριὸ Çaçorivat (πιθανὸ νὰ πρόκειται γιὰ τὸ σημερινὸ χωριὸ Cacivat ποὺ ἀνήκει στὴν Atina) ἦταν τιμάριο τοῦ Χιζὶρ Üskûbî, κεχαγιᾶ στὸ κάστρο Kise ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ 'Αλῆ Κορούκ: «Τὸ χωριὸ Τσατσοριβὰτ ποὺ ὑπάγεται στὸ Λὰζ καὶ βρίσκεται μέσα στὸ ζιαμέτι Λάζμαγαλ». Τὸ ἄλλο ζιαμέτι ἦταν τὸ Viçe. Καὶ αὐτὸ ὑπαγόταν στὸ ναχιγιὲ Λὰζ καὶ βρισκόταν στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα στὴν κατοχὴ τοῦ Χουσρὲβ Τσελεμπῆ, γιοῦ τοῦ Μπαλὶ Κιατίπ. Σερασκέρης τοῦ Viçe ἦταν ὁ 'Ισκεντὲρ Πατσόβα καὶ τὸ τιμάριό του ἦταν ἐλεύθερο. Τὸ χωριὸ Çaçuryan (πιθανὸ νὰ εἶναι τὸ χωριὸ Çurçave ποὺ σήμερα ὑπάγεται στὸ Viçe) εἶναι καταχωρημένο ὡς ἑξῆς:

«Τὸ χωριὸ Τσαρτσουργιάν, ποὺ ὑπάγεται στὸ Λὰζ μέσα στὸ ζιαμέτι Βίτσε ἀπὸ τὰ πρόσθετα κτήματα (zevaid)[161] τοῦ Τραπεζούντιου Μεχμὲτ πασᾶ, φρούραρχου στὸ κάστρο 'Αρχαβί».

β) ὁ ναχιγιὲς Iskele

Τὸ τμῆμα αὐτὸ εἶναι καταχωρημένο ὡς ἕδρα ζιαμετιοῦ καὶ ταυτόχρονα ὡς βιλαέτι Ἴσκελε. 'Εκ τῶν ὑστέρων καταχωρήθηκε ὡς ζιαμέτι ποὺ τὸ εἶχε πρὶν στὴν κατοχή του ὁ δημόσιος δοῦλος 'Ισκεντέρ, γιὸς τοῦ Κὶλ Καρατζᾶ. 'Ο 'Ισκεντέρ, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐγγραφὴ αὐτὴ καὶ ἀπὸ τὶς ἑπόμενες, κατεῖχε προγενέστερα τὸ χωριὸ Sidere καὶ τὴν ἐδῶ κοινότητα τῶν νέων müsellem ποὺ ὁ Σαντὶ Μπέης τὴν κατέταξε πάλι στὴν κατηγορία τῶν ραγιάδων. 'Αξιοπρόσεκτο εἶναι ὅτι τὸ χωριὸ αὐτὸ σ' ἕνα μέρος εἶναι καταχωρημένο ὡς «ὑπαγόμενο στὸ Lazmağal» καὶ σ' ἄλλη ἐγγραφὴ φέρεται ὡς «ὑπαγόμενο στὸ 'Αρχαβί». 'Απ' αὐτὸ συμπεραίνει κανεὶς ὅτι τὸ ὄνομα καὶ ἡ φήμη του ἔχει σβήσει πιὰ καὶ σήμερα ἔγινε συνώνυμο τοῦ 'Αρχαβί. Τὸ Iskele ὡς

βιλαέτι εἶχε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ξεχωριστὸ σερασκέρη. Κι αὐτὸς εἶχε ἕνα τιμάριο: «Ἐλεύθερο τιμάριο τοῦ σερασκέρη Μουσταφᾶ Λαγάρ[162], συγγενῆ τοῦ μιράλαη στὸ βιλαέτι İskele». Λίγο ἀργότερα ὁ «ναχιγιὲς-βιλαέτι Ἴσκελε» ἔγινε χάσι τοῦ σαντζάκμπεη. Καὶ ἔχουν καταχωρηθεῖ 3.000 ἀκτσέδες ὡς σύνολο ἐσόδων: 1.500 ἀκτσέδες ἀπὸ φόρο τοποτηρησίας τοῦ ζιαμετιοῦ Ἴσκελε, 1.000 ἀκτσέδες ἀπὸ δικαστικὰ τέλη γιὰ ἀξιόποινες πράξεις στὸ ζιαμέτι αὐτὸ καὶ 500 ἀκτσέδες ἀπὸ φόρο παντρειᾶς (arûsiyye âdeti). Τὸ σημερινὸ Hopa δὲν ἦταν ἕδρα τοῦ βιλαετιοῦ Ἴσκελε. Καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν τότε ὀργάνωση δὲν ἀναφέρεται κανένας καζὰς ἢ ναχιγιὲς οὔτε ζιαμέτι ἢ βιλαέτι μὲ τὸ ὄνομα Hopa. Παρακάτω μαθαίνουμε ὅτι ἡ ἄλλη ὀνομασία τοῦ χωριοῦ Hopa ἦταν Fiy: «Τὸ χωριὸ Fiy ποὺ τὸ ἄλλο του ὄνομα εἶναι Hopa ὑπάγεται στὸ Laz καὶ ἀνήκει στὸ ζιαμέτι Lazmağal ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ kapıcı-ağa Σινάν, κεχαγιᾶ στὸ κάστρο Kise».

Ἀπὸ τὶς γραπτὲς καταχωρήσεις ποὺ ὑπάρχουν μαθαίνουμε ὅτι στὸ χωριὸ αὐτὸ ὑπῆρχαν 500 σουλτανικὰ ἀμπέλια καὶ ὅτι εἰσπράττονταν ἀπ' αὐτὰ 50 σαμποὺρ μούστου, ἀξίας 1.000 ἀκτσέδων. Ἀρχικά, ὅπως λέγεται, τὰ ἀμπέλια αὐτὰ ἀνῆκαν στὸ Ρωμιὸ Αὐτοκράτορα κι ὅταν ὁ Hüdâvendigâr ἤρθε στὴν Τραπεζούντα (τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν διοικητὴς ὁ πρίγκιπας Σελὶμ Α΄) ἔγιναν σουλτανικά. Τὴν ἀξία τοῦ μούστου τὸ αὐτοκρατορικὸ ταμεῖο τὴν πλήρωνε στὸν τιμαριοῦχο (ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ὁ Χασάν, γιὸς τοῦ Ἰσμαὴλ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας). Τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ τιμάρια τοῦ Ἴσκελε - βιλαέτι ἀνήκουν στοὺς μαρτολός[163]: «Ὁ Ἀλεξάντρε Πατσόβα ἀπὸ τοὺς μαρτολὸς» κατεῖχε ὡς τιμάριο τὸ χωριὸ Kostaniçe ποὺ ὑπαγόταν στὸ Ἴσκελε. (Τὸ Koçtaniçe θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ χωριὸ Kostanivat, ποὺ ὑπάγεται στὸ σημερινὸ καζὰ Atina.) Ἕνας ἄλλος «ὁ Γεραλί, γιὸς τοῦ Σαλβανμαγιὰκ ἀπὸ τοὺς μαρτολὸς» κατεῖχε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ χωριὸ Çat ποὺ ὑπαγόταν, πάλι, στὸ Ἴσκελε-βιλαέτι. (Τὸ Çat μπορεῖ νὰ εἶναι στὴ σημερινὴ ὀργάνωση τὸ χωριὸ Cibat τοῦ καζᾶ Atina.) Ἕνας ἄλλος «ὁ Σουλεϊμὰν Πάτσοβα ἀπὸ τοὺς μαρτολὸς» κατεῖχε τὸ χωριὸ Cancalarin ποὺ ὑπαγόταν πάλι ἐδῶ. Συνολικὰ 18.100 ἀκτσέδες τιμαρικὸ εἰσόδημα ἀπέδιδαν οἱ 264 οἰκογένειες τῶν 8 χωριῶν (ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ὑπῆρχε κι ἕνα χωριὸ ποὺ λεγόταν Mamanat) ποὺ ὑπάγονταν στὸ Ἴσκελε-βιλαέτι ἢ πιὸ σωστὰ στὸ ναχιγιὲ Ἴσκελε. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἡ παρακάτω καταχώρηση μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ müsellem καταργοῦνται καὶ γίνονται κοινοὶ ραγιάδες:

«Ὅταν ἀνανεώθηκαν τὰ βιβλία καταχωρήσεων τοῦ λιβᾶ Τραπεζούντας καὶ δόθηκε διαταγὴ νὰ διαγραφοῦν οἱ müsellem καὶ νὰ καταχωρηθοῦν ὡς ραγιάδες, σύμφωνα μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ παραχωρήθηκαν σὲ εἴκοσι τρεῖς ἄπιστους τιμάρια ἀπὸ τὰ ἀκαταχώρητα στοὺς κώδικες. Συγχρόνως ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὸ χαράτσι καὶ τὴ σπέντζα, ἐπειδὴ πρόσφεραν ὑπηρεσία στὴν ὑπεράσπιση τριῶν λιβάδων ἀπὸ τοὺς ἄπιστους Γεωργιανοὺς καὶ Ἀμπαζά[164]. Αὐτὸ καταχωρήθηκε στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα».

Ὅπως φαίνεται στοὺς χριστιανικῆς καταγωγῆς μαρτολός, γιὰ τοὺς ὁποίους μιλήσαμε παραπάνω, παραχωρήθηκαν τιμάρια ἀπὸ τὰ μὴ καταχωρημένα προηγουμένως στοὺς κώδικες. Καὶ τὸ βιλαέτι Ἴσκελε ἦταν αὐτῆς τῆς κατηγορίας.

γ) Τὸ βιλαέτι Yagobit

Τὸ ζιαμέτι καὶ βιλαέτι αὐτὸ ποὺ ὑποθέτουμε ὅτι εἶχε ἕδρα τὸ χωριὸ Yagobit ὑπάγεται στὸ σημερινὸ καζὰ Ἀρχαβὶ καὶ συμπεριελάμβανε γενικὰ τὸ σημερινὸ ναχιγιὲ Kemalpaşa, δηλαδὴ τὸν τότε Makriyalo καὶ τὰ περίχωρά του ποὺ ὑπαγόταν στὸν καζὰ Ἀρχαβί. Κι αὐτὸ καταχωρήθηκε στοὺς κώδικες ἀργότερα «Τὸ ζιαμέτι Yagobit ποὺ ἐπισημειώθηκε ὡς μὴ καταχωρημένο στὸν κώδικα».

Τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Γιαβοὺζ Σελίμ, αὐτὸ τὸ ζιαμέτι τὸ κατεῖχε ὁ Σινὰν ἀπὸ τὸ Manastir ποὺ ἀνῆκε στὴν κοινότητα τῶν σαράτσηδων. Καὶ ἐδῶ εἶχαν δοθεῖ τιμάρια στοὺς μαρτολὸς μὲ τὸν τρόπο ποὺ παραπάνω ἀναφέρθηκε:

> «Ὁ Μακρύγιαλος ποὺ ὑπάγεται στὸ Λὰζ ἀπὸ μεταβίβαση τῶν ἀπίστων μαρτολὸς τοῦ Λὰζ στὸν Φεριντιούν, γιὸ τοῦ Παρὶς ἀπὸ τοὺς μαρτολός, στὸν Ἀλέξη Μανὶλ ἀπὸ τοὺς μαρτολός, στὸν Ἀλεξάντρε, ἀπὸ τοὺς μαρτολός, ἄνθρωπο τοῦ Σαντίμπεη».

Εἶναι καταχωρημένο ὅτι ἡ ἕδρα τοῦ Yagobit (68 οἰκογένειες) μὲ τὰ χωριὰ ποὺ ὑπάγονταν σ' αὐτό, ἔφταναν τὶς 267 οἰκογένειες ποὺ ἔδιναν εἰσόδημα 20.300 ἀκτσέδες. (Ἀνάμεσα στὰ χωριὰ ἦταν τὸ χωριὸ Loma –ὑπάρχει καὶ σήμερα στὸν καζὰ Ἀρχαβὶ– καὶ τὸ χωριὸ Çıkait, πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ σημερινὸ Çukanit. Γιὰ τὰ ἄλλα ἕξι χωριὰ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προβεῖ σὲ εἰκασίες.)

δ) Ὁ ναχιγιὲς Gönye

Τὸ Gönye ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ σημερινὰ σύνορα κι ἄλλοτε εἶχε ὀνομαστεῖ σαντζάκι, θεωρήθηκε ὡς ξεχωριστὸς ναχιγιὲς ποὺ ὑπαγόταν στὸν καζὰ Ἀρχαβί. Κι ἐπειδὴ κι αὐτὸ ἐκ τῶν ὑστέρων καταχωρήθηκε, δόθηκε στοὺς μαρτολός. Μὲ 56 οἰκογένειες στὰ πέντε χωριά του (ἀνάμεσα σ' αὐτὰ συναντοῦμε τὰ ὀνόματα Maho, Hoçavur, Kovardan) ἐξασφάλιζε ἔσοδα 3.700 ἀκτσέδων.

ε) Τὸ κάστρο Kise

Τὸ κάστρο αὐτό, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε παραπάνω μὲ ἀφορμὴ τιμάρια φρουράρχων καὶ ἐπιμελητῶν του, βρισκόταν στὰ σύνορα τοῦ καζᾶ Ἀρχαβὶ καὶ ὑπαγόταν σὲ αὐτόν. Τὸ κάστρο εἶχε ἕναν ἰμάμη (ἔπαιρνε 5 ἀκτσέδες τὴ μέρα) καὶ τὰ ἔξοδά τους τὸ χρόνο μαζὶ μὲ τὸν ἰμάμη ἦταν 18.408 ἀκτσέδες). Καὶ στὶς ἀποθῆκες ὑπῆρχαν ὡς ἀπόθεμα 97 κιλὲ σιτάρι, 3 κιλὲ ἁλάτι κ.ἄ.

ζ) Τὸ κάστρο Ἀρχαβὶ

Τὸ κάστρο αὐτὸ ἦταν πιὸ μεγάλο. Εἶχε φρούραρχο ἐπιμελητή, ἰμάμη. Οἱ φρουροὶ ποὺ ἦταν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγές τους εἶχαν τὰ τιμάριά τους. Ἐπιμελητὴς στὸ κάστρο ἦταν ὁ Ἀμπντούλκεριμ, γιὸς τοῦ Ἀλῆ. Ἀνάμεσα στοὺς τιμαριούχους ἦταν: «ὁ Σουλεϊμὰν Πατσόβα, νεομουσουλμάνος ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τοῦ Λάζ, ὁ Γιουσοὺφ Λάζ, ἄνθρωπος τοῦ Σουλεϊμὰν Τσελεμπῆ ἀπὸ τὴν κοινότητα τῶν τσαούσηδων, ὁ Ἰσκεντέρ, γιὸς τοῦ Λακρὸς ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τῆς Τραπεζούντας». Στὸ κάστρο ὑπηρετοῦσαν 30 ἄτομα καὶ ἔπαιρναν τὴ μέρα, ὡς ἐπιχορήγηση, 144 ἀκτσέδες καὶ 50.967 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. Στὸ κάστρο ὑπῆρχε ἀπόθεμα σιτηρῶν 222 σομὰρ σιτάρι, 192 σομὰρ κεχρί, 70 σομὰρ ἀλάτι κ.ἄ.

Τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη τὸ γενικὸ σύνολο τοῦ καζᾶ Ἀρχαβὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 2 κάστρα, 2 τεμένη, 2 ἰμάμηδες, 2 kapıcı, φρούραρχο, κεχαγιά, ἀποθηκάριους, ἀπὸ 49 χωριὰ μὲ 3.070 φορολογούμενα ἄτομα καὶ 2.969 οἰκογένειες καὶ baştine (310 μουσουλμανικὲς καὶ 2.659 χριστιανικές). Ἀπ' αὐτὲς οἱ 229 (35 μουσουλμανικὲς καὶ 194 χριστιανικὲς) ἐξασφάλιζαν τὶς ἰδιαίτερες προσόδους τοῦ μιρλιβᾶ καὶ οἱ 2.740 (275 μουσουλμανικὲς καὶ 2.465 χριστιανικές), τὰ ἔσοδα τῶν ζαΐμηδων καὶ τῶν τιμαριούχων σπαχήδων. Συνολικὰ τὰ ἔσοδα ἦταν 216.680 ἀκτσέδες. Ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ οἱ 206.430 ἀκτσέδες προέρχονταν ἀπὸ τὰ dirlik τῶν τιμαριούχων.

7. Ο ΚΑΖΑΣ KÜRTÜN

Τὸ Kürtün εἶναι ναχιγιὲς τοῦ σημερινοῦ καζᾶ Torul (Ardasa) καὶ ἕδρα του καὶ σήμερα ἀκόμη εἶναι τὸ χωριὸ Cayre. Κατὰ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰώνα ἡ περιφέρεια αὐτοῦ τοῦ καδηλικιοῦ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἔκταση γῆς ποὺ περιελάμβανε τὶς περιοχὲς Görele, Τρίπολη, Κερασούντα καὶ ἔφτανε ὡς τὸ Ordu. Ἦταν ἕνας πλατὺς καὶ ὁμαλὸς κάμπος, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν διάφορα τουρκικὰ γένη καὶ φυλὲς –ἡ ἐγκατάστασή τους, ἡ ἱστορία καὶ ἡ μορφή τους ἀποτελοῦν θέμα γιὰ ἰδιαίτερη λεπτομερὴ ἔρευνα καὶ μελέτη– ποὺ ἔδωσαν τὰ ὀνόματά τους στὰ σημερινὰ τοπωνύμια. Αὐτὸ τὸ καταλαβαίνει κανεὶς κι ἀπὸ τοὺς ναχιγιέδες στοὺς ὁποίους διαιρέθηκε ὁ καζάς. Ἐδῶ σύμφωνα μὲ τὰ βιβλία καταχωρήσεων θὰ μπορούσαμε νὰ καθορίσουμε κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα –καὶ μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε, ὅτι πάνω κάτω ἡ ἴδια κατάσταση ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 15ου αἰώνα– τοὺς ἑπτὰ ναχιγιέδες καὶ τὰ τρία κάστρα ὡς ἑξῆς:

α) ὁ ναχιγιὲς Çepni

Ἡ ὁμαλὴ καὶ μεγάλη αὐτὴ ἔκταση, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ σὲ μεγάλο

ποσοστὸ οἱ τούρκικες φυλὲς Çepni καὶ εἶχαν τὶς θερινὲς καὶ χειμερινὲς βοσκές τους, ἁπλωνόταν ἀπὸ τὸ σημερινὸ ναχιγιὲ Kürtün πρὸς τὴν Τρίπολη καὶ τὴν Κερασούντα καὶ συμπεριελάμβανε καὶ τὰ περίχωρα τῶν πόλεων αὐτῶν. Γιατὶ μερικὰ χωριὰ ποὺ στοὺς κώδικες ἀπογραφῆς φαίνονται νὰ ἀνήκουν στὸ ναχιγιὲ Çepni (στὸ βιλαέτι Çepni) τὰ συναντοῦμε τώρα ἀνάμεσα στὰ χωριὰ ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν Τρίπολη καὶ Κερασούντα.

Στὸ ναχιγιὲ Çepni, ποὺ ἐπανειλημμένα καταχωρεῖται ὡς βιλαέτι Çepni, ὅπως ὑπῆρχαν χάσια τοῦ σαντζάκμπεη, ἔτσι βρίσκονταν καὶ ἀρκετὰ στὸ σύνολό τους τιμάρια τῶν ζαΐμηδων καὶ τῶν σπαχήδων. Τὸ χωριὸ Uzgur, ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν Κερασούντα ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ Ντεντέ, γιοῦ τοῦ Ἐμρὲ μπέη, ἔγινε ἐλεύθερο τιμάριο τοῦ Χαμζᾶ μαρτολός, φρούραρχου τῆς Κερασούντας «Τὸ χωριὸ Οὐζγοὺρ ποὺ ὑπάγεται στὸ Çepni ἐλεύθερο τιμάρι τοῦ «δημοσίου δούλου» Χαμζᾶ μαρτολὸς φρούραρχου τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ Ντεντέ, γιοῦ τοῦ Ἐμρὲ μπέη ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες τοῦ Çepni».

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἦταν ἀκόμη ὅλοι μουσουλμάνοι καὶ ἀπὸ ἐθνολογικὴ ἄποψη Τοῦρκοι. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς πλήρωναν φόρο bennâk (35 οἰκογένειες) καὶ φόρο cebe (caba)[165] (20 οἰκογένειες, ξέχωρα 12 ἄγαμοι, 1 zemin). Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ραγιάδες (π.χ. Νασρουλλὰχ γιὸς τοῦ Χατζῆ, bennâk Ἀικούτ, γιὸς τοῦ Χασάν, cebe) ἀπαλλάχτηκαν γιὰ διάφορους λόγους ἀπὸ τὸ avariz:

«Ὁ Χαλίλ, γιὸς τοῦ Σεΐχ Ντογάν, ὑπηρέτης στὸν τεκὲ τοῦ Γιακούμπ Χαλιφὲ νὰ μὴν πληρώνει avariz, ὁ Σουλεϊμὰν γιὸς τοῦ Χιμμὲτ, cebe, ἀναγνώστης (muarrif) στὸ τζαμὶ τῆς Κερασούντας νὰ μὴν τοῦ ζητιέται φόρος avariz, ὁ Ἰσκεντὲρ γιὸς τοῦ Μουράτ, bennâk, ἐπισκευαστὴς στὸν τεκὲ τοῦ Γιακοὺμπ Χαλιφὲ νὰ μὴν πληρώνει avariz, ὁ Χαμὶτ Φακίχ, γιὸς τοῦ Μουσᾶ Φακίχ, ἄγαμος ἐπειδὴ εἶναι ὑπεύθυνος (ser-mahfil) στὸ τζαμὶ τοῦ Χουνταβεντιγκιὰρ στὴν Κερασούντα δόθηκε διαταγὴ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ avariz καὶ ἄλλες φορολογικὲς ὑποχρεώσεις».

Ἐξάλλου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, ἐνῶ ἦταν ἀπαλλαγμένοι φορολογικῶν ὑποχρεώσεων καὶ εἶχαν ἐπανέλθει μὲ διαταγὴ στὸ καθεστὼς τοῦ ραγιᾶ, ὑπήχθηκαν στὸ ἐλεύθερο τιμάρι τοῦ φρούραρχου ποὺ τὸ κατεῖχε μὲ μεταβίβαση ἀπὸ τὸ Χιμμέτ, γιὸ τοῦ Γιὰρ Ἀλῆ μπέη:

«8 οἰκογένειες bennâk, 8 οἰκογένειες cebe, 3 ἄγαμοι ἀπὸ τοὺς ἀπαλλαγμένους φόρων τοῦ χωριοῦ Οὐζγούρ, ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας καὶ ὑπάγεται στὸ Çepni, καταχωρήθηκαν στὸ ἐλεύθερο τιμάρι –πρῶτα ἦταν καταγραμμένοι ὡς ραγιάδες– ποὺ κατεῖχε μὲ μεταβίβαση ἀπὸ τὸ Χικμέτ, γιὸ τοῦ Γιὰρ Ἀλῆ Μπέη φρούραρχο τοῦ παραπάνω κάστρου».

Ὁ mezraa Kızıl-üzüm Kirişi ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὸ χωριὸ αὐτό, ἀνῆκε στὸ Ρεσούλ, γιὸ τοῦ Μουρὰτ καὶ στὸ γιὸ τοῦ Χαμζᾶ, καὶ ἔδινε εἰσόδημα 150 ἀκτσέδες. Πάλι στὸ χωριὸ Uzgur ὁ Ντεντέ, γιὸς τοῦ Ἐμρὲ Μπέη καὶ ὁ Ἰμπραήμ, γιὸς τοῦ Ντεντὲ Μπέη ἔπαιρναν τὴ δεκάτη ἀπὸ τὶς καρυδιές, ἀπὸ τὶς ἐκτάσεις καὶ ἀπὸ δυὸ χάσια:

«Ἡ δεκάτη ἀπὸ τὶς καρυδιὲς καὶ τὰ προϊόντα τῆς γῆς ποὺ ἦταν ἰδιοκτησία τοῦ ξακουστοῦ γιὰ τὴν περιουσία του Γκιουπάκ, παραχωρήθηκε στὸ Ντεντέ, γιὸ τοῦ Ἐμρὲ Μπέη. Τὴ δεκάτη τῶν καρυδιῶν καὶ τῶν προϊόντων τῆς γῆς, ὅπου εἶναι φυτεμένα αὐτὰ τὰ δέντρα, καὶ τῶν χωραφιῶν νὰ πληρώνουν σύμφωνα μὲ τὴν καθιερωμένη ὑποχρέωση στὸν Ἰμπραήμ, γιὸ τοῦ Ντεντὲ Μπέη. Ἀπὸ 2 χάσια 10 σομὰρ σιτάρι πρὸς 8 (ἀκτσέδες) 80, 10 σομὰρ κριθάρι πρὸς 7, 70 (ἀκτσέδες)».

Τὰ ἔσοδα ποὺ ἐξασφάλιζε αὐτὸ τὸ χωριὸ στὸν τιμαριοῦχο ἦταν ἀπὸ φόρο bennâk (35 × 18 ἀκτσέδες = 630 ἀκτσέδες) ἀπὸ φόρους cebe (20 × 13 ἀκτσέδες) καὶ ἀπὸ φόρους ἄλλων προϊόντων (σιτάρι, κριθάρι, μοῦστο, μέλι) συνολικὰ 4.000 ἀκτσέδες. Τὸ εἰσόδημα αὐτὸ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη εἶχε καταχωρηθεῖ ὁλόκληρο ὡς πρόσοδος τοῦ μιρλιβᾶ.

Στὸ ναχιγιὲ Çepni (βιλαέτι Çepni) δόθηκαν καὶ ἐπιχορηγήσεις ἀπὸ διάφορα χωριὰ γιὰ τὰ dirlik τῶν ζαΐμηδων καὶ τῶν τιμαριούχων ὅπως καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας. Οἱ κάτοικοι μερικῶν χωριῶν ἀναφέρονται ὡς ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ φόρο avariz, ἐπειδὴ εἶχαν διοριστεῖ «σιδεράδες στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας», «ἐπισκευαστὲς στὸ τζαμὶ τοῦ Γιακοὺπ Χαλιφέ», «ἐπιμελητὲς στὸ γεφύρι τοῦ Γιακοὺπ Χαλιφὲ» ἢ φρουροὶ στενῶν. Στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα ὡς σύνολο τῶν ἐσόδων ἀπὸ τιμάρια τέτοιου εἴδους στὸ ναχιγιὲ αὐτό, ἀναφέρεται τὸ ποσὸ τῶν 129.533 ἀκτσέδων. Τὸ ἐξασφάλιζαν 1.892 ἄτομα καὶ 1.674 οἰκογένειες ἀπὸ 52 χωριὰ καὶ 10 mezraa μαζὶ μὲ 167 zemîn, 52 μύλους καὶ 33 φωλιὲς γερακιῶν (333 μουσουλμανικὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 249 πλήρωναν φόρο bennâk καὶ οἱ 84 φόρο cebe, 112 ἀπαλλαγμένοι φόρων (muaf), 28 δημόσιοι ὑπάλληλοι (mülâzimân), 7 παλαίμαχοι σπαχῆδες· 1.194 οἰκογένειες ἀπίστων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 849 πλήρωναν φόρο bennâk καὶ οἱ 345 φόρο cebe).

Ξέχωρα, ἕνα τιμάρι ἀνῆκε σὲ 20 ἄτομα ποὺ ἦταν σπαχῆδες καὶ γιοὶ σπαχήδων τοῦ Kürtün. Τὸ εἶχαν ὑπὸ τὴν κυριότητά τους ἀπὸ πολὺ παλιὰ καὶ καλλιεργοῦσαν τὰ χωράφια, τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ περιβόλια του. Ἦταν καταχωρημένο νὰ μὴν τοὺς ζητιοῦνται φόροι καὶ δεκάτη. Ἐπίσης οἱ θερινὲς βοσκὲς τοῦ Çepni ἐξασφάλιζαν 17.260 ἀκτσέδες ἀπὸ 21 χωριὰ καὶ mezraa 24 οἰκογένειες καὶ 25 ἄτομα. Στὸ ναχιγιὲ Çepni, ἰδιαίτερα τὰ χωριὰ Kaya-dibi, Seyyid, Eğri-anbar ἦταν τιμάρια τῶν σπαχήδων τοῦ Çepni ἢ τῶν φρουρῶν τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας. Τὰ τρία αὐτὰ χωριὰ ἐξακολουθοῦν νὰ κρατοῦν τὰ ὀνόματά τους ἀνάμεσα στὰ κεντρικὰ χωριὰ τῆς Κερασούντας.

β) τὸ κάστρο τῆς Κερασούντας

Ὅπως ἀναφέραμε πιὸ πάνω ἡ Κερασούντα, κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἕνα κάστρο καὶ ἕνα χωριὸ ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο. Πρέπει νὰ βρισκόταν μέσα στὰ ὅρια τοῦ ναχιγιὲ Çepni. Τὴν ἐποχὴ τοῦ

σουλτάνου Σελὶμ Γιαβοὺζ ἡ κοινότητα τοῦ κάστρου αὐτοῦ χαρακτηρίστηκε ζιαμέτι καὶ ὁ φόρος σπέντζα, ἡ δεκάτη καὶ οἱ ἄλλοι φόροι εἶχαν ὑπολογιστεῖ ὡς ἐπαύξηση στὰ εἰσοδήματα τοῦ σαντζάκμπεη τῆς Τραπεζούντας: «Δόθηκε διαταγὴ νὰ μεταβιβαστοῦν ὁ φόρος σπέντζα καὶ οἱ ὑπολοιποι φόροι ἐλεύθερα ὡς ἐπαύξηση στὰ ἔσοδα τοῦ μιρλιβᾶ τῆς Τραπεζούντας». Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ μουσουλμανικὴ κοινότητα στὰ κάστρο τῆς Κερασούντας ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 31 οἰκογένειες. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μουσουλμάνους ἦταν παλαίμαχοι σπαχῆδες, ὅπως ὁ «Ντερβὶς Ἀχμὲτ Μπεκτασί», «ὁ Χατζὴ Ἀμπντουλλάχ, γιὸς τοῦ Μπαϊραμλί, ὁ Μπαγιαζίτ, γιὸς τοῦ Ο» καὶ ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ φόρο avariz.

Ὡς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ραγιάδες τοῦ κάστρου, αὐτοὶ εἶναι τριῶν κατηγοριῶν: Ἡ πρώτη κατηγορία ἦταν οἱ ντόπιοι κάτοικοι τῆς Κερασούντας. «Ἡ παλιὰ κοινότητα τῶν ἀπίστων μέσα στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας, θὰ πλήρωναν τὴ σπέντζα, τὴ δεκάτη καὶ ἄλλους φόρους». Καταχωρήθηκαν 103 οἰκογένειες, 36 ἄγαμοι καὶ 4 χῆρες. Ἡ δεύτερη κατηγορία ἦταν αὐτοὶ ποὺ ἦρθαν ἀπὸ ἄλλα μέρη καὶ ἔγιναν ραγιάδες στοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου. Ἦταν 63 οἰκογένειες, 14 ἄγαμοι: «Ἡ κοινότητα τῶν ἀπίστων τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας ποὺ ἦρθαν ἀπὸ ἔξω καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ δόθηκε διαταγὴ νὰ γίνουν ραγιάδες στοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας».

Ὑπάρχει ἡ ἑξῆς καταχώρηση γι' αὐτούς:

> «Οἱ παραπάνω ἄπιστοι ἦρθαν ἀπ' ἔξω καὶ ἐπειδὴ ἐγκαταστάθηκαν στὴν πόλη Κερασούντα δόθηκε διαταγὴ νὰ γίνουν ραγιάδες στοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας. Σπαχῆδες καὶ ἄλλοι ἀπ' ἔξω νὰ μὴν ἐπεμβαίνουν καὶ οὔτε νὰ τοὺς ζητοῦν σπέντζα, ἢ ἄλλους φόρους. Ἂν ἔχουν οἱ ραγιάδες αὐτοὶ στὴν ἀρχική τους πατρίδα γαῖες καὶ κτήματα, νὰ ζητοῦνται οἱ φόροι ἀπὸ κείνους ποὺ ἀκόμη τὰ κατέχουν. Ἡ διαταγὴ αὐτὴ ἐκδόθηκε καὶ καταχωρήθηκε στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα».

Ἡ τρίτη κατηγορία: κι αὐτοὶ πάλι ἦρθαν ἀπ' ἀλλοῦ καὶ ὑπηρετοῦν τοὺς ἐγκαταστημένους ἀπὸ παλιὰ χριστιανοὺς τῆς Κερασούντας. Ἔγιναν ραγιάδες τῶν ἀνδρῶν τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας καὶ ἦταν 55 οἰκογένειες. 5 ἀπ' αὐτὲς ἔγιναν μουσουλμάνοι (νεομουσουλμάνοι), πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι θεώρησαν πιὸ συμφέρον κάτι τέτοιο γιὰ τὴ βελτίωση τῆς κοινωνικῆς τους θέσης. Γι' αὐτοὺς βλέπουμε τὴν ἑξῆς καταχώρηση:

> «Οἱ ἀναφερόμενοι ἄπιστοι ἀφοῦ ἦρθαν ἀπ' ἔξω καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ, ὑπηρετοῦσαν τοὺς παλιοὺς ἀπίστους τοῦ κάστρου Κερασούντας. Πρὸς τὸ παρὸν διατάχθηκε νὰ γίνουν ραγιάδες στοὺς ἄνδρες τοῦ κάστρου Κερασούντας. Σπαχῆδες καὶ ἄλλοι ἀπ' ἔξω νὰ μὴν ἐπεμβαίνουν, οὔτε νὰ τοὺς ζητοῦν σπέντζα ἢ ἄλλους φόρους. Ἂν ἔχουν γαῖες καὶ κτήματα στὴν ἀρχική τους πατρίδα, δίχως ἄλλο ὁ τιμαριοῦχος νὰ τοὺς ζητήσει τὴ δεκάτη τους. Ἡ διαταγὴ αὐτὴ ἐκδόθηκε καὶ καταχωρήθηκε στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα».

Γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς ραγιάδες τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας ὑπάρχει ξέχωρα ἡ παρακάτω ἀπόφαση ποὺ μᾶς διαφωτίζει γιὰ τὸ καθεστὼς καὶ τὶς

ὑποχρεώσεις τους: Παράρτημα περὶ τῆς κοινότητας τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας:

«Προγενέστερα οἱ ἄπιστοι τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας δὲν ἔδιναν κεφαλικὸ φόρο ἢ σπέντζα καὶ ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ avariz. Φύλαγαν τὸ κάτω κάστρο τῆς Κερασούντας καὶ μὲ λέμβους ἐκτελοῦσαν ὑπηρεσία ταχυδρόμου καὶ ἀγγελιοφόρου. Δὲν πλήρωναν φόρο γιὰ τὰ προϊόντα ποὺ μετέφεραν μὲ τὰ καράβια τους καὶ προορίζονταν γιὰ τὴ διατροφή τους. Πλήρωναν φόρο, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ συνήθεια, γιὰ τὶς ὑπόλοιπες πραμάτειες. Τώρα ποὺ ἀνανεώθηκαν οἱ κώδικες τοῦ βιλαετιοῦ τῆς Τραπεζούντας, ἀναφέρθηκαν αὐτὰ στὴν ἕδρα καὶ ἐκδόθηκε ἡ παρακάτω ἱερὴ διαταγή: Οἱ ἄπιστοι τοῦ κάστρου τῆς Τρίπολης καὶ ὅμοια τοῦ Görele, ὅπως καὶ οἱ ἄπιστοι τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας φρουροῦν τὰ κάστρα τους καὶ ἐκτελοῦν ὑπηρεσία ταχυδρόμου καὶ ἀγγελιοφόρου. Οἱ ἄγαμοι δὲν πληρώνουν haraç, ἀλλὰ δίνουν τὴ σπέντζα, δεκάτη καὶ ἄλλους φόρους. Ἐφόσον ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα γιὰ νὰ μὴν γίνεται διάκριση, ἐκδόθηκε διαταγὴ καὶ οἱ ἄπιστοι τῆς Κερασούντας νὰ πληρώνουν σπέντζα, δεκάτη, δασμοὺς καὶ νὰ εἶναι ραγιάδες στοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας. Κι ἀκόμη ἐκδόθηκε διαταγὴ νὰ πληρώνουν τελωνειακὸ δασμὸ σύμφωνα μὲ τοὺς καθιερωμένους νόμους γιὰ πραμάτειες ποὺ μετέφεραν μὲ τὰ καράβια τους, ἐνῶ ὅ,τι προορίζονταν γιὰ τὴ διατροφή τους ἦταν ἀδασμολόγητο. Τὰ παραπάνω καταχωρήθηκαν στὸ νέο σουλτανικὸ κώδικα. Ἐκδόθηκε διαταγὴ οἱ «ἐπήλυδες» ἄπιστοι ποὺ θὰ ἐγκαθίστανταν ἐδῶ νὰ ἐκτελοῦν κι αὐτοὶ ὑπηρεσία ταχυδρόμων καὶ ἀγγελιαφόρου. Ἡ ὑπηρεσία ταχυδρόμου καὶ ἀγγελιοφόρου ἀντιστοιχεῖ στὸ φόρο avariz. Νὰ μὴ ἀμφισβητηθεῖ».

Τὴν ἐποχὴ αὐτή, ἀνάμεσα σ'αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας, κάτοχοι ἐλεύθερων καὶ συνεταιρικῶν τιμαρίων ἦσαν: ὁ κεχαγιὰς τοῦ κάστρου, Μουσὰ γιὸς τοῦ Γιαχγιᾶ, ὁ πορτιέρης τοῦ λιμανιοῦ Χουσεῖν, γιὸς τοῦ Ἰσᾶ, ὁ πυροβολητὴς στὸ κάτω κάστρο Χαμντουλλά, γιὸς τοῦ Τατζεντὶν καὶ οἱ φρουροὶ Ἰσά, γιὸς τοῦ Μουσᾶ, Ἠλίας, γιὸς τοῦ Μουράτ, Γιαχγιὰ γιὸς τοῦ Ἀλῆ, Μουσταφὰς γιὸς τοῦ Μαχμούτ, Χαμζὰς γιὸς τοῦ Σαρουτζᾶ, Σαφερσάχ γιὸς τοῦ Γιακούπ, Σεκοὺρ γιὸς τοῦ Μουσταφᾶ, Σουλεϊμὰν γιὸς τοῦ Γιουσούφ, Σαμπὰν γιὸς τοῦ Βεϊσί, Ἰσμαὴλ γιὸς τοῦ Μεχμέτ. Ὁ kapıcı τῆς πύλης τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἀμπαριοῦ Μουράτ, γιὸς τοῦ Ὀμὲρ εἶχε τιμάρι ἀπὸ μεταβίβαση τῆς προσαύξησης τοῦ τιμαριοῦ τῶν παιδιῶν τοῦ Χασὰν Ντεντὲ στὸ χωριὸ Seyyıd, ποὺ ὑπαγόταν στὴν Κερασούντα (ὅπου καὶ σήμερα ὑπάγεται). Ὅλες του οἱ οἰκογένειες ἦταν μουσουλμανικές· ἀπ' αὐτὲς οἱ 35 πλήρωναν φόρο bennâk καὶ οἱ 13 ceba. Ἀξίζει νὰ προσέξει κανεὶς ὅτι στὸ χωριὸ αὐτὸ ζοῦσε ἕνας γέρος δάσκαλος ἱεροσπουδαστηρίου, ὀνόματι Μουχιττὶν - ἐφέντη καὶ εἶχε προστεθεῖ γι' αὐτὸν μιὰ ἰδιαίτερη καταχώρηση ὅτι εἶναι ἄνθρωπος «ἄξιος τιμῆς καὶ σεβασμοῦ».

Ἐπίσης στὸ χωριὸ Kaya-dibi «ποὺ ὑπάγεται στὸ Çepni καὶ εἶναι κοντὰ στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας» (καὶ σήμερα ὑπάγεται στὴν Κερασούντα) εἶχαν συνεταιρικὰ καὶ ἐλεύθερα τιμάρια ἀπὸ μεταβίβαση τοῦ Ραμαζὰν Ἀγᾶ, γιοῦ τοῦ Ἐμρὲ Μπέη, σπαχῆ τοῦ Çepni, ὁ ἰμάμης τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας Μεντεσὲ-ἐφέντη, ὁ διοικητὴς λόχου Χατζὴ Μπαμπά, γιὸς τοῦ Σιρμέρντ, ὁ Μεχμὲτ γιὸς τοῦ Σιρμέρντ, ὁ Χουσεῖν, γιὸς τοῦ Χατζῆ Μπαμπᾶ, φρουρὸς τοῦ

κάστρου. Ὑπάρχει ἡ ἑξῆς καταχώρηση γιὰ τὸν ἰμάμη τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ Χατζῆ Ἀμπντουλλὰχ Φακὶχ καὶ τὸ γιό του Ραμαζὰν Φακίχ:

«Ὁ παραπάνω ἀναφερόμενος Χότζα Ἀμπντουλλὰχ εἶναι ἄνθρωπος ἐνάρετος καὶ εὐσεβὴς καὶ ἐν ὀλίγοις ἐπειδὴ εἶναι ἕνας ταπεινὸς ἀναγνώστης στὸ τζαμὶ τοῦ Χουνταβεντιγκιὰρ στὴν Κερασούντα, ἀποφασίστηκε νὰ ἔχει στὴν κυριότητά του ὅλες τὶς γαῖες καὶ τὰ σπίτια ποὺ διαρκῶς καὶ συνεχῶς κατεῖχε. Καὶ ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἱερὴ διαταγὴ νὰ τυγχάνουν αὐτὸς καὶ οἱ γιοί του τιμῆς καὶ σεβασμοῦ καὶ νὰ εἶναι ἀφιερωμένοι σὲ προσευχὲς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἰσχύος τοῦ σουλτάνου, ποὺ εἶναι τὸ ἄσυλο τοῦ κόσμου».

Στὸ χωριὸ Kaya-dibi ὑπῆρχε πρὶν κοινότητα müsellem καὶ ἐκδόθηκε διαταγὴ νὰ ὑπαχθοῦν κι αὐτοὶ στὸ τιμάρι τῶν φρουρῶν τοῦ κάστρου. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ὁ Σουλεϊμάν, γιὸς τοῦ Χασάν, μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς του εἶχε στὴν κυριότητά του τιμάρι. Σὲ σχετικὴ καταχώρηση εἶχε διευκρινιστεῖ ὅτι «θὰ κατεῖχε ὅλες τὶς γαῖες, τὰ ἀμπέλια, τὰ περιβόλια καὶ τὰ δάση ποὺ συνεχῶς κατεῖχε καὶ θὰ πρόσφερε ὑπηρεσίες στὸ νικηφόρο σουλτανικὸ στρατό».

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τονίζεται ὅτι «ὅσοι παλιοὶ καὶ νέοι σπαχῆδες εἶναι τιμαριοῦχοι ἢ σ' ὁποιοδήποτε τιμάρι ἀναγνωρίζεται ὅτι ἔχουν γαῖες, ποὺ ἡ δεκάτη τους δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθεῖ, νὰ τὴν παίρνουν καὶ νὰ μὴ δημιουργεῖται ζήτημα». Κι ἔτσι διευκρινίστηκε καὶ τὸ καθεστὼς αὐτῶν. Ἐξάλλου εἶχε καθοριστεῖ συνεταιρικὸ καὶ ἐλεύθερο τιμάρι κοντὰ στὸ κάστρο γιὰ τοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας: Ἰσκεντέρ, γιὸ τοῦ Ἐινὲ Μπέη, διοικητὴ λόχου, Μουσά, γιὸ τοῦ Ἰσᾶ Μπαλί, διοικητὴ λόχου, Ντεμίρ, γιὸ τοῦ Ἰσμαήλ, kapıcı τοῦ πρὸς τὴν ξηρὰ τμήματος τοῦ κάστρου, Χουσεῖν, γιὸ τοῦ Χιζὶρ Γιουριουγέν, Χασὰν Σιγιάχ, γιὸ τοῦ Ἐμιρχάν, Πιρί, γιὸ τοῦ Χασάν, Ἐμιρχάν, γιὸ τοῦ Μουσταφᾶ, Ἀλή, γιὸ τοῦ Σιρμέρντ, Ντουράκ, γιὸ τοῦ Γιουσούφ, Μεχμέτ, γιὸ τοῦ Μουσταφᾶ. Σχετικὰ μὲ τὰ παραπάνω ἔχουμε γιὰ παράδειγμα καὶ μιὰ διαταγὴ ποὺ ἀπαλλάσσει τὸ χωριὸ Uzgur ἀπὸ τὸ avariz, λόγω ὑπηρεσιῶν ποὺ προσέφερε στὸ κάστρο:

«Ἐπειδὴ ἐκδόθηκε διαταγὴ νὰ δοθεῖ στοὺς φρουροὺς τιμάρι, δίπλα στὸ κάστρο, τὸ ἀναφερόμενο κοντὰ στὸ κάστρο τιμάρι ὁρίζεται σύμφωνα μὲ σουλτανικὸ φιρμάνι γιὰ τὸ φρούραρχο τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ δεξαμενή, οἱ ἀποθῆκες καὶ τὰ φυλάκια τοῦ κάστρου κοντεύουν νὰ καταστραφοῦν καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ παραπάνω χωριοῦ (Uzgur) ἔδειξαν προθυμία γιὰ τὴν ἐπισκευή τους, διορίζονται ἐπισκευαστὲς καὶ ὅποτε παρουσιάζεται ἀνάγκη νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν ἐπισκευή τους. Διατάσσεται νὰ μὴν τοὺς ζητιέται φόρος avariz».

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1525) στὸ κάστρο τῆς Κερασούντας ὑπῆρχαν 31 μουσουλμανικὲς οἰκογένειες· στὶς χριστιανικὲς οἰκογένειες ποὺ εἶχαν ἔρθει πρὶν καὶ μετὰ καὶ εἶχαν ἀπογραφεῖ –ἦταν 221– δὲν παρατηρεῖται καμιὰ ἀλλαγή. Οἱ ἄνδρες ποὺ φρουροῦσαν τὸ κάστρο ἦταν 23. Ὡς πρὸς τὸ τζαμὶ τοῦ κάστρου ποὺ εἶναι γνωστὸ ὡς τζαμὶ τοῦ Χουνταβεντιγκιὰρ καὶ δίχως ἄλλο συνδέεται μὲ τὸ σουλτάνο Γιαβοὺζ Σελὶμ εἶχε βακουφικὰ ἔσοδα ἀπὸ τὶς δόσεις τοῦ

λουτρώνα καὶ τοῦ μύλου τοῦ κάστρου. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι ἀνάμεσα στὰ βακούφια τοῦ καζᾶ Kürtün ὑπῆρχαν καὶ τὰ βακούφια «τοῦ τεκὲ τοῦ Μεντεσέ, γιοῦ τοῦ Ἰσὰ» ποὺ φιλοξενοῦσε «τοὺς ἐρχόμενους καὶ ἀπερχόμενους», «τοῦ τεκὲ τοῦ Ντερβὶς Σεϊντὶ» τοῦ τεκὲ τοῦ Γιακοὺπ Ντεντὲ ποὺ καταχωρεῖται ὡς «καύχημα τῶν πεπαιδευμένων, ἀνὴρ πλήρης ἁγιότητος καὶ προφητικῆς χάριτος», «τοῦ τεκὲ τοῦ Χατζῆ Ἀμπντουλλάχ, γιοῦ τοῦ Κασὶμ Χαλιφέ».

γ) Τὸ κάστρο τῆς Τρίπολης (Ἡ κοινότητα τοῦ κάστρου τῆς Τρίπολης)

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα οἱ μόνιμοι μουσουλμάνοι κάτοικοι τῆς Τρίπολης ἦταν μόνο 8 οἰκογένειες. Ἀπὸ τὴν παρακάτω καταχώρηση καταλαβαίνουμε ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχε ἀκόμη καὶ ἕνα παλιὸ κάστρο: «Ἀπὸ τὴ δεκάτη τῶν γαιῶν τοῦ παλιοῦ κάστρου ποὺ τὶς εἶχε στὴν κυριότητά του ὁ Σιρμέρντ, φρούραρχος τοῦ κάστρου Μπεντίρμε».

Ἀπὸ τοὺς μόνιμους χριστιανοὺς κατοίκους, οἱ παλιοὶ ἦταν 211 οἰκογένειες καὶ 14 χῆρες καὶ νεόφερτοι, 60 οἰκογένειες, εἶχαν ὁριστεῖ ραγιάδες στοὺς ἄνδρες τῶν κάστρων τῆς Κερασούντας καὶ Τραπεζούντας. 19.100 ἀκτσέδες ἦταν στὸ σύνολό τους τὰ ἔσοδα τοῦ κάστρου τῆς Τρίπολης. Γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ραγιάδες αὐτοῦ τοῦ κάστρου εἶχαν ἀποφασιστεῖ τὰ ἑξῆς:

> «Οἱ ἄπιστοι πού, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παλιοὺς ἀπίστους τοῦ κάστρου τῆς Τρίπολης, ἦρθαν καὶ μὲ δική τους θέληση ἐγκαταστάθηκαν, νὰ γίνουν ραγιάδες στοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Τρίπολης καὶ τῆς Κερασούντας. Σπαχῆδες ἢ ἄλλοι νὰ μὴν ἐπεμβαίνουν. Νὰ μὴν τοὺς ζητεῖται σπέντζα ἢ ἄλλοι φόροι. Ἂν ἔχουν γαῖες στὴν ἀρχική τους πατρίδα, ὁ τιμαριοῦχος νὰ ζητᾶ ὁπωσδήποτε τὴ δεκάτη ἀπ' ὅσους τὰ καλλιεργοῦν. Ὅταν ἀνανεώθηκαν οἱ κώδικες τοῦ βιλαετιοῦ τῆς Τρίπολης, ἐκδόθηκε ἱερὴ διαταγὴ νὰ διαγραφοῦν μερικὰ ἄτομα ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς Τρίπολης πού, ὅπως λέγεται, εἶχαν γίνει müsellem μὲ καταγραφή τους σὲ κώδικα ἢ μὲ σουλτανικὴ διαταγή, καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὸ καθεστὼς τῶν ραγιάδων. Ἔδιναν, ὅπως φαίνεται, ὡς φόρο βαρελιοῦ (fiçı resm-i), δέκα ἀκτσέδες. Πέντε ἀκτσέδες ποὺ ἀφαιρέθηκαν ἀπὸ τὸ δικαίωμα τοῦ ζιαμετιοῦ τοῦ Kürtün, προστέθηκαν στὴν Τρίπολη· ἔτσι ὁρίστηκαν 15 ἀκτσέδες γιὰ κάθε βαρέλι ὡς πρόσοδος, ποὺ δόθηκε στοὺς φρουροὺς τοῦ κάστρου τῆς Κερασούντας καὶ τῆς Τρίπολης. Ὅσοι ἐκτελοῦν ὑπηρεσία ταχυδρόμου καὶ ἀγγελιοφόρου καὶ φέρνουν μὲ τὰ καράβια τους πραμάτειες νὰ πληρώνουν, κατὰ τὴν παλιὰ συνήθεια, τελωνειακοὺς δασμούς. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ προορίζονται γιὰ τὴ διατροφή τους. Καὶ οἱ ἄπιστοι ποὺ ἦρθαν ἀπ' ἀλλοῦ καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ, νὰ ἐκτελοῦν κι αὐτοὶ μαζὶ μὲ τοὺς παλιοὺς ἄπιστους ὑπηρεσία ταχυδρόμου καὶ ἀγγελιοφόρου. Ἐπειδὴ αὐτὰ ἔτσι διατάχθηκαν, ἔτσι καὶ καταχωρήθηκαν. Ἡ ὑπηρεσία ταχυδρόμου εἶναι ἀντίτιμο γιὰ τὸ φόρο avariz. Νὰ μὴ ἀμφισβητοῦνται αὐτά».

Κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κεχαγιὰς τοῦ κάστρου αὐτοῦ ἦταν ὁ Σουλεϊμάν, γιὸς τοῦ Χαμζᾶ, ἰμάμης στὸ τζαμί του ὁ Χουσεῖν Φακὶχ καὶ kapıcı τοῦ κάστρου ὁ Μυτιληνιὸς Ἀγιάς. Καὶ κατεῖχαν ἐλεύθερα καὶ συνεταιρικὰ τιμάρια.

δ) Τὸ κάστρο Görele («Τὸ κάστρο Görele ποὺ ὑπάγεται στὸ Kürtün»)

Τὸ τρίτο ἀπὸ τὰ τέσσερα κάστρα τοῦ καζᾶ Kürtün ἦταν τὸ κάστρο Görele. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ βρισκόταν στὰ ὅρια τοῦ ναχιγιὲ Kara-burun ποὺ ὑπάγεται σ' αὐτὸν τὸν καζά. Θὰ ἀναφέρουμε παρακάτω γιὰ τὸ ναχιγιὲ Kara-burun. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτη ὑπῆρχε στὸ κάστρο Görele μουσουλμανικὴ κοινότητα μὲ 7 οἰκογένειες καὶ χριστιανικὴ κοινότητα μὲ 134 οἰκογένειες. Εἶχε 9 φρουρούς.

ε) Τὸ κάστρο Bedirme

Τὸ κάστρο αὐτὸ ποὺ μὲ τὸ ὄνομα «Kale-i Bedirme» βρίσκεται καὶ σήμερα μέσα στὰ ὅρια τῆς Τρίπολης, ἦταν τὸ τέταρτο κάστρο τοῦ καζᾶ Kürtün. Τὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦμε εἶχε 13 φρουρούς.

στ) Ὁ ναχιγιὲς Kara-burun

Τὸ Kara-burun, ποὺ βλέπουμε ὡς χωριὸ στὰ ὅρια τοῦ σημερινοῦ Görele, στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα ἐμφανίζεται ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς ναχιγιέδες τοῦ καζᾶ Kürtün. Ὑπῆρχαν πολλὰ τιμάρια ἐδῶ. Ἕνα ἀπὸ τὰ χωριὰ ποὺ ἀνῆκαν στὰ τιμάρια αὐτὰ ἦταν τὸ χωριὸ İsmâil-beğlü ποὺ καὶ στὴ σημερινὴ ὀργάνωση εἶναι χωριὸ καὶ ὑπάγεται στὸ Görele.

ζ) Ὁ ναχιγιὲς Yağlı-dere («ὁ ναχιγιὲς Yağlı-dere ποὺ μαζὶ μὲ τὰ χωριὰ τοῦ Bayramoğlu βρίσκεται στὸν καζὰ Kürtün)

Ὁ ναχιγιὲς αὐτὸς δὲν ἦταν κανένα ἀπὸ τὰ δυὸ χωριὰ ποὺ λέγονται Yağlı-dere, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα σήμερα βρίσκεται στὸν κεντρικὸ ναχιγιὲ καὶ τὸ ἄλλο στὸ ναχιγιὲ Korom τοῦ καζᾶ Torul. Ἦταν ἡ περιοχὴ τῶν χωριῶν ποὺ ἁπλώνονται κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδας Yağlı-dere ποὺ τώρα ἀνήκει στὸ ναχιγιὲ Esbiye, ποὺ ὑπάγεται στὸν καζὰ τῆς Τρίπολης. Τὰ χωριὰ Ak-köy, Enduz, Akçe-klise, Oruç-bey ποὺ συναντοῦμε καὶ στὴ σημερινὴ ὀργάνωση, βρίσκονταν ὅλα στὸ ναχιγιὲ αὐτόν. Κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα τὰ 68 χωριά του καὶ οἱ mezraa ἀπέδιδαν ἔσοδα 37.439 ἀκτσέδες γιὰ dirlik ζαΐμηδων καὶ τιμαριούχων. Τὰ ὀνομαζόμενα χωριὰ τοῦ Bayramoğlu ἦταν ἐγγεγραμμένα σ' αὐτὸ τὸ ναχιγιέ:

«Ντουγκέρ, ὑπάγεται στὸν Μπαϊράμογλου, Μαναστὶρ ὑπάγεται στὸν Μπαϊράμογλου, Ὀγούλλουτζα ὑπάγεται στὸν Μπαϊράμογλου, Κουρουγκιρίς, ὑπάγεται στὸν Μπαϊράμογλου».

η) Ὁ ναχιγιὲς Kürtün

Σ' αὐτὸ τὸ ναχιγιὲ ποὺ περιλαμβάνει τὴν καθαυτὸ περιοχὴ Kürtün εἶναι

ἐγγεγραμμένα τὰ χωριὰ Alayundlu, Kaya-kiriş, Eynesi, Eğlence, Gök-in (ἀλλιῶν Satılmış), Oğuz. Σχεδὸν κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲ βλέπουμε ἀνάμεσα στὰ χωριὰ ποὺ περιλαμβάνει ὁ κατάλογος τῶν χωριῶν τοῦ σημερινοῦ ναχιγιὲ τοῦ Kürtün. Δίχως ἄλλο θὰ ἔχουν ἀλλάξει ὄνομα.

θ) Ὁ ναχιγιὲς Öregir

Δίχως ἄλλο ἡ περιοχὴ τοῦ χωριοῦ Iregür, ποὺ βλέπουμε σήμερα στὸν καζὰ τῆς Τρίπολης, θὰ ἀποτελοῦσε τὸ ναχιγιὲ Öregir. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τοὺς Öregir (Yüregir), τούρκικη φυλή, πού, ὅπως οἱ Τσεπνί, πιθανὸν νὰ ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ κατὰ τὸ 15ο αἰώνα. Γιατὶ καὶ τὰ χωριὰ Boğa, Boynu-Boğuk, Gül-yarı, ποὺ βλέπουμε στὶς καταχωρήσεις, εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα τὰ χωριὰ τῆς Τρίπολης ποὺ διατήρησαν τὸ ὄνομά τους.

ι) Ὁ ναχιγιὲς Elkerimli-Has

Ἀνάμεσα στὰ χωριὰ αὐτοῦ τοῦ ναχιγιέ, ποὺ εἶχαν δοθεῖ σὲ σπαχῆδες γιὰ νὰ τοὺς ἐξασφαλίζουν πόρους ζωῆς, συναντοῦμε χωριὰ μὲ τὰ ἑξῆς ὀνόματα: «Κιζιλτζὰ ιβίκ», «Μαναστήρ», «Μπόζτζα», «Οὐσλού», «Καριέ-ι-Ἐλκεριμλὶ Χάς». Ὁπωσδήποτε τὰ πιὸ πολλὰ θὰ βρίσκονταν πάλι στὴν περιοχὴ τῆς Τρίπολης. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ὀνόματα δὲν τὰ συναντοῦμε ἀνάμεσα στὰ σημερινά. Χρειάζεται στὴν προκειμένη περίπτωση πιὸ ἐπισταμένη ἔρευνα.

ια) Ὁ ναχιγιὲς Alahnas

Ἐπίσης κι αὐτὸ τὸ ναχιγιὲ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν προσδιορίσει μὲ ἀκρίβεια. Ἀπὸ τὰ χωριὰ Çukurlu, Çekel, Alahnas, Kara-çukur, Ara-köy τοῦ ναχιγιὲ αὐτοῦ, μερικὰ ἔχουν ὀνόματα ποὺ μοιάζουν πολὺ μὲ τὰ ὀνόματα χωριῶν τοῦ σημερινοῦ καζᾶ τῆς Τρίπολης καὶ ἄλλα μὲ ὀνόματα χωριῶν τοῦ καζᾶ Kürtün, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ συσχετισθοῦν. Καὶ στὸ θέμα αὐτὸ χρειάζεται νὰ γίνει λεπτομερὴς ἔρευνα.

8. Ο ΚΑΖΑΣ TORUL ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ TORUL

Ὁ καζὰς Ἄρντασα ποὺ ὑπάγεται σήμερα στὸ βιλαέτι τῆς Ἀργυρούπολης ἀποτελοῦσε τότε τὸν ὄγδοο καζὰ τοῦ σαντζακιοῦ τῆς Τραπεζούντας. 3 ἀπὸ τὰ χωριά του ἀνῆκαν στὰ χάσια τοῦ μιρλιβᾶ καὶ τὰ ἄλλα 57 σὲ ζαΐμηδες καὶ τιμαριούχους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φορολογουμένων ἔφτανε τὶς 1.127 οἰκογένειες καὶ τὸ σύνολο τῶν ἐσόδων του τοὺς 72.743 ἀκτσέδες. Οἱ ἄνδρες ποὺ φρουροῦσαν τὸ κάστρο Torul ἦταν 50, γιατὶ στὰ χρόνια αὐτὰ ἡ περιοχὴ δεχόταν ἐπιθέσεις τῶν Ἰρανῶν Safevî. Αὐτὸ συμπεραίνεται καὶ ἀπὸ καταχωρήσεις.

Ἂν θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ παρουσιάσει σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ λιβὰ τῆς

Τραπεζούντας τὴν ἐποχὴ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γιαβοὺζ ἔχοντας ὑπόψη ἁπλῶς τὰ τιμάρια, τοὺς σπαχῆδες καὶ τοὺς φρουροὺς στὰ κάστρα, θὰ τὸ προσδιόριζε ὡς ἑξῆς:

Τὸ σαντζάκι εἶχε ἕνα μιρλιβά, 12 ζιαμέτια, 359 σπαχῆδες ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 220 μὲ σουλτανικὰ βεράτια (adet berat-i hümâyun) καὶ οἱ 139 μὲ βεράτια τοῦ μπεηλέρμπεη (beylerbeyi beraati), 7 φρούραρχους, 7 κεχαγιάδες καὶ συνολικὰ 289 φρουροὺς στὰ κάστρα. Ἂν τὸ συγκρίνουμε μὲ τὸ λιβὰ Canik βλέπουμε ὅτι στὸ σαντζάκι τῆς Σαμψούντας ὑπῆρχαν τὴν ἴδια ἐποχὴ 5 ζιαμέτια, ἰσάριθμοι σπαχῆδες ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ πιὸ πολλοὶ μὲ βεράτια τοῦ μπεηλέρμπεη, 2 φρούραρχοι [γιὰ τὰ κάστρα τῆς Σαμψούντας καὶ Οἰνόης (Ünye)] καὶ μόνον 51 φρουροί.

M. TAYYIB GÖKBILGIN

Ἐπιμέλεια μετάφρασης: Εὐαγγελία Μπαλτᾶ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΧΟΛΙΩΝ

Alexander, *The Ottoman Kanunnames:* John Chr. Alexander, *Toward a History of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500 - circa 1600,* Columbia University, 1974.

Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί:* Σπύρος Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοὶ τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στὴν Τουρκοκρατία, ΙΕ' - ΙΣΤ' αἰ.*, Θεμέλιο, 1978.

Gibb-Bowen, *Islamic Society:* H.A.R. Gibb-Harold Bowen, *Islamic Society and the West,* Oxford University Press, 1950 - 7.

EI²: Encyclopaedia of Islam².

IA: Islam Ansiklopedisi.

Pakalın: Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* Istanbul, 1946 - 1955.

Redhouse, *Dictionary:* Redhouse, *New Turkish-English Dictionary,* Istanbul, 1974³.

Shaw, *History of the Ottoman Empire:* Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey,* 1977².

Vryonis, *The Decline:* Speros Vryonis, Jr., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century,* Berkeley - Los Angeles - London, 1971.

ΣΧΟΛΙΑ

1. *liva:* «Σημαία». Ἀραβικὸς ὅρος συνώνυμος τοῦ τουρκικοῦ sancak. Δήλωνε διοικητικὴ διαίρεση ἀντίστοιχη τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας. Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/i, 138. Πρβλ. Pakalın, II, 367.

2. Κάθε νεοκατακτημένη χώρα δὲν ἐνσωματωνόταν στὴν Αὐτοκρατορία, ἂν δὲν παγιωνόταν ἡ κατάκτησή της γιὰ ἕνα ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα. Βλ. Halil Inalcık, «Ottoman Methodes of Conquest», *Studia Islamica*, 2 (1954), 103-29.

3. *eyâlet:* Δήλωνε στὴν ἀρχὴ κάθε διοικητικὴ μονάδα. Ἀπὸ τὸ 16ο αἰώνα ἐγιαλέτι ἦταν ἡ μεγαλύτερη διοικητικὴ μονάδα ποὺ διοικοῦνταν ἀπὸ μπεηλέρμεη καὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ σαντζάκια. Βλ. Halil Inalcık, «Eyalet», *EI*[2] 2, 721-724· πρβλ. Pakalın, I, 577-78.

4. *dizdar:* (Περσικὴ λέξη). Φρούραρχος κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ σαντζάκμπεη. Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/i, 156, σημ. 3.

5. *subaşı:* Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ ὑπῆρχαν διάφοροι ἀξιωματοῦχοι στὸ ὀθωμανικὸ κράτος μὲ ἀστυνομικὰ κυρίως καθήκοντα: ὁ timar subaşı, ὁ miri subaşı, tahrir subaşısı ἢ çöplük subaşısı κτλ. Ὁ πρῶτος ἦταν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ alay bey καὶ εἶχε καθήκοντα διοικητικά, ἀστυνομικά, εἰσέπραττε ἀκόμη τοὺς φόρους τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ miri subaşısı ἦταν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ καδῆ καὶ ἐπέβλεπε τὶς ἀγορὲς καὶ τὰ παζάρια μὲ τὸ muhtesip καὶ φρόντιζε γιὰ τὴ φύλαξη τῆς πόλης. Ὁ tahrir subaşısı ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν τήρηση τῶν κτηματολογικῶν τεφτεριῶν τῆς πόλης. Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society* 1/i, 154. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 1, 135, πρβλ. J.H. Kramers, «Subaşı», *IA* 11, 78-79.

6. *kadı:* «Δικαστής». Οἱ καδῆδες προέρχονταν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ulema (μορφωμένων). Σπούδαζαν 15 - 20 χρόνια σὲ μεντρεσέδες. Διορίζονταν ἀπὸ τοὺς καζασκέρηδες ἢ ἀπὸ τὸ μεγάλο βεζύρη μὲ βεράτι ὅπου ἀναγραφόταν καὶ ἡ ἡμερήσια ἀμοιβή τους. Εἶχαν διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία. Οἱ καδῆδες ὑπάγονταν σὲ αὐστηρὴ ἱεραρχία. Πρῶτος ἦταν ὁ καδὴς τῆς Κωνσταντινούπολης. Κατόπιν ἔρχονταν οἱ καδῆδες μεγάλων πόλεων τῆς Αὐτοκρατορίας, ποὺ ὀνομάζονταν μολάδες (molla) καὶ ἀκολουθοῦσαν οἱ καδῆδες τῶν σαντζακίων καὶ τέλος τῶν καζάδων. Βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 135-137. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/ii, 121-133. Halil Inalcık, «kadı», *EI*[2] 4, 373-375· πρβλ. Pakalın, II, 119-125.

7. *za'îm:* Σπαχὴς κάτοχος ζιαμετιοῦ, ποὺ δίνει εἰσόδημα 20.000 ὡς 99.999 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. Βλ. Pakalın, III, 646.

8. *ümerâ:* πληθ. τοῦ emîr: στὴν ἀρχὴ τίτλος μουσουλμάνων ἡγεμόνων φυλῶν ἢ κρατῶν· ἀργότερα τίτλος ποὺ δίνεται σὲ ὅλους τοὺς διοικητὲς στρατιωτικῶν τμημάτων. Στοὺς διάφορους κανουνναμέδες οἱ σαντζάκμπεηδες ἀναφέρονται συχνὰ ὡς ἐμίρηδες. Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/i, 138, shm. 4.

9. *vezir:* Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα τίτλος ἀνώτατων λειτουργῶν μὲ διοικητική, στρατιωτικὴ καὶ νομοτελεστικὴ ἐξουσία. Ἔμβλημά τους ἦταν οἱ τρεῖς ἀλογοουρὲς (tuğ). Στὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ὑπάρχει ὁ μεγάλος βεζίρης (vezir-ı 'azam ἢ sadr-ı 'azam) καὶ ἀπὸ τὸ 16ο αἰώνα οἱ Kubbe veziri. *Αὐτ.*, 107-114. Πρβλ. Pakalın, III, 590-93.

10. Βασίλευσε ἀπὸ τὸ 1481-1512. Βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 70-79.

11. Σελὶμ Α΄ (1470 - 1520) βασίλευσε ἀπὸ 1512 - 1520. *Αὐτ.*, 79-86.

12. *sancakbey ἢ mîr-liva:* Διοικητὴς ἐπαρχίας (sancak ἢ liva βλ. παραπάνω) ποὺ ἔχει στρατι-

ωτική καὶ πολιτική ἐξουσία. Ἀρχικὰ προέρχονταν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν σπαχῆδων καὶ ἀπὸ τὸ 15ο αἰώνα ἀπὸ τὸ προσωπικὸ περιβάλλον τοῦ σουλτάνου, δηλ. ἀπὸ τὰ iç oğlan τοῦ παιδομαζώματος. Ὁδηγοῦσαν τοὺς σπαχῆδες στὸν πόλεμο καὶ σὲ περίοδο εἰρήνης κυβερνοῦσαν τὴν περιοχή τους ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ σουλτάνου. Εἶχαν τὴν ἐπικαρπία φόρων ἀπὸ χάσια, πόλεις, χωριὰ ποὺ τοὺς παραχωροῦσε ὁ σουλτάνος. Ἀνάλογα μὲ τὰ εἰσοδήματά του κάθε σαντζάκμπεης ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ἔχει καὶ ἕνα ὁρισμένο ἀριθμὸ στρατιωτῶν κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες. Στὴν ἀρχὴ ἦταν ἰσόβια ἡ θητεία τους στὸ ἀξίωμα· ἀπὸ τὸ 16ο αἰώνα διορίζονταν γιὰ ὁρισμένα χρόνια. Ἀπὸ τὸ 17ο αἰώνα ὁ σαντζάκμπεης ὀνομάζεται μουτασαρίφης (mutassarif). Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/i, 138-148. Πρβλ. Pakalın, III, 119-121.

13. *sancak:* βλ. παραπάνω καὶ σημ. 1.

14. *Γιαβοὺζ Σελὶμ:* Πρόκειται γιὰ τὸν Σελὶμ Α΄ βλ. σημ. 11. Çağatag Uluçay, «Yavuz Sultan Selim nasıl Padişah oldu?» *Tarih Dergisi*, VI/9 (Μάρτιος 1954), 59-90· VII/10 (Ἀπρίλιος 1954), 147-152.

15. *Amasya, Tokat, Sivas, Niksar:* Βλ. Vryonis, *The Decline*, passim· πρβλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, I, passim.

16. *eyalet-i Rum:* Βλ. Vryonis, *The Decline*, 394 «...eyalet of Rum (northeastern of Asia Minor)...»· πρβλ. καὶ Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 70 «Bayezit was governor of the vilayet-i Rum, including the areas of Sivas, Tokat and Amasya».

17. *Canik:* Βλ. Vryonis, *The Decline*, 140.

18. *vilayet:* Ὅρος ποὺ δήλωνε στὴν ἀρχὴ μιὰ μικρὴ περιοχή, τμῆμα σαντζακίου. Ἀργότερα, ἀπὸ τὸ 16ο αἰώνα, χρησιμοποιοῦνταν ὡς συνώνυμος ὅρος τοῦ eyalet (πρβλ. σ. 125 τοῦ ἄρθρου) καὶ ἀπὸ τὸ 18ο αἰώνα ὁ διοικητὴς τοῦ βιλαετιοῦ ὀνομαζόταν βαλὴς (vali).

19. *kaza:* Περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται ἡ δικαιοδοσία ἑνὸς καδῆ· ἀλλιῶς kadilik. Ὁ καζὰς ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἕναν ἢ περισσότερους ναχιγιέδες. Βλ. Gy. Kaldy Nagu, «Ḳaḍâ'», *EI*[2] 4, 380-381· πρβλ. Pakalın, II, 223-228.

20. *Kemah (Camacha):* Βλ. Vryonis, *The Decline*, 242, 259.

21. *Bayburt (Paipert): αὐτ.*, 242, 257 σημ. 711.

22. *Malatya (Μελιτηνή): αὐτ.*, 140, 242, 259.

23. *Cerger (Cargar): αὐτ.*, 157. 167

24. *Kahta: αὐτ.*, 140.

25. *Divriği: αὐτ.*, 235 σημ. 557. *Darende: αὐτ.*, 139.

26. *Safevî:* Ἰρανικὴ δυναστεία, βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 77-87.

27. *Mamluk:* Αὐτοκρατορία τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας (1250 - 1517) *αὐτ.*, 83-86.

28. *Maraş:* Vryonis, *The Decline*, 167, 242, 362.

29. *Batum: αὐτ.*, 242.

30. *Rumeli:* τὸ εὐρωπαϊκὸ τμῆμα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

31. *Anadolu:* οἱ μικρασιατικὲς κτήσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, βλ. F. Taeschner, «Anadolu», *EI*[2] 1, 461-480.

32. Σουλεϊμὰν ὁ Νομοθέτης (1520 - 1565)· βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 87-111.

33. *ulûfeli:* ἔμμισθος· *ulûfe:* sum paid to a soldier for the fodder of his house· *ulufeciyân:* paid soldiers, βλ. Redhouse, *Dictionary*.

34. *beylerbey* ἢ *mir-i miran* ἢ *âmirû'l -umara:* Ἀσκεῖ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξουσία στὸ eyalet. Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχαν δυὸ μπεηλερμπέηδες: τῆς Μ. Ἀσίας (Anadolu) καὶ τῆς Ρούμελης (Rumeli)· ἀργότερα γίνονται περισσότεροι. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα ὁ ὅρος κατέλῃξε ἁπλὸς τίτλος καὶ ὁ μπεηλέρμπεης ὀνομάστηκε βαλὴς (vali) καὶ ἡ περιοχὴ ποὺ διοικοῦσε βιλαέτι. Προέρχονταν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν σαντζάκμπεηδων. Ὁδηγοῦσαν τοὺς σπαχῆδες στὸν πόλεμο καὶ σὲ περίοδο εἰρήνης κυβερνοῦσαν τὴν περιοχή τους ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Πύλης. Ὁ κάθε μπεηλέρμπεης διοικοῦσε καὶ ἕνα δικό του, ἰδιαίτερο σαντζάκι (Paşa sancağı ἢ liva-i Paşa). Εἶχαν

τὴν ἐπικαρπία τῶν φόρων ἀπὸ τὰ χάσια ποὺ τοὺς παραχωροῦσε ὁ σουλτάνος. Βλ. V.L. Ménage, «Beglerbegi», *EI*² 1, 1159-1160. Πρβλ. Pakalın, I, 216-221.

35. *ümerây-i Elviye:* βλ. σημ. 12.

36. *mezraa:* Καλλιεργήσιμη ἔκταση. Βλ. Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί*, 23 «... Γαῖες συνεχεῖς συνήθως ἀκατοίκητες ποὺ βρίσκονται στὸ ἔδαφος τοῦ χωριοῦ»· πρβλ. Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 302 σημ. 1.

37. *ciftlik:* Ἔκταση καλλιεργήσιμης γῆς (60 ὡς 150 dönüm) ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὀργωθεῖ ἀπὸ ἕνα ζευγάρι (çift) βόδια. Ἡ ἔκταση τῶν çiftlik ἢ çift εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογη τῆς ποιότητας τῶν γαιῶν τους. Διακρίνονται σὲ τρεῖς κατηγορίες: a'la, evsat, ednâ. Βλ. Ö.L. Barkan, «Çiftlik», IA III, 392-397, H. Inalcık, «Çiftlik», EI² 2, 32-33, ὅπου καὶ οἱ διάφοροι τύποι τσιφλικιῶν ποὺ ὑπῆρχαν. Vera P. Mutafčieva, «Kâm vâprosa za čiflicite v osmanskata imperija prez XIV - XVII», *Istoričeski Pregled*, XVI/1 (1958), 34-37 (ἑλλ. μτφ. Ι.Θ. Λαμψίδη, «Περὶ τοῦ ζητήματος τῶν τσιφλικίων εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν κατὰ τὸν ιδ' - ιζ' αἰ.», *Δελτίον Σλαβικῆς βιβλιογραφίας* 7/29 (1970), 83-117. Πρβλ. καὶ Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 392-393.

38. *sipahi:* Ἱππέας· κάτοχος γῆς. *Timarları sipahi:* Ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ὑπηρετεῖ στὸ στρατό, ὅταν τὸν καλοῦσαν μὲ ἕναν ἀριθμὸ στρατιωτῶν ἀνάλογο μὲ τὰ ἔσοδα τοῦ τιμαρίου του. Βλ. M.T. Gökbilgin, «Sipahî», *IA* 10, 689-694. Πρβλ. Pakalın, III, 230-235.

39. *kethüda* ἢ *kâhya:* Τίτλος διαφόρων ἀξιωματούχων (π.χ. esnaf kâhyası, şehir kethudası, κεχαγιὰς σπαχῆδων, καπουτζήδων κ. ἄ.). Κεχαγιὰς σημαίνει ἀντιπρόσωπος, ἐπικεφαλῆς. Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/i, 60 σημ. 3. Ὁ kale kethûdası (= κεχαγιὰς κάστρου) εἶχε καθῆκον νὰ ἐμποδίζει, μαζὶ μὲ τὸν bölük başı καὶ τὸν ἀγά, τοὺς φρουροὺς τῶν κάστρων νὰ διανυκτερεύουν ἔξω ἀπ' αὐτά. Βλ. Cl. Huart, «Kâhya», *IA* 7, 101. Πρβλ. Pakalın, II, 251-252.

40. *timarları:* Κάτοχος τιμαρίου. Συνήθως ἦταν σπαχῆς ὅλη. ἱππέας πολεμιστής. Τὸ εἰσόδημά του ποὺ προερχόταν ἀπὸ φόρους γεωργικῆς παραγωγῆς, δὲν ξεπερνοῦσε τὶς 20.000 τὸ χρόνο. Βλ. J. Deny, «Timar», *EI*² 4, 807-816· πρβλ. Vera P. Mutafčieva, «Sur le caractère du timar ottoman», *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, IX (1959), 55-61.

41. *azap:* (ἄγαμος). Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑπῆρχε καὶ στρατιωτικὸ σῶμα ποὺ στοὺς πρώτους αἰῶνες τὸ ὀθωμανικὸ κράτος τοὺς χρησιμοποιοῦσε ὡς τοξότες. Δὲν ἀνῆκαν στοὺς τιμαριούχους, οὔτε πληρώνονταν γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τους ὅπως οἱ γενίτσαροι. Στρατολογοῦνταν μὲ βάση τὸ σύστημα avariz-hane. 20-30 hane (=σπίτι, βλ. σημ. 47) ἐπιβαρύνονταν μὲ τὰ ἔξοδα ἑνὸς azap ὅσο ὑπηρετοῦσε. Ἦταν ὀργανωμένοι σὲ bölük καὶ φρουροῦσαν τὰ κάστρα μὲ ἐπικεφαλῆς ἕνα re'is καὶ τοὺς oda-başı. Βλ. H. Bowen, «Ἀzab», *EI*² 1, 807. Pakalın, I, 128-131.

42. *medrese:* Ἀνώτατο ἐκπαιδευτικὸ ἵδρυμα τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου, ὅπου ἡ ἐκπαίδευση ἦταν θεολογική. Ὅσοι ἀποφοιτοῦσαν ἀπὸ τοὺς μεντρεσέδες ἦταν ulema (μορφωμένοι) καὶ ἔπαιρναν ἀνώτατες θέσεις στὴν κρατικὴ μηχανή. Βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 132-134. Πρβλ. Pakalın, II, 436-439.

43. *mescit:* «Μασγίδιον». Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν διάκριση ἀνάμεσα στὸ τζαμὶ μὲ ἕναν ἢ περισσότερους μιναρέδες, ἀπὸ ὅπου ὁ μουεζίνης καλεῖ τοὺς πιστοὺς γιὰ προσευχὴ καὶ στὸ mescit, μικρὸ εὐκτήριο οἶκο· βλ. «Mescid», *IA* 8, 1-120.

44. *derviş:* Μέλος θρησκευτικῆς ἀδελφότητας. Ἐπίσης ὁ τρίτος βαθμὸς τῶν μπεκτασήδων. Ὁ πρῶτος βαθμὸς ἦταν τοῦ aşık, μέλους ποὺ δὲν ἔχει μυηθεῖ. Ὁ δεύτερος εἶναι τοῦ muhip, ποὺ ἔχει περάσει τὴν τελετὴ τῆς μύησης καὶ μπορεῖ νὰ παίρνει μέρος στὶς τελετές. Ὁ δερβίσης ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ἀκολουθεῖ πιστὰ τὶς ἐντολὲς τῆς θρησκευτικῆς τάξης τῶν μπεκτασήδων καὶ πολλὲς φορὲς νὰ μένει στὸν τεκέ. Ὁ τέταρτος βαθμὸς τῶν μπεκτασήδων ἦταν τοῦ μπαμπᾶ (baba). Βλ. D.B. Macdonald, «Darwish», *EI*² 2, 164-165. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1², κεφ. 13, The Dervîşes, 179-206. H.J. Kissling, «The role of the dervish orders in the Ottoman Empire», *Studies in Islamic Cultural History*, ed. by G.E. von Grunebaum, *American Anthropologist Memoir*, Nº 76, 1954.

45. *bedestan* ἢ *bedesten* ἢ *bezistan:* Σκεπαστὴ ἀγορὰ πολύτιμων ἐμπορευμάτων, ὅπως κοσμημάτων καὶ βαρύτιμων ὑφασμάτων.

46. Στὸ τουρκικὸ κείμενο ἀναφέρεται ὡς *bozahane*. Βλ. Redhouse, *Dictionary*, 194, boza (beverage made of fermented millet).

47. *hane:* Σπίτι, φορολογούμενη μονάδα. Ἕνα hane μποροῦσε νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὲς οἰκογένειες, ποὺ ἦταν συνυπεύθυνες γιὰ τὴν καταβολὴ τοῦ φόρου (avariz-hane), βλ. Elena Grozdanova, «Za danačnata edinica hane v demografskite proučvanija», *Istoričeski Pregled*, 3 (1972), 81-91· πρβλ. Pakalın, I, 727.

48. *avariz:* Φόρος ποὺ δὲν ἐπιβαλλόταν ἀπ' εὐθείας σὲ ἄτομα, ἀλλὰ σὲ φορολογούμενες μονάδες (avariz hane). Ὑπόχρεοι ἦταν ὄχι μόνο οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ποὺ ἀνῆκαν στὴν τάξη τῶν ραγιάδων. Ἀπὸ τοὺς φόρους αὐτοὺς ἦταν ἀπαλλαγμένοι (muaf ve müsellem) ὅσοι προσέφεραν ὁποιουδήποτε ἄλλου εἴδους ὑπηρεσίες στὸ κράτος, καθὼς καὶ ὅσοι κατοικοῦσαν σὲ βακούφια ἢ ὑπηρετοῦσαν σὲ τζαμιὰ ἢ σὲ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα. Τὸ ποσοστὸ τοῦ φόρου ποὺ πλήρωνε κάθε οἰκογένεια ἦταν ἀνάλογο μὲ τὴν οἰκονομική της δυνατότητα. Βλ. H. Bowen, «'Awaridj», *EI*² 1, 760 καὶ Ö.L. Barkan, «Avariz», *IA* 2, 14. Βλ. καὶ Pakalın, I, 112-114. Πρβλ. Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 460-464.

49. *sâdât:* (πληθ. seyyid) βλ. Redhouse, *Dictionary*, 969: princes, lords, especially the descendants of the Prophet Muhammad.

50. *imam:* Διευθύνει τὴν κοινὴ προσευχὴ στὸ τζαμί. Διορίζεται καὶ ἀπολύεται ἀπὸ τὸ φροντιστὴ (nazır) κάθε τζαμιοῦ. Δὲν ἀνήκει στὸ ἱερατεῖο καὶ ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ καθήκοντα ἰμάμη. Πληρώνεται ἀπὸ τὶς προσόδους τοῦ τζαμιοῦ· μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ κι ἄλλο ἐπάγγελμα συγχρόνως. Βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/ii, 95-97.

51. *hatip:* Ὁ ἰμάμης ποὺ ἀπαγγέλλει κατὰ τὴ μεσημβρινὴ προσευχὴ τῆς Παρασκευῆς τὸ κήρυγμα (hurbe; ἀπὸ τὸν ἄμβωνα (minber) βλ. *αὐτ.*, 96-97.

52. *muezzin:* Αὐτὸς ποὺ καλεῖ σὲ προσευχὴ τοὺς πιστούς. Βλ. *αὐτ.*, 96 σημ. 5.

53. *hafiz:* Αὐτὸς ποὺ ἀπαγγέλλει τὸ Κοράνι ἀπὸ στήθους.

54. *şahinci* ἢ *doğancı* ἢ *atmacacı:* Ἱερακοτρόφος ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη τῶν ἀποδημητικῶν γερακιῶν βλ. Redhouse, *Dictionary*, 1046. Τὰ γεράκια αὐτὰ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὸ κυνήγι τῶν σουλτάνων.

55. *müsellim:* διοικητικὸς ὑπάλληλος ὑπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ vali βλ. Pakalın, III. 628.

56. *canbaz* βλ. Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 240 σημ. 3.

57. *berat:* βλ. Redhouse, *Dictionary* 157: patent, warrant, title of privilege· γιὰ περισσότερα βλ. Pakalın, I, 205

58. *hane-i gebran:* hane ἀπίστων (Στὸ κείμενο εἶναι γραμμένο μὲ ἀραβικὰ στοιχεῖα) gebran = gâvur.

59. *cizye:* Κεφαλικὸς φόρος ποὺ ἐπιβάλλονταν στοὺς μὴ μουσουλμάνους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐξαιροῦνταν οἱ γυναῖκες, τὰ παιδιά, οἱ ἀνάπηροι καὶ οἱ ἱερωμένοι. Ἀπαλλαγμένοι ἦταν καὶ ὅσοι πρόσφεραν στρατιωτικὴ ὑπηρεσία στὸ κράτος. Οἱ ὑπόχρεοι χωρίζονταν σὲ τρεῖς κατηγορίες, ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομική τους κατάσταση. βλ. H. Inalcik, «Djizya», *EI*² 2, 562 - 566 καὶ C. H. Becker, «Cizye», *IA* 3, 199 - 201· Hamid Hadžibegić, «Džizja ili harač», *Prilozi za Orijentalnu Filologiju i istoriju Jugoslovenskih naroda-pod Turskom vladavinom*, III - IV (1952 - 1953), 82 - 97.

60. *mukata'a:* Ἐκχώρηση τῶν προσόδων ἑνὸς μέρους τῶν αὐτοκρατορικῶν κτημάτων σὲ κάποιον ἀντιπρόσωπο τοῦ σουλτάνου γιὰ τὴ διαχείρησή τους καὶ τὴ συλλογὴ φόρων. Δηλ. ἡ κατ' ἀποκοπὴν ἐνοικίαση τῶν φόρων ποὺ προέρχονταν ἀπὸ περιοχὲς ἢ κτήματα ποὺ δὲν ἦταν χάσια. βλ. Pakalın, III, 578.

61. *malikâne:* Ἐνοικίαση φόρων, συνήθως ἐφ' ὅρου ζωῆς, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ αὐτοκρατορικὰ κτήματα. βλ. Pakalın, II, 395 - 397, πρβλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 255 κέξ.

62. *yük*. Ποσὸ ποὺ ἀναλογεῖ μὲ 100.000 ἀκτσέδες. βλ. E. Schilbach, *Byzantinische Metrologie*, Munich, 1970, 173.

63. *akçe:* Μικρὸ ἀσημένιο νόμισμα ποὺ ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τὸ 12ο αἰώνα. Μετάφραση τοῦ βυζαντινοῦ «ἄσπρου». Τὴν ἐποχὴ τοῦ Βαγιαζὶτ Β΄ (1481 - 1512) καὶ Σελὶμ Α΄ (1512 - 1520) ζύγιζε 3 3/4 kırat (καράτια). Οἱ συνεχεῖς ὑποτιμήσεις ὁδήγησαν στὴν ἐξαφάνιση καὶ στὴν ἀντικατάστασή του μὲ τὸ kuruş (γρόσι) βλ. H. Bowen, «Akçe», *EI*², 1, 317-368.

64. *has:* Μεγάλη ἔκταση γῆς ποὺ ἔδινε φόρο πάνω ἀπὸ 100.000 ἀκτσέδες τὸ χρόνο. Ἀνῆκαν στὸ σουλτάνο ἢ σὲ μέλη τῆς οἰκογένειάς του. Χάσια παραχωροῦνταν καὶ σὲ ἀνώτατους ἀξιωματούχους τοῦ κράτους. βλ. Pakalın, I, 750-751.

65. *vâkıf:* «ἀφιέρωμα». Περιουσία κινητὴ ἢ ἀκίνητη προορισμένη γιὰ τὴ συντήρηση κοινωφελῶν ἱδρυμάτων. Βακούφια γίνονταν μόνο κτήματα πλήρους κυριότητας (mülk). Ἀπαγορευόταν νὰ γίνει διαθήκη γιὰ τὰ βακούφια, γιατὶ ὁ κάτοχος βακουφικοῦ κτήματος ἦταν ἁπλὸς μετακαρπωτὴς καὶ δὲν τοῦ ἀνῆκε. βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society* 1², 165-178· πρβλ. Heffening, «Wakf», *EI*¹4, 1154-1162 καὶ Pakalın, III, 577-580.

66. *emlâk:* πληθ. *mülk:* κατηγορία κτημάτων πλήρους κυριότητας. Οἱ κάτοχοί τους μποροῦσαν νὰ τὰ μεταβιβάσουν στοὺς ἀπογόνους τους ἢ νὰ τὰ πουλήσουν πάντοτε μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ τιμαριούχου καὶ πληρώνοντας φόρο τίτλου (tapu resmi). βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society* 1/i, 236 κ.ἑ.

67. *mahalle:* βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 162-163 (the Structure of the Ottoman City).

68. *mevlâna:* our lord, title of respect applied to great religious personages and judges. Βλ. Redhouse, *Dictionary*, 767.

69. Βλ. σ. 144, 155 τοῦ ἄρθρου.

70. Στὸ κείμενο ὑπάρχει ἡ λέξη nefer (= ἄτομα)· πρόκειται ὅμως γιὰ φορολογούμενα ἄτομα.

71. Βλ. σ. 141, 148, 155 τοῦ ἄρθρου.

72. Βλ. Antony Bryer, «Greeks and Türkments: the Pontic exception», *Dumbarton Oaks Papers*, 1975, 123-124 σημ. 31.

73. Δὲν πρόκειται γιὰ ἄτομα, nefer ὅπως λέει τὸ κείμενο, ἀλλὰ γιὰ φορολογικὲς μονάδες (πρβλ. καὶ τὸ ἄθροισμα 1084 + 148 + 21 = 1253).

74. *ispence:* Προσωπικὸς χρηματικὸς φόρος ποὺ πλήρωναν οἱ χριστιανοὶ χωρικοὶ στὸν τιμαριοῦχο. Συνδεόταν μὲ συγκεκριμένες ἀγροτικὲς παραγωγικὲς δραστηριότητες. Ἀντίστοιχο φόρο πλήρωναν οἱ μουσουλμάνοι re'aya, τὸ resm-i çift. Βλ. Pakalın, II, 88· H. Inalcık, «Osmanlılar'da raiyyet rüsûmu», *Belleten* 23 (1959) 602-608. Πρβλ. Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί*, 33 καὶ Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 414-426.

75. *kanunname:* Συλλογὴ καὶ κωδικοποίηση κανόνων (kanun) ποὺ ἦταν διατάγματα τοῦ σουλτάνου γιὰ θέματα ποὺ δὲν προέβλεπε ὁ ἱερὸς νόμος (şer'). βλ. C. Huart, «Kanun», *IA* 6, 167-168 καὶ Ö.L. Barkan, *IA* 6, 185-196.

76. *defter:* Φορολογικοὶ κώδικες καὶ κατάστιχα πληρωμῶν· βλ. B. Lewis, «Daftar», *EI*² 2, 77-81.

77. *kantar:* μέτρο βάρους ἴσο μὲ 44 ὀκάδες· βλ. E. Schilbach, *ὅ. π.* καντάριον, κεντηνάριον index.

78. *kantar hakkı:* τὸ εἰσέπρατε ὁ ἀγορανόμος (mühtesip). Βλ. σημ. 84.

79. *emin:* Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ ὑπῆρχαν διάφοροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι ἐπιφορτισμένοι μὲ οἰκονομικὰ καὶ φορολογικὰ καθήκοντα. Χωρίζονταν σὲ δυὸ κατηγορίες: σ' αὐτοὺς ποὺ κατέθεταν στὸ ἀκέραιο τὶς εἰσπράξεις τους (emanet), καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ κρατοῦσαν τοὺς φόρους καὶ πλήρωναν στὸ κράτος ἕνα ποσὸ καθορισμένο ἀπὸ πρὶν (iltizam). Βλ. B. Lewis, «Emin», *EI*² 2, 695-696.

80. *âmil:* Βλ. Redhouse, *Dictionary*, 57: intendant of finance, collector of revenues.

81. *fiçı:*<βουτ(ζ)ίον· βλ. E. Schilbach, *ὅ. π.*, 120-122.

82. *medre:* μέτρο βάρους ἴσο μὲ 10.256 λίτρα, πρβλ. Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί*, 280 σημ. 12

83. *kile:* μέτρο βάρους τοῦ ὁποίου ἡ χωρητικότητα διέφερε κατὰ τόπους ἀλλὰ καὶ ἐποίκιλε ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τῶν δημητριακῶν ποὺ ζυγίζονταν. Τὸ κιλὲ τῆς Κωνσταντινούπολης ἰσοδυναμοῦσε μὲ 20 ὀκάδες (25,655 χγ γιὰ τὸ σιτάρι)· βλ. W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leyden 1955, 41-42.

84. *muhtesip:* Ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν συντεχνιῶν. Ἦταν ὁ κύριος βοηθὸς τοῦ καδῆ. Προερχόταν ἀπὸ τοὺς ulema καὶ διοριζόταν μὲ βεράτι. Εἰσέπραττε τὰ τέλη σφραγίσεως, ζυγίσεως, μέτρων καὶ σταθμῶν, τὸ φόρο καταστημάτων κ.ἄ. Ὄργανά του στὴν εἴσπραξη αὐτῶν τῶν φόρων ἦταν οἱ Kol-oğlan· βλ. Vryonis, «The Byzantine Legacy and Ottoman Forms», *Dumbarton Oaks Papers*, 23-24 (1969 - 1970), 285.

85. *batman:* μέτρο βάρους ἴσο μὲ 18 ὀκάδες βλ. W. Hinz, *ὅ. π.*, 19-22. Πρβλ. Pakalın, I, 174-175.

86. *taş hakkı:* Βλ. Pakalın, I, 340 ὅπου ὁρίζεται ὡς πέτρα ποὺ ζυγίζει 195 ὀκάδες ἢ 225 κιλά. Ὡς taş akşesi βρίσκεται στὸν κανουνναμὲ τοῦ λιβᾶ Kengiri (Ö.L. Barkan, *Kanunlar*, 38).

87. *mürde:* «πτῶμα».

88. *niyabet* ἢ *bâd-i hava:* μιὰ κατηγορία φόρων κυρίως πρόστιμα καὶ τέλη ποὺ εἰσέπραττε ὁ ναΐπης (naip) βλ. Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 451 σημ. 9. Πρβλ. Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί*, 39-40. Γιὰ τὸ bâd-i hava βλ. B. Lewis, «Bâd-i Hawâ», *EI*² 1, 873.

89. *naip:* Βοηθὸς τοῦ καδῆ. Ἀσκοῦσε καθήκοντα καδῆ στοὺς ναχιγιέδες (nahiye)· βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society* 1/I, 284. Πρβλ. Pakalın, II, 644-645.

90. *çift resm-i* ἢ *resm-i çift, çift hakkı, çift akçesi:* ἔγγειος φόρος ποὺ πλήρωνε κάθε μουσουλμάνος καὶ χριστιανὸς ἔναντι τοῦ δικαιώματός του νὰ καλλιεργεῖ τὸ çift ἢ çiftlik του. Βλ. Alexander, *The Ottoman Kanunnames*, 394-399.

91. *öşür* ἢ *öşr:* «Δεκάτη. Φόρος σὲ εἶδος ποὺ πλήρωνε κάθε χωρικὸς στὸ σπαχή του τὴν ἐποχὴ τῆς συγκομιδῆς. Öşr-i gallât ((δεκάτη τῶν δημητριακῶν), öşr-i bağât (δεκάτη τῶν ἀμπελιῶν), öşr-i kovan (δεκάτη τῶν μελισσῶν) κ. ἄ. Τὸ ποσοστὸ διέφερε ἀπὸ τόπο σὲ τόπο βλ. J. Kabrda, «Ὁ Τουρκικὸς κώδικας τῆς Λαμίας», *Ἑλληνικά*, 17(1962), 214 § 8.

92. *arûsiyye resm-i* ἢ *resm-i arus:* Στὸν κώδικα τῆς Ἀθήνας ἀναφέρεται τὸ ἀντίστοιχό του gerdek resm-i. Φόρος ποὺ κατὰ τὸν Pakalın κυμαινόταν ἀπὸ 60 ὡς 15 ἀκτσέδες. Οἱ μουσουλμάνες γυναῖκες ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παντρευτοῦν πρώτη φορὰ πλήρωναν 60 akçe καὶ 30 οἱ χῆρες. Ἀντίστοιχα οἱ μὴ μουσουλμάνες πλήρωναν 30 καὶ 15 πρβλ. καὶ J. Kabrda, *ὅ. π.*, 217 σημ. 2,3.

93. *bac:* Φόρος γιὰ κάθε εἶδος ἀγοραπωλησία ποὺ τὸν εἰσέπραττε ὁ muhtesip καὶ οἱ ὑπάλληλοί του. Κατὰ γενικὸ κανόνα τὰ ποσὰ ποὺ εἰσπράττονταν ὡς bac πήγαιναν στὸ κρατικὸ ταμεῖο. Βλ. M. F. Köprülü, «Badj», *EI*² 1, 861-862.

94. *resm-i bostan:* Βλ. Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί, 36-37.*

95. serbest timar: ἀπαλλαγμένα ἀπὸ ὁρισμένους φόρους. «Ἐλεύθερα» θεωροῦνταν τὰ χάσια, ζιαμέτια καὶ τιμάρια ποὺ οἱ κάτοχοί τους εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ κρατήσουν ὁλόκληρο τὸ ποσὸ τῶν φόρων bâd-i hava καὶ δὲν τὸ μοιράζονταν μὲ τὸ σαντζάκμπεη ἢ τὸ σούμπαση. Βλ. *αὐτ.*, σ. 40.

96. *baştine* ἢ *baştina:* Σλάβικη λέξη γιὰ τὴν ὀνομασία μιᾶς ἔκτασης ποὺ τὴν ἐκμεταλλευόταν ἕνας χωρικὸς (tasarruf) καὶ μποροῦσε νὰ μεταβιβαστεῖ κληρονομικά. Μὲ τὸν ὅρο baştine ἐννοεῖται τὸ çiftlik μὴ μουσουλμάνου χωρικοῦ. Βλ. Nicoară Beldiceanu, «Biens Monastiques d'après un registre ottoman de Trébizonde (1487) Monastères de la Chrysoképhalos et du Pharos», *Revue des Etudes Byzantines*, 35 (1977), 179 σημ. 25.

97. *levendlik* < levend ἢ levent. Βλ. Redhouse, *Dictionary*, 709 καὶ Shaw, *History of the Ottoman Empire* 1, index ὅπου levent ἔχει τὴ σημασία ναύτη, λησταῖ, τυχοδιώκτη, ἄτακτου, ἐλεύθερου ἐργάτη. Ὁ ὅρος levendlik δὲν εἶναι λεξικογραφημένος σὲ ὅσα λεξικὰ μᾶς ἦταν προσιτά. Ὁ Ö.L. Barkan στὸ *XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî Ekonominin hukukî ve malî esasları, birinci cilt, kanunlar*, Istanbul, 1945, 59-61 μόνο μιὰ φορὰ

θησαυρίζει τὸν ὅρο levendlik κι αὐτή, σὲ ἕνα τμῆμα τοῦ κανουνναμὲ τοῦ λιβᾶ τῆς Τραπεζούντας ποὺ δημοσίευσε (αὐτὸν ποὺ μεταφράσαμε). Τὸ levendlik στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἀντὶ τοῦ ὅρου *resm-i çift bozan(lık)* ποὺ εἶναι ὁ φόρος ποὺ πλήρωνε ὁ καλλιεργητὴς στὸ σπαχή του γιὰ νὰ τοῦ δοθεῖ ἄδεια νὰ ἐγκαταλείψει τὶς γαῖες του. Γιὰ τὸ resm-i çift bozan βλ. Alexander, *The ottoman Kanunnames*, 438-441.

98. Δὲν πρόκειται γιὰ λαθεμένη ἀνάγνωση τοῦ Gökbilgin. 5 kile (kimesnelerden beşer kile levendlik alınmak....) ἀναφέρει καὶ ὁ Ö.L. Barkan, *ὅ. π.*, I, 60. Δὲν εἴχαμε φωτογραφίες τοῦ κώδικα γιὰ νὰ ἐλέγξουμε τί γράφεται στὸ πρωτότυπο. Ἴσως νὰ πρόκειται καὶ γιὰ λάθος τοῦ γραφέα.

99. *âsitâne-i saadet:* Περσικὴ ὀνομασία τῆς Κωνσταντινούπολης· ἀλλιῶς Dersaadet ἢ Dar-i sa'adat.

100. *pençyek* ἢ *pençik resm-i:* Περσικὴ λέξη σημαίνει 1/5. Ὁ φόρος αὐτὸς ἀποτελοῦσε συνέχεια τοῦ δικαιώματος τοῦ στρατιωτικοῦ ἡγέτη στὸ ἕνα πέμπτο τῶν λαφύρων. Βλ. Pakalın, II, 769.

101. Τὸ κείμενο ἔχει τὴ λέξη nefer = ἄτομα. Μᾶλλον ὅμως πρόκειται μόνο γιὰ φορολογούμενα ἄτομα.

102. Βλ. παραπάνω ὁ ὑπ. ἀρ. 18 κατ' ἀποκοπὴν φόρος.

103. *nahiye:* τμῆμα καζᾶ. Ἦταν κάτω ἀπὸ τὴ διοικητικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία τοῦ ναΐπη. Βλ. M.T. Gökbilgin, «nahiye», *IA* 9, 37.

104. *Fatih:* Πορθητής. Προσωνυμία τοῦ Μεχμὲτ Β΄ (1432 - 1481).

105. Γιὰ τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια τῆς περιοχῆς Τραπεζούντας βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Paris, 1975 ὅπως ἐπίσης G. Millet, «Les monastères et les églises de Trébizonde», *Bulletin de Correspondance Hellénique* 19 (1895), Baklanov N. «Deux monuments byzantins de Trébizonde» *Byzantion* 4 (1929), 363-391. Γιὰ τὸ μοναστήρι τῆς Χρυσοκεφάλου ὑπάρχει τὸ ἄρθρο τοῦ N. Baklanov, «La Panagia Chrysocéphale de Trébizonde», *Byzantion* 4 (1927 - 1928), 382 κέξ. Πρβλ. Νικόλαος Α. Οἰκονομίδης, «Χρονολόγησις τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Χρυσοκεφάλου», *Ἀρχεῖον Πόντου*, 18(1953), 214-217. Γιὰ τὴν Ἁγία Σοφία βλ. Brounov N., «La Sainte-Sophie de Trébizonde», *Byzantion* 44 (1929), 393-405.

106. *hazinedar başı:* Ὁ δεύτερος βοηθὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων εὐνούχων καὶ ὁ 4ος ἀξιωματοῦχος κατὰ τὴν ἱεραρχία τῶν λευκῶν εὐνούχων. Ἡ λέξη hazinedar başı προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. hazine = θησαυρὸς βλ. Redhouse, *Dictionary* 470.

107. *kapı-ağası* ἢ *Bâbü's-Se'âdet Ağası:* ὁ ἐπικεφαλῆς τῶν λευκῶν εὐνούχων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατιοῦ βλ. Redhouse, *Dictionary* 597 πρβλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1, 77 κέξ. βλ. καὶ Halil Inalcık, «ḳapu/ḳapi Aghasi», *EI*² 4, 593-94.

108. Ὁ ἀριθμὸς 1453 σίγουρα δὲν ἀντιπροσωπεύει ἄτομα, ἀλλὰ φορολογικὲς μονάδες, διότι ἂν στὸν ἀριθμὸ 1263 ποὺ εἶναι hane (φορολογικὲς μονάδες) προστεθοῦν τὰ ἄτομα μέσα στὴν παρένθεση ποὺ ἀνήκουν σὲ ἰδιαίτερες κατηγορίες φορολογουμένων π.χ. bîve, mücerred κτλ. ἔχουμε ἀμέσως σύνολο 1453. Δηλ. 1263 hane + (2 χατίπηδες + 10 ἰμάμηδες + 7 μουεζίνηδες + 2 ἀναγνῶστες Κορανίου + 21 mücerred + 148 bîve = 190)= 1453.

109. 15-2-1515 ὡς 14-2-1516.

110. *odabaşı:* Ὁ ἐπικεφαλὴς ἑνὸς oda ἢ orta δηλ. ἑνὸς καταλύματος (στρατῶνος) γενιτσάρων βλ. Gibb - Bowen, *Islamic Society* 1, 62 καὶ 319-320.

111. Ἐγ. 928 = 1-12-1521 ὡς 19-11-1522.
Ἐγ. 933 = 8-10-1526 ὡς 26-9-1527.
Ἐγ. 935 = 15-11-1528 ὡς 4-11-1529.

112. Ὁ ἀριθμὸς 757 πρέπει νὰ εἶναι φορολογικὲς μονάδες καὶ ὄχι ἄτομα, γιατὶ εἶναι πολὺ μικρὸς σὲ σχέση μὲ τὸν ἀριθμὸ 720 τῶν οἰκογενειῶν.

113. Πρέπει νὰ εἶναι φορολογούμενα ἄτομα (nefer mükellef).

114. *serasker:* λέξη σύνθετη ἀπὸ τὴν περσικὴ ρίζα *ser* (= ἀρχηγὸς) καὶ τὴν ἀραβικὴ λέξη asker (= στρατός). Ὁ σερασκέρης βοηθοῦσε τὸν σούμπαση στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του.

115. *hisse:* βλ. Ἀσδραχᾶς, *Μηχανισμοί,* 23.

116. Ἐννοεῖται ὅτι πρόκειται γιὰ nefer mükellef = φορολογούμενα ἄτομα.

117. *zağarcı:* τίτλος τοῦ ἐκτροφέα καὶ τοῦ φύλακα τῶν κυνηγετικῶν σκύλων τοῦ σουλτάνου. Τὴν ὀνομασία αὐτὴ εἶχε καὶ τὸ 64ο τάγμα τῶν γενιτσάρων βλ. Redhouse, *Dictionary* 1269.

118. *Hüdavendiğâr* = τίτλος τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ Α΄ (1326 - 1389).

119. *dirlik* = Πόροι ζωῆς βλ. Redhouse, *Dictionary* 342· πρβλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society* 1[1], 47 «Fiefs in the Ottoman system went by various names, in general they were known as *Dirliks,* that is to say, «livings...» Στὴ σημ. 2 τῆς ἴδιας σελίδας «Strictly speaking, Dirlik has a wider meaning. It was applied to any means of livelihood afforded by the Sultan to these that served him, whether in the shape of cash or lands».

120. *Umur Bey.* Βλ. Brockelmann Carl, *History of the Islamic People,* London, 1959, 272.

121. *Δαβὶδ ὁ Β΄ Κομνηνός:* Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζούντας βλ. V. Laurent, «Deux chrysobulles inédits des empereurs de Trébizonde Alexis IV-Jean IV et David II», *Ἀρχεῖον Πόντου,* 18(1953), 241-278.

122. *ğulâm-i mîr* = Ἀραβικὴ λέξη ποὺ σημαίνει τὸν ἄρρενα νεαρὸ δοῦλο. Συνώνυμή της εἶναι ἡ τουρκικὴ λέξη oğlan βλ. Gibb-Bowen, *Islamic Society* 1/i 330 σημ. 3, πρβλ. Halil Inalcık, «ghulâm», *EI*[2] 2, 1104-1117.

123. *sabur* ἢ *subur:* μέτρο κρασιοῦ. Ἡ λέξη προέρχεται, ἀπὸ τὸ σερβικὸ sabar καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴν παλιὰ γερμανικὴ zubar. 1 sabur εἶχε χωρητικότητα 41,024 λίτρα· ἰσοδυναμοῦσε δηλ. μὲ τέσσερα medre. Βλ. N. Beldiceanu, «Un registre Ottoman de Trébizonde (1487)», *R.E.B.* 35 (1977), 190-193.

124. *Tekür> tekûr > tekfur:* Χριστιανὸς πρίγκιπας τῆς Μ. Ἀσίας. Βλ. Redhouse, *Dictionary* 1128.

125. *Safra kuruten* = κιτρινιάρης.

126. 25 Αὐγούστου 1524.

127. 2 Ἰουλίου 1524.

128. 3 Σεπτεμβρίου 1529.

129. 8 Φεβρουαρίου 1532.

130. 12 Ἰουλίου 1528.

131. Βλ. σ. 127 τοῦ ΑΡΘΡΟΥ «Συνοικίες τῆς Τραπεζούντας».

132. Μὲ ἀραβικοὺς χαρακτῆρες δίπλα σημειώνεται ὡς Μάτσουκα.

133. Στὸ τούρκικο κείμενο ὑπάρχουν οἱ λέξεις *şâhin* καὶ *doğan* ποὺ σημαίνουν καὶ οἱ δυὸ γεράκια. Αὐτὰ ἐκτρέφονταν γιὰ τὸ κυνήγι πουλιῶν. Ὑπῆρχαν εἰδικοὶ ποὺ τὰ φρόντιζαν οἱ doğancı καὶ οἱ şâhinci βλ. σημ. 54.

134. *haraç:* Δήλωνε τὸν κεφαλικὸ φόρο ποὺ λεγόταν καὶ cizye. Βλ. σημ. 59 καὶ Pakalın, I, 734-736.

135. Στὸ τούρκικο κείμενο ὑπάρχει ἡ λέξη nefer = ἄτομα. Πρόκειται ὅμως σίγουρα γιὰ φορολογικὲς μονάδες, δηλ. φορολογούμενα ἄτομα.

136. Βλ. σ. 140 τοῦ ἄρθρου.

137. Βλ. Nicoară Beldiceanu, «Biens Monastiques d'après un registre ottoman de Trébizonde (1487). Monastères de la Chrysoképhalos et du Pharos», *Revue des Études Byzantines,* 35 (1977), 175-213.

138. *siyâh* = μαῦρος.

139. *bennak* = ἔγγαμοι μουσουλμάνοι, κάτοχοι γῆς μικρότερης ἀπὸ μισὸ çift (nîm-çift) ἢ μὴ κάτοχοι γῆς βλ. Halil Inalcik, «Bennak», *EI*[2], I, 1204.

140. *müsellem:* κατηγορία φορολογουμένων ποὺ ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ὁρισμένους ἔκτακτους φόρους. Στὴν κατηγορία αὐτὴ ἀνῆκαν κυρίως νομάδες διαφόρων τουρκικῶν φυλῶν ποὺ ἡ κυβέρνηση τοὺς εἶχε ἐγκαταστήσει σὲ μικροὺς γεωργικοὺς κλήρους. Οἱ müsellem ὑπηρετοῦσαν ὡς πεζοὶ καὶ πλήρωναν φόρους γιὰ τὰ χωράφια τους ὅπως οἱ canbaz, yamak, yağcı, Kūreci yürük. Βλ. Gibb-Bowen, 1/i, 53-55.

141. Βλ. Carl Brockelmann, *ὅ. π.*, 281-283 καὶ 318-319.

142. *Αὐτ.*, σ. 319. Πρβλ. Antony Bryer, «Greeks and Türkmens: the Pontic exception», *Dumbarton Oaks Papers*, 1975, 113-148. (Βλ. σημ. 146 στὸ παράρτημα II).

143. *çavuş* = ἀξιωματοῦχος τοῦ παλατιοῦ ἢ κατώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ. Ἐκτελοῦσε χρέη φύλακα, κλητήρα, φρουροῦ τοῦ σουλτάνου, ἀγγελιοφόρου καὶ ταχυδρόμου. Βλ. R. Mantran, «Ča'ush», *EI*[2] 2, 16 καὶ M. Fuad Köprülü, «Çavus», *IA* 3, 362-369.

144. *kapıcılar başı:* «a category of officers belonging to the Imperial Household...» Gibb-Bowen, *Islamic Society*, 1/i, 67 σημ. 5.

145. *Şah Ismail:* (1487 - 1524) Ὁ πρῶτος Σαφεβὶ Σάχης τοῦ Ἰράν. Βασίλευε ἀπὸ τὸ 1502 - 1524 βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 1, 77-83.

146. *Kızılbaş* = «ἐρυθροκέφαλοι». Φυλὴ τῶν Σαφεβὶ ποὺ εἶχε ὡς ἔμβλημά της ἕνα κόκκινο στόλισμα στὸ κεφάλι, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 12 πτυχὲς, ὅσοι καὶ οἱ 12 ἰμάμηδες, *αὐτ.* σ. 77-83.

147. Μὲ ἀραβικοὺς χαρακτῆρες σημειώνεται ὡς νεομουσουλμάνος.

148. *Κορκούτ.* Abu'l-Hayr Muhammed Ḳorḳud (1470 - 1513) γιὸς τοῦ Βαγιαζὶτ Β΄, βλ. M. Tayyib Gökbilgin, «Korkut», *IA* 6, 855-860.

149. Αὔγουστος 1518.

150. 13-9-1521, 151. 19-9-1523, 152. 24-2-1525 ὡς 24-3-1525, 153. 20-2-1527, 154. 30-3-1522, 155. 17-2-1527.

156. Πρόκειται γιὰ φορολογούμενα ἄτομα.

157. *zimmî:* Λαοὶ τῆς Βίβλου. Στοὺς zimmî συμπεριλαμβάνονταν οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἑβραῖοι καὶ ὅσοι πίστευαν στὸν ἕνα Θεό. Πλήρωναν κεφαλικὸ φόρο (cizye) γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴ ζωή, τὴν περιουσία καὶ τὴ θρησκεία τους βλ. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, 1, 19.

158. Πρόκειται γιὰ τυπογραφικὸ λάθος: 5.600 ἀντὶ 600. (Γιατί, ὅπως σημειώνεται παρακάτω 1 σομὰρ kaplıca ἄξιζε 8 ἀκτσέδες: 75 × 12 = 600 ἀκτσέδες).

159. *somar* = μέτρο βάρους γιὰ σιτηρὰ καὶ λαχανικά. Τὸ συναντοῦμε καὶ σὲ ἄλλες ἀνατολικὲς περιοχές. Ἰσοδυναμεῖ μὲ 17, 074 lt. Βλ. E. Schilbach. *ὅ. π.*, 91, 124.

160. Πρόκειται γιὰ ἀριθμὸ φορολογικῶν μονάδων κι ὄχι γιὰ ἀριθμὸ κατοίκων.

161. *zevaid:* «net accrual of a pious foundation». Βλ. Redhouse, *Dictionary*, 1281.

162. Λιγνός.

163. *martolos* (ἀρματολοί): Χριστιανοὶ στρατιῶτες ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸν Ὀθωμανικὸ στρατὸ γιὰ νὰ διατηρήσουν τὶς ἰδιοκτησίες τους μέσα στὰ πλαίσια τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος. Στὰ τέλη τοῦ 15ου αἰ. χρησιμοποιήθηκαν ὡς βοηθητικὰ στρατιωτικὰ τμήματα γιὰ τὴ φύλαξη κάστρων στὸ Δούναβη καὶ τὴν Οὐγγαρία. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Σουλεϊμὰν χρησιμοποιήθηκαν ὡς φρουροὶ στενῶν καὶ οἱ λέξεις derbentçi καὶ martolos ἔγιναν συνώνυμες. Οἱ μαρτολὸς ἐξαιροῦνταν ἀπὸ ὁρισμένους φόρους. Βλ. Robert Anhegger, «Martolos», *IA*[1] 7, 341-344.

164. *Abaza (*Abhazia, Abhazian): μικρὸς λαὸς τῆς Δ. Καυκασίας στὴ Μαύρη Θάλασσα. Βλ. W. Barthold - V. Minorsky, *EI*[2] 1, 100-102.

165. *cebe resm-i* ἢ *caba resm-i:* ὁ ἔγγειος φόρος τὸν ὁποῖο πλήρωναν οἱ ἀκτήμονες ἄγαμοι βλ. Redhouse, *Dictionary* 211.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΤΑ